

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

STŘEDISKO IBERO-AMERICKÝCH STUDIÍ

Čínští smluvní dělníci na Kubě ve třetí čtvrtině 19. století

The Chinese Coolies in Cuba in the Third Quarter of the Nineteenth Century

Diplomová práce

Autor diplomové práce: Petra Kaboňová

Vedoucí diplomové práce: Prof. dr. Josef Opatrný

Praha, září 2007

Dovoluji si vyslovit své poděkování Prof. dr. Josefu Opatrnému za cenné rady a komentáře, které mi při psaní této diplomové práce poskytoval. Rovněž bych ráda vyslovila své díky Mgr. Kateřině Kohoutové za jazykovou korekturu a Mag. Florianu Ruttnerovi za hodnotné připomínky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Čínští smluvní dělníci na Kubě ve třetí čtvrtině 19. století* vypracovala samostatně a použila jsem literaturu, kterou uvádím v příložené bibliografii.

V Praze dne *31. 8. 2007*.....

Žilka Kalvová
.....

Obsah:

Úvod.....	6
-----------	---

1. kapitola

Počátky žlutého obchodu.....	10
-------------------------------------	-----------

Situace na Kubě.....	10
----------------------	----

Situace v Peru.....	18
---------------------	----

Indentured servants versus kuliové.....	19
---	----

Situace v Číně.....	20
---------------------	----

2. kapitola

První Číňané v Havaně.....	25
-----------------------------------	-----------

Rekrutování čínských kuliů.....	27
---------------------------------	----

Lodní přeprava.....	36
---------------------	----

3. kapitola

Život čínských kuliů na Kubě.....	40
--	-----------

Postup komise při vyšetřování.....	47
------------------------------------	----

Život osvobozených kuliů na Kubě.....	50
---------------------------------------	----

Commission Report.....	53
------------------------	----

Desetiletá válka a čínští hrdinové.....84

4. kapitola

Číňané na Kubě po roce 1874.....88

Závěr.....95

Bibliografie.....97

Příloha.....100

Úvod

Od importu prvních čínských smluvních dělníků na Kubu uplynulo tento rok právě 160 let. Jejich přítomnost na ostrově si v polovině 19. století vyžádaly okolnosti spojené se zákazem obchodu s otroky a následně nedostatkem pracovní síly především v oblasti zemědělství.

Ve své diplomové práci *Čínští smluvní dělníci na Kubě ve třetí čtvrtině devatenáctého století* jsme vycházeli převážně z cizojazyčných zdrojů. Mezi nejznámější postavy zabývajícími se tímto problémem nelze nezařadit předního kubánského badatele, a demografa Juana Péreze de la Rivu. *Los culíes chinos en Cuba (1847 – 1880), Contribucion al estudio de la inmigracion contratada en el Caribe* je velmi obsáhlá a zevrubná studie popisující čínské přistěhovalectví na Kubě od počátku provozování žlutého obchodu od roku 1847 do jeho ukončení v roce 1877. Autor podrobuje kritice společenské struktury, jež dovolily, či přímo donutily přeměnit svobodného člověka v doživotního otroka. Neopomíná alespoň v hrubých rysech naznačit situaci čínských kuliů v Peru ani snahy Rady pro rozvoj o podporu bílého přistěhovalectví. Podává shrnující informace o Číně v polovině 19. století. Vysvětluje důvody, jež zpravidla vedly Číňany k odchodu ze své vlasti. Ve svém pohledu dělí čínské kulie do tří kategorií. Nejprve na svobodné dělníky, kteří mířili především do Spojených států. Dále na „napůl svobodné“, ti byli najímáni na práci do anglických a francouzských ostrovních kolonií a do třetí kategorie umístil kulie, jejichž osud byl zpečetěn podepsáním smlouvy na osm let, které se často protáhly na nekonečno. Destinacemi posledně jmenovaných se staly Peru a španělská kolonie Kuba. Pérez de la Riva zprostředkovává i demografické údaje ohledně čínských přistěhovalců na ostrově včetně popisu jejich každodenního života. Nezapomíná ani na roli Asiatů v průběhu desetileté války. Svou studii završuje návštěvou mezinárodní komise, jejíž závěry z vyšetřování, které ji na Kubu přivedlo, přispěly k uzavření tzv. pekingské dohody, jež garantovala definitivní ukončení žlutého obchodu.

Contribucion a la historia de la gente sin historia je prací dvou autorů. My jsme se zaměřili pouze na oddíl vypracovaný Juanem Pérezem de la Rivou, který se zabývá otázkou čínského kulie na Kubě. Prezentuje zde vývoj žlutého obchodu a na základě sebraných původních textů, které uspořádal, líčí velmi dramaticky osud kulie, kterému jak je patrné již z názvu knihy, se v minulosti nevěnovala přílišná pozornost. Většina

materiálů je obsažena ve výše zmíněné studii podobně jako některé statě z knihy *La isla de Cuba en el siglo XIX vista por los extranjeros*. I zde je z názvu patrné, že se jedná o postřehy zahraničních hostů, cestovatelů, kteří Kubu na konci 19. století navštívili.

I přes ideologicky zatížené pasáže a drobné formální nedostatky, převážně numerické chyby, které lze připsat nedbalé práci korektora, slouží díla Juana Péreze de la Rivy, zejména kvůli zpracovanému množství informací podloženými obsáhlou bibliografií, jako základ pro studium dané tematiky.

Dalšími významnými postavami, z jejichž děl jsme čerpali, jsou Duvon Clough Corbitt a jeho kniha *A Study of the Chinese in Cuba, (1847 – 1947)*. Autor sám v úvodu předesílá, že k vytvoření tohoto díla jej vedly osobní pohnutky, tudíž se obává, že ne vždy bude schopen zaujmout nestranný postoj. Domníváme se však, že ve svém spisu objektivitu zachoval a svým osobním vztahem k tématu přispěl k jeho lidskému podání. V porovnání s díly kubánského demografa si nekladl ambice široce a detailně problematiku prostudovat. Dotkl se jen nejdůležitějších momentů doprovázejících první okamžiky čínské existence na Kubě až po její postupné vytráčení v polovině 20. století. Juana Jiméneze Pastranu a jeho spis *Los chinos en las luchas por la liberación cubana (1847 – 1930)* jsme využili zejména pro orientaci v otázce čínské účasti v povstalecké armádě během desetileté války. Pro získání představy, jak život v cukrovaru probíhal, jsme vycházeli z velmi podrobné studie Manuela Morena Fraginalse *El ingenio*.

Zmínky o čínské imigraci na Kubu nalezneme v četných nespécializovaných publikacích, zpravidla v obecných dějinách Kuby, kde se toto téma objevuje jen okrajově. Autoři je řadí do oblasti tzv. ne otrocké pracovní síly, tedy do skupiny spolu s bílým přistěhovalectvím či yukatánskými indiány, kteří měli na Kubě zastoupit chybějící pracovní sílu po zákazu obchodu s otroky. (Zřejmě na nedostatečný prostor, jež je obvykle v podobné literatuře čínské otázce vyčleněn, reagoval Juan Pérez de la Riva svou *Contribucion a la historia de la gente sin historia*).

V kontextu s naší prací byla zajímavá i studie Vereny Martinez-Alierové, *Marriage, class and colour in nineteenth-century Cuba, A study of racial attitudes and sexual values in a slave society*. Autorka se dotýká, byť jen marginálně, postavení Číňanů v kubánské společnosti v 19. století. Martinez Alierová dospívá k názoru, že Číňané, podobně jako yukatánští indiáni, mulati a svobodní barevní, se tehdy vymykali zažitému společenskému systému klasifikace.

Největší měrou přispěl k našemu studiu spis *The Cuba Commission Report, A Hidden History of the Chinese in Cuba, The original English-Language Text of 1876*.

Tento text obsahuje souhrn 1 176 autentických výpovědí a 85 petic opatřených 1 665 podpisy samotných čínských kuliů, jež komise nashromáždila v průběhu své návštěvy na Kubě v roce 1874. Na závěr je doplněn platnými zákony z let 1860, 1872 a 1873, které se týkaly čínské otázky na Kubě. Záznam z návštěvy vyšetřovací komise, která na ostrov dorazila v mezinárodním složení, čínský mandarín Chin Lanpin, Angličan pan Macpherson a Francouz pan Huber, napomohl k ukončení žlutého obchodu.

Během necelých dvou měsíců komisi čekala návštěva devíti míst, kterými byla Havana, Las Cañas, Matanzas, Cardenas, Colon, Sagua, Cienfuegos, Gunajay a Guanabacoa. Zde na plantážích, ve vězeních a skladech, neboli depósitech, vedli komisaři na základě dotazníku sestaveného z padesáti otázek své vyšetřování.

V diplomové práci se pokusíme blíže představit události, jež tzv. žlutému obchodu předcházely a později i podmínky, v nichž byli Číňané nuceni na Kubě pracovat a setrvat. Hlavní pozornost budeme věnovat jejich každodennímu životu a na základě autentických výpovědí samotných kuliů se budeme snažit zachytit, jak vnímali svou situaci oni sami.

Práce je chronologicky rozdělena do čtyř hlavních kapitol, jež mapují historii žlutého obchodu od jeho počátku do jeho ukončení. Nejprve se podíváme na Kubu v období, pro které byla charakteristická zvýšená poptávka po pracovní síle, již se bohužel kvůli zrušení obchodu s otroky hrubě nedostávalo. Budeme sledovat proces hledání alternativního řešení, které se naskývalo jak v podobě bílého přistěhovalectví, tedy imigrantů přímo z poloostrova, tak v podobě yukatánských indiánů. Zjistíme, že tyto zamýšlené záměry se nezrealizovaly úspěšně a nezbývalo nic jiného, než se chopit nabízející se příležitosti v Nebeské říši. Velice okrajově se dotkneme podobného problému s nedostačující pracovní silou v Peru a nastíníme, jaká řešení se naskytila zde. Abychom lépe pochopili, proč se právě Čína stala vhodným zdrojem pracovní síly nejen pro kubánské plantáže, zařazujeme krátkou podkapitolu rekapitulující socioekonomické a politické poměry, které v zemi v té době panovaly.

Import prvních čínských kuliů na ostrov v roce 1847 nevyvolal žádné velké nadšení. Trvalo nejméně šest let než se obchod rozběhl na plné obrátky. Ve druhé kapitole tedy zmíníme přední dodavatele čínských kuliů na Kubu v obou hlavních vlnách a při této příležitosti popíšeme, jak vlastně smluvní systém v rámci žlutého obchodu fungoval. Vypravíme se přímo do Číny, kde probíhala stěžejní část procesu, tedy najímání dělníka, který se podle smlouvy dobrovolně zavazoval vykonávat práci na

ostrově po dobu osmi let za měsíční plat čtyři pesos. Budeme sledovat „kroky“ kuliů od jejich nalodění, ve většině případů v přístavu Macao, po vylodění v Havaně. Všimneme si podmínek, v nichž kuliové cestovali a jaká dobrodružství je během plavby čekala.

Ve třetí kapitole budeme podrobněji konfrontovat sliby dané kuliům se skutečností. Budeme se zajímat o vývoj legislativy v souvislosti s provozováním obchodu a životem Číňanů na Kubě. Zároveň neopomeneme slíci zahraniční odpor vůči tomuto obchodu, který vyvrcholil vysláním komise v mezinárodním složení na ostrov. Ta měla prošetřit pravé podmínky života kuliů a respektování smluv a zákonů. Zprvu se náš zájem bude soustředit na samotné vyšetřování komisařů, kde a jak probíhalo a kolik dotazovaných se jej zúčastnilo. Později přejdeme přímo k hlavnímu pramenu *The Cuba Commission Report, A Hidden History of the Chinese in Cuba, The original English-Language Text of 1876*, z něhož budeme vycházet a pokusíme se, podle výpovědí Číňanů samých, zrekonstruovat skrze jejich pohled, jak vnímali svou situaci, byl-li jejich příjezd na Kubu dobrovolný, jakého zacházení se jim dostalo ze strany zaměstnavatelů a jakého přijetí se jim dostalo ze strany kubánské společnosti. V této kapitole, ačkoli se komise pohybovala jen v západní oblasti ostrova, nemůžeme vynechat krátkou podkapitolu týkající se čínské účasti v povstaleckém vojsku během desetileté války na Kubě.

V závěru práce se dotkneme přítomnosti čínského elementu na Kubě po roce 1874, tedy po oficiální návštěvě komise, jež vedla k uzavření smlouvy mezi Španělskem a Čínou o definitivním zrušení žlutého obchodu na Kubě.

Počátky žlutého obchodu

Situace na Kubě

Zaměříme se na příčiny krize, která postihla Kubu na konci první poloviny 19. století, její spojitost se zrušením obchodu s otroky a tím zvýšení poptávky po levné pracovní síle. Shrneme hlavní momenty, které vedly ke hledání vhodné náhrady za africké otroky. Budeme se snažit ozřejmit zásadní důvody, které zavedly Kubánce až do daleké Nebeské říše. Nejprve ale co nejstručněji připomeňme nejzákladnější informace týkající se největšího ostrova Velkých Antil.

Ostrov Kuba byl objeven hned při první Kolumbově výpravě a to dne 27. října roku 1492, tehdy byl Španěly pojmenován Juana. O dvě desetiletí později jej dobyl a ovládl španělský conquistador Diego de Velázquez. Podařilo se mu zlikvidovat téměř celou původní předkolumbovskou civilizaci, která byla nahrazena novou společností. První osadníci přijeli na ostrov s vidinou rychlého zbohatnutí. Zlato nakonec našli ale jen v omezené míře, především v řekách a v horách Oriente.¹ Měď v té době nepřitahovala, z evidentních důvodů, velkou pozornost. Od počátku se tedy spíše počítalo s využitím ostrova pro zemědělské účely. Již tehdy narazili Španělé na problém týkající se pracovní síly. Bílí osadníci totiž nepřijeli na Kubu pracovat, tudíž jedinými dostupnými práce schopnými jedinci se ukázali být domorodí obyvatelé. Pro ty měl však Španěly zavedený systém *encomiendy*² zničující následky. Bylo proto nutné poohlédnout se po „výpomoci“ mimo území Kuby. Nejprve se dováželi pracovníci z přilehlých ostrovů, později i z kontinentu. Nakonec se naskytlo řešení dané situace dovozem černých otroků z Afriky. Tímto způsobem si Kuba zajistila stálý příliv pracovní síly minimálně do konce první třetiny 19. století.

Podíváme-li se na ekonomickou situaci na Kubě v průběhu 16. století, můžeme konstatovat, že ostrov byl závislý zejména na chovu dobytka. Počátek 18. století doprovází příliv přistěhovalců z Kanárských ostrovů, kteří se pouští do pěstování tabáku. Rok 1740 se vyznačuje masivním zakládáním plantáží s cukrovou třtinou.

¹ Gott, Richard: *Kuba, Nové dějiny*, BB/art s.r.o, Praha, 2005, str. 37.

² *Encomienda* byla instituce, kterou zřídili Španělé ve svých koloniích na počátku kolonizace Nového světa. Dá se tvrdit, že jejím cílem bylo co nejvíce využít pracovních sil domorodých obyvatel. *Encomendero* byl správce indiánské osady, který měl za úkol starat se o Indiány, chránit je a především šířit mezi nimi křesťanství. Za jeho péči Indiáni platili svou prací. Nepřiměřené požadavky *encomenderů* vedly ke zničujícím následkům pro domorodou populaci.

Následně, po příchodu uprchlíků ze Saint Domingue, roste i počet kávovníkových plantáží. Povstání otroků v této francouzské kolonii³ znamená zánik produkce cukru v daném regionu a nabízené příležitosti se chopí Kuba. Ve výrobě „bílého zlata“ v období 1792 - 95 zažívá Kuba velký růst.⁴

Produkcí cukru řídilo kolem pětiset kubánských rodin. Uzavíráním sňatků mezi potomky bohatých kreolských rodin a potomky španělských rodin se vytvořila na ostrově tzv. „sacarocracia“, neboli aristokracie cukru.⁵ K diskusi o tématech týkající se aktuálních problémů a k prezentaci svých názorů využívala kubánská elita instituci tzv. Sociedad Económica de los Amigos del País, neboli hospodářskou společnost přátel vlasti.⁶ Jedním z hlavních problémů 30. let 19. století se ukázal být i neustále se zvyšující počet černých obyvatel na ostrově. Nabízela se různá řešení, mnohá z nich spočívala v nahrazení černé pracovní síly bílou. Argumenty ve prospěch tohoto řešení prosazoval i kubánský intelektuál José Antonio Saco. Kritizoval stávající systém a viděl východisko dané situace v nahrazení namáhavé práce stroji. Současně nesouhlasil s tvrzením o nenahraditelnosti černých otroků bílou svobodnou silou. Jako příklad mu posloužila Evropa, kde také v továrnách pracovali svobodní bílí dělníci. Navíc takovému dělníkovi bylo třeba zaplatit jen za vykonanou práci a nemusel se živit po celý rok jako tomu bylo v případě otroka. „Optimální systém výroby cukru proto Saco spatřoval v pěstování třtiny drobnými rolníky a jejím zpracování ve velkých továrnách s kvalifikovanou bílou pracovní silou.“⁷

I přestože počet černých obyvatel ostrova nikdy nedosáhl takového množství jako na Saint Domingue, dala by se 40. léta 19. století na Kubě charakterizovat jako období plné strachu ze strany kreolů a Španělů, kteří se obávali rostoucí vrstvy černého obyvatelstva. Neustále se jim vracely myšlenky na události v bývalé francouzské kolonii. Na Kubě v roce 1842 otroci představovali více než polovinu obyvatelstva

³ Povstání na Saint Domingue na konci 18. století způsobilo zničení třtinových plantáží. První vzpoury otroků zde vypukly již v roce 1791 a skončily až vyhlášením nezávislosti, 1. ledna 1804. Haiti se tak stalo druhou nezávislou zemí Ameriky, po Spojených státech. Viz blíže Opatrný, Josef: *Amerika v proměnách staletí*, Libri, Praha, 1998, str. 663.

⁴ Opatrný, Josef: *Kuba*, Libri, Praha, 2002, str. 29.

⁵ *Ibid*, str. 31.

⁶ Tato společnost byla založena v Havaně roku 1793 po španělském vzoru. Mezi její členy patřilo dvacet sedm nejmocnějších cukerních magnátů. Ve svém deníku *Papel Periódico de la Habana* prezentovali jak informace týkající se hospodářství, sledovali mimo jiné novinky v oblasti technologie cukrovarnictví, tak politické názory, zejména snahy o uvolnění obchodu. Viz blíže Gott, Richard: *op. cit.*, str. 68, 69.

⁷ Opatrný, Josef: *Kuba*, str. 38.

ostrova⁸ a ti také tvořili většinu pracovní síly, bez které by si nebylo možné představit fungování plantáží. Proto i navzdory vzrůstajícím obavám neustává poptávka po afrických otrocích, jejichž cena se ovšem stále zvyšuje kvůli neutuchajícím snahám Anglie tento ilegální obchod zastavit. Od roku 1807 ukončila anglická vláda obchod s otroky v rámci své koloniální říše, ne však samotné otroctví. Svůj záměr se snažila prosadit i v ostatních otrokářských společnostech. Od roku 1817, kdy byla uzavřena anglicko-španělská smlouva, s platností od roku 1820, smělo anglické námořnictvo prohledávat podezřelé lodě a pokud se na nich opravdu nacházeli nějakí otroci, oni i celé plavidlo mohli být zabaveni. Osud černých otroků byl pak v rukou anglicko-španělských soudů. Samozřejmě existovalo několik způsobů, jak podobné smlouvy obcházet, například dovozci otroků na Kubu běžně podpláceli španělské úředníky, aby nad tím zavírali oči.⁹ Africký obchod tedy nadále pokračoval. Anglická kampaň za zrušení otroctví jako takového jej však nepřetržitě ohrožovala, stejně tak i upevňování anglické blokády vzájemnými smlouvami o prohledávání, které byly uzavřeny i s dalšími mocnostmi v roce 1835.¹⁰ K událostem, které přispívaly k omezování přílivu černých otroků na Kubu, následkem toho k ubývání a nárůstu cen pracovních sil,¹¹ nesporně patří i historiky nazývané spiknutí La Escalera. Je známé spíše pro krutý způsob jeho potlačení než pro revoltu samu.¹² Jednalo se o rebelie otroků, uskutečněných v letech 1843-1844, na několika místech celého ostrova. Reakce kreolů, kteří se báli převahy černého obyvatelstva nad bílým a měli v živé paměti události na Saint Domingue, nakonec učinili těmto vzpourám přítrž. Po střetu otroků se španělskou vojenskou jednotkou u vesnice Santa Ana, během něhož bylo mnoho otroků zabito, další uvěznění a jen málo šťastlivců vyvázlo živých, celá záležitost zdaleka neskončila. Pozdější vyšetřování, jehož cílem bylo potvrdit jednalo-li se ve skutečnosti o spiknutí vedoucí k vytvoření černošského státu, se zvrhlo v nemilosrdné zabíjení a mučení zadržených. Vyšetřovatelé neváhali sáhnout k metodě, která se běžně používala jako jeden z trestů na plantážích, aby se zlomil duch možných rebelantů. Přivazovali

⁸ Sčítání lidu z roku 1841 ukázalo, že počet obyvatel na Kubě se zvýšil na 1 007 624, z čehož 418 211 tvořila bílá populace, 152 832 byli svobodní barevní a 436 495 barevní otroci. Viz blíže: Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos en las luchas por la liberación cubana (1847 – 1930)*, Instituto de historia, La Habana, 1963, str. 11.

⁹ Gott, Richard: *op. cit.*, str. 88.

¹⁰ *Ibid*, str. 89.

¹¹ V roce 1830 stál dospělý otrok 300 až 400 pesos, zatímco v roce 1855 se jeho cena pohybovala od 1250 pesos. Viz blíže Alonso Valdés, Coralía: *La inmigración china: su presencia en el Ejército Libertador de Cuba (1895-1898)*, CATAURO, revista cubana de antropología, año 2/No. 2/2000, Fundación Fernando Ortiz, La Habana, str. 131.

¹² Gott, Richard: *op. cit.*, str. 94.

zadržené k dřevěným žebříkům, odtud název „escalera“. Aby se „viníci“ doznali, byli bičováni a mučeni.¹³ La Escalera potvrdila strach, který panoval mezi bílými kubánskými osadníky, jak je patrné z dobového záznamu:

„Všechny hrůzy z masakrů na San Domingu se měly opakovat. Mnozí z bělochů měli být stahováni z kůže a opékáni zaživa a všichni s výjimkou mladých žen, jimž byl vyhrazen horší osud, měli být bez ohledu na pohlaví či věk zmasakrováni.“¹⁴

Vůdcem povstání byl shledán slavný mulatský básník Gabriel de la Concepción Valdés, známý jako Plácido, který spolu s dalšími 77 obžalovanými, z nichž polovina byli svobodní barevní, mezi nimi i jeden běloch, a polovina otroci, byl odsouzen k trestu smrti.¹⁵ Dalších šest set účastníků bylo uvězněno a čtyři sta vypovězeno ze země.¹⁶ I přes neprokázanou vinu byli popraveni kromě Plácida zubař Andrés Dodge, hudebník José Miguel Román, Santiago Pimienta a další, z čehož jasně vyplývá, že tresty neminuly především členy rodící se malé skupinky intelektuálů v řadách černé populace. Situace se také využilo ke konfiskaci majetku svobodného barevného obyvatelstva.¹⁷

Popsané události bezprostředně ovlivnily situaci na Kubě. Od té doby metropole přísněji dbala na dodržování zákazu obchodu s otroky, což se projevilo výrazným poklesem jejich dovozu. Nicméně tehdy v Evropě značně stoupla produkce řepného cukru a Kuba, aby si udržela přední pozici na světovém trhu, musela vyrobit konkurenceschopné množství bílého zlata. Svého mohla dosáhnout jen za předpokladu, že zmodernizuje cukrovary zakoupením tehdy dostupných strojů. Nutná mechanizace znamenala sice zrychlení i zvýšení produkce cukru, ale zároveň vedla i k větší poptávce po pracovní síle potřebné nejen k obsluze strojů, ale také k obdělávání polí. Zvýšením této poptávky přirozeně rostla i cena pracovní síly.

O Kubu vedle Španělska a Británie jevil zájem také USA. Podobně mnoho kreolských plantážníků ostrova doufalo v připojení Kuby k Americe, ale jejich ambice zčásti padly s koncem občanské války v roce 1865 a zrušením otroctví v USA. Za nedostačující počet černých otroků bylo nutné hledat náhradu. Objevily se návrhy na

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid, str. 95.

¹⁵ Opatrný, Josef: *Kuba*, str. 39.

¹⁶ Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *Contribucion a la historia de la gente sin historia*, Editorial de ciencias sociales, La Habana, 1974, str. 138.

¹⁷ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 14, 15.

zavedení nového, smluvního systému, který ale stále počítal s černou pracovní silou. Vycházelo se ze zažitého názoru, že bílí kvůli své tělesné konstituci nemohou vykonávat rolnické práce pod tropickým sluncem. Ty byly určeny jen pro barevné: černé, snědé, žluté.¹⁸

Jedno z logických řešení, které se nabízelo, bylo „chovat si“ své vlastní otroky přímo na Kubě. Do 20. let 19. století se vůbec nedbalo na životy těchto obyvatel, neboť se jednoduše počítalo s jejich pravidelným přísunem, úmrtnost tedy dosahovala vysokých rozměrů. Od 40. let 19. století se začal upřednostňovat a vysoce cenit import žen a dětí. Ženy ovšem, ve svém postavení otrokyň, pracující celé dny na plantážích, netoužily přivést na svět nové potomky. Následkem namáhavé práce stejně mnohé mít děti nemohly, a ani nechtěly. Při porodech navíc stále velké procento žen i dětí umíralo.¹⁹ Tato metoda se tedy ukázala jako nedostatečně efektivní.

Jiný způsob zajištění potřebné pracovní síly se naskytl v jejím najímání přímo v Africe. S tím samozřejmě nesouhlasili Angličané, neboť tento návrh příliš připomínal starý otrokářský systém. Přesto jej Anglie sama vyzkoušela. Najímání černochoů přímo v Africe, tentokrát jako svobodné pracovní síly, ale narazilo hned v počátku na několik překážek. Čtyřicátá léta 19. století byla nadále ve znamení ilegálního obchodu a proto agenti, působící na africkém pobřeží zvyklí otroky prodávat, jen těžko chápali novou situaci. Navíc samotní Afričané věřili, že bílí obyvatelé z Ameriky jsou lidožraví a kupují si černochoy, aby je později pozřeli. Nezbývalo tedy nic jiného než Afričany nakoupit a poté je prodávat jako svobodnou pracovní sílu. Angličané také využívali jako svobodné pracovní síly Afričany zadržené na lodích mířících na Kubu nebo do Brazílie, tzv. *manu militari*. Tímto způsobem jich získali v letech 1842-1847 až osm tisíc.²⁰ Dalším územím, kde Angličané experimentovali se stala portugalská Madeira, kde, na rozdíl od afrického kontinentu, se početní černí obyvatelé příliš nebránili myšlence pracovat na Antilských ostrovech. V letech 1846-1847 se jich vydalo do této destinace na 15 000.²¹

¹⁸ Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 122.

¹⁹ Moreno Fragnals, Manuel: *Cuba/España, España/Cuba, Historia Común*, Crítica, Barcelona, 1995, str. 175.

V letech 1835-1841 dosahovala úmrtnost novorozenců 57,5% a porodnost 1,9%. O patnáct let později klesla hodnota úmrtnosti zhruba o polovinu, na 28,3% a porodnost se zvýšila na 2,8%. Viz blíže Moreno Fragnals, Manuel: *El ingenio*, Crítica, Barcelona, 2001, str. 334.

²⁰ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos en Cuba (1847 – 1880), Contribucion al estudio de la inmigracion contratada en el Caribe*, Editorial de ciencias sociales, La Habana, 2000, str. 24.

²¹ *Ibid*, str. 25.

Anglická diplomacie neustále zvyšovala tlak na Madrid, který nehodlal respektovat zákaz obchodu s otroky. V roce 1845 učinil Madrid první vstřícný krok vůči Anglii, týkal se trestů za nedodržování zákazu dovozu otroků na Kubu, jednalo se tzv. Ley Penal. Španělé ale do této smlouvy zahrnuli i devátý článek, který deklaroval nedotknutelnost venkovských stavení včetně haciend v rámci pátrání po eventuální přítomnosti otroků dovezených po roce 1817. Tímto článkem se celý zákon stal spíše výsměchem severoevropské mocnosti.²²

Bílá společnost na Kubě se rozhodla vydat v přistěhovalecké politice jiným směrem. Aby se vyhnula případným nepokojům ze strany černých otroků, začali se orientovat na bílé přistěhovalectví. Od svého založení v roce 1794 počítala Rada pro rozvoj, zemědělství a obchod i s oddělením na podporu bílé populace. Myšlenka to byla jistě zajímavá, ovšem skutečnost se od ní poněkud lišila. Většina bílých přistěhovačů se chtěla na Kubě jen obohatit, ne pracovat, jak tomu bylo ostatně již od počátku osidlování ostrova.²³

V roce 1844 se Rada rozhodla vyplatit 12 000 pesos prvním třem plantážníkům, kteří by postavili na svých plantážích vesnice nejméně pro 50 bílých rodin. Polovina z této částky, tj. 6 000 pesos, měla připadnout prvním třem plantážníkům, kteří totéž zajistí 25 rodinám. Nabídku v hodnotě 20 000 pesos učinila Rada plantážníkům na rozvoj svých cukrovarů a plantáží, kde by pracovali jen bílí. Tyto projekty se ale neujaly²⁴ a následovalo několik experimentů podporujících imigraci přímo z poloostrova. Avšak podmínky nebyly příznivé a mnohé pokusy ubírající se podobným směrem zkrachovaly. Snahy o zvýšení přílivu přistěhovačů z Kanárských ostrovů, Katalánska či Galicie skončily zpravidla brzy po příjezdu prvních z nich na Kubu.

Katalánci Miguel Estorch, se snažil, již v roce 1840, zlepšit situaci v cukrovaru La Colonia v Puerto Príncipe dovozem dělníků z Katalánska. Nakonec jich nebylo více než 90, z nichž ve skutečnosti jich v cukrovaru začalo pracovat pouze 38. Estorchovi se podařilo vyrobit cukr a Katalánci dokázali, že jsou stejně schopní v okopávání a sklizení cukrové třtiny jako černoši, nicméně příštího roku, svedeni městskými šenkýři, Katalánci jeden po druhém začali cukrovar opouštět a Estorch musel obchodu zanechat.²⁵

²² Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 132.

²³ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 18.

²⁴ Corbitt, Duvon Clough: *A Study of the Chinese in Cuba, (1847 – 1947)*, Asbury College, Kentucky, 1971, str. 3.

²⁵ Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 156.

Po neúspěchu Estorche následoval a vzápětí ztroskotal i projekt Gaspara Betancourta Cisnerose na kolonizaci Kuby Kanáři. ²⁶

Podobně dopadl i pokus o dovoz Galicijců společností Compañía Patriótica-Mercantil Urbana Feijoo de Sotomayora. Feijoo byl kromě jiného hlavním odběratelem první dodávky čínských osadníků. Jeho společnost předložila návrh dopravit na ostrov 50 000 Galicijců, se smlouvou na dobu 5 let a měsíčním platem pět pesos, včetně stravy a nároku na dvoje oblečení za rok. Společnost se také zavázala, že po vypršení kontraktu je zdarma dopraví zpět do jejich vlasti. První náklad s 500 pracovníky dorazil do Havany v roce 1854. Jejich celkový počet se nakonec vyšplhal k cifře čítající zhruba tři tisíce, všichni byli ale od svých smluv osvobozeni a většina, podobně jako Estorchovi Katalánci, se usadila ve vesnicích nebo městech jako obchodní zaměstnanci. ²⁷ Jak je z popsanych případů zřejmé, Španělé spíše než po práci, navíc po boku otroků, toužili po vlastní půdě. ²⁸ Právě po těchto přistěhovalcích ale netoužila kubánská společnost. Juna Pérez de la Riva dodává: „[...] nebyli to osadníci, koho hledali, nýbrž nádeníci.“ ²⁹

Po těchto zkušenostech se ukázalo, že je nezbytné vymyslet takové smlouvy, které by pracovní sílu udržely a nahradit bílé přistěhovalce takovými, kterých by byl dostatek, nespádali by pod žádnou zákonnou ochranu ze západu a byli dostatečně kulturně odlišní, aby bylo jisté, že nabídnuté podmínky přijmou. V úvahu přicházeli potenciální pracovníci z Egypta či Polynésie, nikdy však žádné lodě s těmito dělníky ke kubánským břehům nedorazily. Místo nich na ostrov začali proudit Indiáni z Yukatánu. První z nich byli prodáni jako zajatci z války kast, která skončila roku 1848 a na Kubu dorazili na parníku El Cetro. Od počátku figurovala v tomto obchodu s Indiány postava Francisca Marty y Torrense, známého jako Pancho Marty. Všichni na ostrově, od biskupa, po statkáře byli plámem na dovoz indiánských dělníků nadšeni. Toto nadšení však netrvalo dlouho. ³⁰ Podmínky, v jakých měli indiáni pracovat, byly nepřijatelné a způsobily takovou úmrtnost dělníků, na kterou zareagovala mexická vláda zrušením

²⁶ Ibid, str. 141.

²⁷ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 45-47.

²⁸ Po zrušení otroctví v ostrovních koloniích Británie, nastává obdobný problém s nedostatkem pracovní síly i zde. Evropané, kteří jsou do míst přiváženi po uzavření smlouvy, využívají volné půdy a brzy po příjezdu se osamostatňují. V kapitole *Moderní teorie kolonisace*, vyvrací Marx zažité názory liberálů na existenci přirozené rovnováhy trhu, která sice „fungovala“ v Evropě, kde již byla přerozdělena půda a dělníkům nezbylo než prodávat svou pracovní sílu, ale v Novém světě tuto tezi nebylo lze aplikovat. Vzhledem k volné půdě se svobodní dělníci, kteří přijeli z Evropy, sami stávali majiteli pozemků. Liberálové, kteří tedy dříve odmítali jakékoli zásahy z venčí do přirozeného běhu věcí, požadovali nyní po státě, aby situaci kontroloval. Viz blíže Marx, Karel: *Kapitál, kritika politické ekonomie, díl první*, Praha, 1953, str. 805-814.

²⁹ Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 130.

³⁰ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 51, 52.

tohoto obchodu³¹. Ale lidé kolem Pancha Martyho nehodlali ve své činnosti přestat. Tentokrát unášeli indiány přímo z pobřeží, s tichým souhlasem místních úřadů a jako „smluvní dělníky“ je poté prodávali v Havaně. V průběhu několika měsíců byly na Kubu dopraveny stovky Yukatánců, někdy i s celými rodinami. I nyní byl tento „obchod“ na popud Angličanů ukončen. V roce 1858 došlo k dalšímu pokusu o legální dovoz Yukatánců, nyní propůjčil jméno této akci slavný básník, José Zorrilla. Naštěstí díky mohutným protestům mexického konzula v Havaně Ramóna Carballa a mexického vyslance v Madridu skončil i tento případ fiaskem.

Nelze se divit, že trvání tohoto, zpravidla ilegálního, obchodu se protáhlo až do 70. let 19. století. Je důležité si uvědomit, že byl jedním z nevýhodnějších. Nákup Mexičanů kolísal mezi 20 a 80 kubánskými pesos, a když připočteme dopravu 12 až 15 pesos, vyjde nám průměrná cena 70 pesos za nebohého Yukatánce, jehož prodejní cena se mohla vyšplhat až na 300 pesos. Nedá se přesně stanovit počet dovezených Indiánů, při sčítání v roce 1862 se jich nacházelo na Kubě 786, ale předpokládá se, že v průběhu pětadvacetiletého trvání nezákonného obchodu se jich na ostrov dostalo mezi třemi až čtyřmi tisíci.³²

Nicméně již tehdy proudily na ostrov tisíce dělníků z Číny. Zlom v tzv. „žlutém obchodě“ nastal v roce 1846, kdy Pedro Zulueta navrhl přivést tisíc dělníků z Číny. Juan Pérez de la Riva je jiného názoru, kloní se spíše k variantě, že za tímto nápadem stáli lidé kolem Juliána Zuluety, zámožného majitele pozemků, příbuzného Pedra Zuluety. V roce 1846 měl Julián Zulueta navrhnout projekt na dovoz 600 asijských kuliů³³ do Havany přímo ze Sia-menu,³⁴ jihovýchodní provincie, sousedící s Kantonem. Ať tak či onak, plantážníci i Madrid souhlasili a obchod se mohl spustit.

Když dorazily k břehům Kubu první náklady s těmito dělníky, pohled na ně byl skličující. Byli vyhublí, prolezlí parazity, vyděšení a mnoho z nich k smrti nemocných.³⁵

³¹ Opatrný, Josef: *Antecedentes históricos de la formación de la nación cubana*, Iberoamericana pragensia supplementum, 3/1984, Universidad Carolina Praga, str. 161.

³² Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 51-54.

³³ „Kuli“ – takto pojmenovali Evropané smluvní dělníky pocházející z Indie a z Číny. Etymologie anglického slova „coolie“ a španělského „culí“ není úplně jednoznačná. Pravděpodobně pochází z hindštiny, kde quili znamená najatý sluha. Anebo je původ tohoto slova odvozen z Kuli, což je jeden z domorodých kmenů indického státu Gujarat. Odtud pocházeli první smluvní dělníci putující za prací na ostrov Mauritius. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 146, 147.

³⁴ Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 145.

³⁵ *Ibid.*, str. 146.

Smlouva čínských kuliů obsahovala kromě jiného, že dotyční souhlasí s nižším platem, jako kompenzace za výhody spojené s prací: přeprava zdarma, poskytnutí ubytování, lékařská péče v případě nemoci trávající déle než dva týdny, denní přiděl jídla a dva obleky s příkrývkou ročně. Plat měl být 4 pesos měsíčně a mělo se jednat o 12 hodinovou práci denně po dobu osmi let. Tento systém garantoval zaměstnavatelům, ve většině případů, plantážníkům nízké platy a specifikoval přesně místo a druh práce pro jejich „zaměstnance“. Po potlačení obchodu s africkými otroky se čínští dělníci stali nejlevnější pracovní silou na ostrově. Zároveň splňovali všechna kritéria včetně neznalosti španělského jazyka a nevěděli nic o kreolech ani o existenci otroctví v takové podobě, v jaké se praktikovalo na Kubě.

Kuliové z Číny nedorazili jen ke břehům Kuby, nýbrž i do Peru a do karibské oblasti (na anglické a francouzské ostrovy). Na ostrov Mauritius a Guyanu mířili většinou kuliové z Indie.

Situace v Peru

V Peru se projevila krize tkvící v nedostatku pracovní síly ihned po roce 1820. Náklady s otroky mířily do této země přes Panamu nebo přes ústí Río de la Plata, ale jelikož hlavním dodavatel Peru byli samotní Angličané, dodávky pracovní síly se tam neměly jak dostat. Krize trvala přes dvacet let, než dorazily první lodě s čínskými kulií přímo přes Pacifik.³⁶

V době objevení zásob guana na ostrovech Chinchas, jednalo se o 36 miliónů tun, byla ekonomická situace v Peru tragická. Nedostávalo se pracovní síly ani kapitálu na její pokrytí. Od okamžiku, kdy byl zakázán obchod s otroky jich v zemi nezbývalo více než 17 000, z nichž většina byla již v pokročilém věku. Přítomnost Číňanů rázem znamenala vyřešení nepříznivé situace. Nejenže těžili guano na zmíněných ostrovech, ale oživil i cukerní průmysl prací na pobřežních třtinových plantážích, kromě toho umožnili stavbu první železniční sítě.³⁷ Tito pracovníci byli vázáni smlouvou na 8 let s platem 4 soly za měsíc. Do Peru jich celkem dorazilo, od 15. října 1849 do 2. července 1874, mezi 90 000 až 150 000. Poslední náklad, který měl namířeno do přístavu El Callao čítal 369 čínských pasažérů. Zacházelo se s nimi snad ještě hůře než s kulií na Kubě. Juan Pérez de la Riva cituje Hutchinsona, který ve své knize *Two years in Peru*

³⁶ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 22.

³⁷ *Ibid.*, str. 27, 28.

poznámenal: „během dvaceti let zemřelo na následky špatného zacházení a otřesných pracovních podmínek téměř devět desetin z těch, kteří dorazili“.³⁸

Indentured servants versus kuliové

Na tomto místě bychom rádi připomněli historický vývoj smluvního systému a destinace tehdy najímaných kuliů.

Prvním místem, kam kuliové dorazili, byl ostrov Mauritius v Indickém oceánu. V letech 1834-1847 tam bylo dopraveno více než 94 000 indických kuliů. Tento příklad pak následovala Guayana, kam v roce 1838 dorazily první lodě s náklady najatých dělníků z Bengálska. V roce 1843 se jich v zemi nacházelo již 30 000. Od roku 1844 získala přiděly kuliů z Indie a z Číny Jamajka a Trinidad. Zde se jednotlivci prodávali za 70 až 80 pesos. Byli najímáni na pět let za měsíční plat 4 pesos. Černí otroci se legálně prodávali za 600 pesos. Od roku 1846 přijíždělo na Jamajku, Trinidad a Guayanu 6000 až 8000 kuliů z Indie ročně. Nepříjemné okamžiky provázené nedostatkem pracovní síly se zdály být zažehnané. Tato situace však trvala jen jedno desetiletí.³⁹

Podobně tomu bylo o jedno století zpět. Smluvní systém nebyl ničím novým, vycházel z instituce tzv. engagés nebo indentured servants. Ten kvetl v koloniích Francie a Anglie, zejména v Karibské oblasti a Severní Americe, v letech 1620-1730. V tomto případě se ovšem nejednalo o pracovníky pocházející z Asie, ale tito se od najímaných dělníků ze 17. 18. století příliš nelišili. Svobodně se upsali, že budou pracovat po určitou dobu v určitých podmínkách. V 17. století se v anglických koloniích stanovila pracovní lhůta čtyř let, ve francouzských to byly tři roky. V obou případech jak v 17. tak v 19. století byl takto najatý dělník, přes skutečnost, že byl svobodný občan, považován po dobu trvání jeho smlouvy za obchodní artikl, věc, stejně jako otrok. Po materiální stránce na tom byli lépe otroci, neboť jak říkali Angličané, „lepší je se starat o vlastního koně než o koně pronajatého.“⁴⁰ Engagés či indentured servants nepobírali měsíční plat. Po odpracování smluvené doby měli nárok na jisté množství surové kukuřice a tabáku, pušku s výzbrojí a pozemek, kde se mohli usadit jako nezávislí osadníci. Ve většině případů se tak opravdu stalo. Díky této tradici a kvůli

³⁸ Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 120, 121.

³⁹ *Ibid.*, str. 144.

⁴⁰ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 23.

nedostatku pozemků, obdrželi mnozí osvobození kuliové ve francouzských a britských koloniích, kteří se rozhodli zůstat, prémie odpovídající hodnotě zpáteční jízdenky. Jelikož tento systém nikdy předtím ve španělských koloniích neexistoval místní kuliové žádné prémie nikdy nezískali.⁴¹

Situace v Číně

Pokusíme se shrnout nejdůležitější historické události, které vedly místní obyvatele k opouštění svých domovů a kteří se tak vydávali za dalekým a většinou nekonečným dobrodružstvím.

Hlavním důvodem byly jistě hospodářské problémy, jež přinutily obyvatele řešit svou těžkou situaci ne jinak než odchodem, samozřejmě s nadějí na lepší život. Čínská společnost v průběhu 19. století stále fungovala na základě zastaralého, feudálního systému, kde chudí rolníci byly vykořisťováni vlastníky půdy a navíc v tomto období, především ve 40. a 50. letech, vrcholil tlak evropských mocností spolu se Spojenými státy na Čínu. Tyto země usilovaly o to, aby se Čína otevřela světovému trhu a zároveň se pokoušeli získat šanci na využití dostatečného množství pracovních sil, které se zde nacházely a kterých se jim, po zrušení obchodu s černými otroky, hrubě nedostávalo.

Vrátíme-li se poněkud do minulosti, vidíme, že Číňané již od 8. a 9. století byli velmi čilí v šíření svých činností spojenými s obchodem a šíření svého vlivu v zahraničí, především v oblasti jihovýchodní Asie. Mimoto se traduje, že již v roce 499 čínský mnich Huei Shen dorazil k břehům dnešního Mexika.⁴²

Na počátku 15. století se čínská obchodní síť rozšiřuje i na oblast jižní Asie a dokonce i na východoafrické pobřeží.⁴³ Svou první důležitou kolonii založili v Manile, na konci 16. století. V té době Filipíny spadaly pod generální kapitanát místokrálovství Nového Španělska. Mezi jmenovanými ostrovy a americkým kontinentem docházelo k živému obchodu s artikly z Asie, jednalo se hlavně o dovoz indiga, cukru, sapanového dřeva, hedvábí a bavlny. Španělsko si udrželo monopol nad tímto obchodem do roku 1789, dokud se přístav Manila nebrání obchodním aktivitám s dalšími evropskými zeměmi.

⁴¹ Ibid, str. 22, 23.

⁴² Hung Hui, Juan: *Chinos en América*, MAPFRE, Madrid, 1992, str. 15.

⁴³ Fairbank, John F.: *Dějiny Číny*, Lidové noviny, Praha, 1998, str. 223.

V 16. století byl život na Filipínách nepředstavitelný bez čínské přítomnosti především v oblasti služeb a řemeslné výroby. Souostroví bylo současně obydleno původními obyvateli, jejichž hlavní činností bylo zemědělství a provozování řemesel. Španělé, kteří tvořili nejmenší část osazenstva, byli buď úředníci, kněží nebo obchodníci. Nejnižší příčku společenského žebříčku tvořili míšenci a Číňané.⁴⁴ I přestože posledně zmínění představovali minoritu, nacházeli se na celém území Filipín a v počtu převýšili Španěly. Nakonec se ze strachu před možnou hospodářskou konkurencí čínských „vetřelců“ vůči domorodému obyvatelstvu, přijala různá opatření na omezení jejich obchodních činností, s cílem donutit Číňany k odchodu, k čemuž však nedošlo, neboť se v zemi nacházelo mnoho osob na jejich aktivitách přímo závislých. Číňané byli považováni za dobré partnery a prostředníky ve styku s domorodci. Byli známí svou pracovitostí a kvůli nevelkému počtu si ani nečinili žádné politické ambice, byli čistě orientovaní na obchodní zisk.⁴⁵ Čína navázala díky přímým obchodním stykům s Filipínami kontakty nejen se samotnými Španěly, nýbrž i s jejich zámořskými državami.⁴⁶

Taktéž v přímořské Číně docházelo i přes oficiální zákaz čínské vlády k námořnímu obchodu. Hlavní baštou se stal přístav Sia-men v provincii Fu-ťien.⁴⁷ Od počátku 16. století, po objevení nové námořní trasy do Asie Portugalci, přijíždějí na čínské pobřeží Evropané s úmyslem založit zde své kolonie. V roce 1577 zakládají Portugalci město Macao.

Rok 1644 přináší pád dynastie Ming a moci se ujímá mandžuská dynastie Čching. Angličané začínají již v roce 1664 obchodovat s Kantonem a v 18. století, kdy ovládají Indii, zintenzivňují obchod s Čínou v rámci Východoindické společnosti.⁴⁸ Ta také usiluje o rozšíření obchodu s Čínou. Spolu s tímto úsilím rostou i snahy Angličanů získat právo svobodně se v Číně usazovat a pohybovat.⁴⁹

Obchod mezi Anglií a Čínou byl založen na vývozu čaje, hedvábí, porcelánu a naopak dovozu stříbra, vlněných tkanin, a nakonec opia z Indie.⁵⁰ „Číňané a cizinci aktivní v mezinárodním obchodu vytvořili na základě obchodních svazků společenství,

⁴⁴ Hung Hui, Juan: *op. cit.*, str. 16.

⁴⁵ <http://www.cinsky.cz/index.php?page=clanek&id=29&lang=cs>, 20. 11. 2006.

⁴⁶ Hung Hui, Juan: *op. cit.*, str. 17.

⁴⁷ Fairbank, John F.: *op. cit.*, str. 224.

⁴⁸ Abdala Pupo, Oscar Luis: *Los chinos en el oriente cubano, Apuntes sobre la presencia china en el siglo XIX*, Santiago de Cuba, 2003, str. 9.

⁴⁹ Kol. autorů pod vedením L. V. Simonovskaja: *Dějiny Číny od nejstarších dob do současnosti*, Svoboda, Praha, 1978, str. 251.

⁵⁰ Fairbank, John F.: *op. cit.*, str. 225.

v němž docházelo k prvnímu setkávání Číny se Západem v moderní době.⁵¹ Rozdíl zboží dovezeného a vyvezeného se platil ve stříbře a Angličané, aby na tomto kovu ušetřili, vyhlásují v roce 1773 monopol na obchod s opiem,⁵² a stali se tak jeho hlavními dodavateli. Mimo jiné se na obchodu s opiem podíleli i francouzští a američtí obchodníci, kteří dodávali do Číny, jak indické tak i turecké opium.

Číňané opium znali a používali ho především v lékařství. V roce 1689 se zvyk spojený s jeho kouřením objevuje na Jávě, kde je zprvu míchají s tabákem, později je kouří samotné.⁵³ Jeho účinky nejenže působí neblaze na zdraví obyvatel, ale vedou i k ekonomickým problémům. Ty se snažila Čína vyřešit zákazem dovozu této rostlinné drogy v roce 1800. Její krok se však minul účinkem a vyústil v první opiovou válku, která skončila porážkou Číny a přinesla mírovou smlouvu z Nankingu, která znamenala otevření pěti hlavních čínských přístavů - Kanton, Sia-men, Fu-čou, Ning-po a Šanghaj – pro obchod, dále legalizaci dovozu opia a možnost usidlování Britů v zemi spolu s právem exteritoriality (soudní pravomoc britských konzulů místo čínských soudů).⁵⁴ Britové v té době získali i ostrov Hongkong, který spadl pod jejich správu až do roku 1997.

Situace se nezdráhaly využít Spojené státy a Francie, které podepsaly podobnou smlouvu s Čínou v roce 1844 a získaly tak stejná práva jako Angličané.

O dvanáct let později, tj. 1856, vyvolávají Britové druhou opiovou válku, ze které opět vychází vítězně a smlouvou z Tiencinu, která vstoupila v platnost roku 1860, si zajišťují právo na vývoz čínské pracovní síly. Tu posílají na práce na Jamajku a ostrovy Trinidad a Barbados.⁵⁵

Charakteristiku Číny v 19. století lze shrnout do tří základních bodů:

1. vnitřní povstání
2. cizí intervence
3. snaha vládnoucí dynastie o zachování moci

V Číně v polovině 19. století vzrostla nenávist vůči Čchingské dynastii, která nepředěšla ani opiové válce ani následné porážce, která znamenala pro chudé venkovské obyvatelstvo další zhoršení jejich již tak bídné situace. Reakcí na sociální nespokojenost

⁵¹ Ibid.

⁵² Kol. autorů pod vedením L. V. Simonovskaja: *op. cit.*, str. 252.

⁵³ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 22.

⁵⁴ Kol. autorů pod vedením L. V. Simonovskaja: *op. cit.*, str. 255.

⁵⁵ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 23.

bylo i Tchajpchingské povstání, které probíhalo ve třetí čtvrtině 19. století a které si vyžádalo nejméně 20 miliónů životů.⁵⁶

Zakladatelem a vůdcem této vzpoury byl Chung Siou-čchüan. Vytvořil společnost uctívání nebeského vladaře, v níž kázal o spravedlivé společnosti „veliké jednoty“.⁵⁷ Tato kázání byla skrytou výzvou protifeudálního boje vedoucího ke svržení mandžuských vladařů v Číně a boje proti zahraničním agresorům. Povstání proběhlo v letech 1850 - 1864 a během něj byla vyhlášena agrární reforma, která se však nikdy neuskutečnila. I přes nedosažení svých cílů, toto povstání vedlo nakonec alespoň částečně ke zlepšení situace venkovského obyvatelstva.

Charakteristické znaky jeho hlavních protagonistů bylo nošení červených šátků na hlavách a dlouhé vlasy, které si na protest proti Čchingské dynastii nezaplétali, nechávali je volně růst. Odtud přezdívka dlouhovlasí.⁵⁸ Nebo si copy prostě ustříhli.⁵⁹

Mužský cop byl k vidění u čínských obyvatel ještě na počátku minulého století. Vyholování vlasů od čela do poloviny hlavy a zaplétání zbytku vlasů do copů bylo dávným mandžuským zvykem. Dynastie Čching, aby demonstrovala své dominantní postavení v zemi, jej povinně zavedla v polovině 17. století a vyžadovala jeho dodržování od svých nových poddaných na důkaz jejich loajality. Za ustřižený cop hrozil trest smrti,⁶⁰ proto také jedním z nejhorších způsobů, jak potrestat kulie na Kubě bylo cop jim ustříhnout.⁶¹

Vrátíme-li se k tématu tchajpchingského hnutí zjistíme, že důležitou úlohu zde představovala etnická skupina Hakka. Její členové, spolu s Puntí a Haklo⁶², tvořili největší část emigrantů mířících na Kubu.

Příslušníci skupiny Hakka byli charakterizováni jako velmi poctiví, korektní muži, hodni respektu, kteří se stavěli proti drogám, zlozvykům, hazardním hrám... Na Kubě je přezdívali „jacás“, byli známí kvůli vzpourám proti zotročování a koloniálnímu útisku.⁶³

⁵⁶ Liščák, Vladimír: *Čína*, Libri, Praha, 2002, str. 124.

⁵⁷ Kol. autorů pod vedením L. V. Simonovskaja: *op. cit.*, str. 259.

⁵⁸ *Ibid.*, str. 260.

⁵⁹ Liščák, Vladimír: *op. cit.*, str. 119.

⁶⁰ Kol. autorů pod vedením L. V. Simonovskaja: *op. cit.*, str. 234.

⁶¹ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 120

⁶² Etnická skupina Haklo byli převážně loďníci, rybáři příležitostní piráti. Vzhledem ke svému nomádskému způsobu života se odlišovali od skupiny Puntí. Jejimi členy byli zejména rolníci. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 117.

⁶³ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 117.

Devatenácté století znamenalo pro mandžuskou dynastii nesporně úpadek. „Po opiových válkách se zřítil tradiční řád věcí a nastalo období zmatků.“⁶⁴ Čína ještě udržovala feudální režim i přes neustálé snahy rolníků zbavit se jha svých pánů. Císařská dynastie již nebyla schopná odolávat bojům s Ruskem na severu, evropským mocnostem na jihu a východě a neutuchajícím vzpourám uvnitř říše. Hlad přinutil tisíce obyvatel k odchodu za prací s vidinou na lepší život. Tentokrát se nepouštějí do obchodování s typicky čínskými komoditami, nýbrž nabízejí sebe jako pracovní sílu na práce do cínových dolů v Malajsi, nechávají se najímat na pole s rýží na jihovýchodě Asie, na Havaj a dokonce i do Afriky. Ve Spojených státech pracují na vybudování železnice, na Kubě na plantážích s cukrovou třtinou a bavlnou, v Panamě se podílejí vedle najímaných Irů na stavbě průplavu a v Peru dolují guano. Čína se zdá nevyčerpatelnou studnicí levných pracovních sil.⁶⁵

Hlavní střediska obchodu s čínskými kulií byla Kuang-tung a Fu-ťien.⁶⁶ U mnoha autorů se dočteme, že právě jižní oblasti Kuang-tungu a Fu-ťien patřily mezi přelidněné a to byl hlavní důvod, jenž nutil jejich obyvatele k podepisování smluv a odcházení za prací do zahraničí. Jedním z důležitých faktorů byla i povaha lidí žijících na tomto území. Byli známí svou podnikavostí a odhodlaností čelit dobrodružstvím. Juan Pérez de la Riva ale oponuje těmto zažitým názorům. Souhlasí s tvrzením, že obyvatelé zmíněných oblastí se vyznačovali silnými dobrodružnými a námořními tradicemi, odtud také pocházelo velké množství emigrantů mířících do Thajska a Filipín, nicméně Kuang-tung a Fu-ťien podle Rivy nepatřily k oblastem s nejvyšší hustotou obyvatelstva a nedošlo tu k žádnému jevu přelidnění, s výjimkou Kantonu, naopak to bylo podněcováno uměle na základě vysoké poptávky po pracovní síle na plantážích na západě.⁶⁷

Jak jsme se již zmínili, Číňané byli najímáni na vyčerpávající práce především do Karibské oblasti a do Peru. Mnozí umírali již během plavby do zmíněných destinací, to však byl pouze počátek nešťastného osudu, který na přistěhovalce v nové „vlasti“ čekal.

⁶⁴ <http://www.cinsky.cz/index.php?page=clanek&id=29&lang=cs>, 20. 11. 2006.

⁶⁵ Hung Hui, Juan: *op. cit.*, str. 20.

⁶⁶ 93% z celkového počtu 124 214 kuliů vyloděných v Havaně jich pocházelo právě z Kuang-tungu, jen 6% z Fu-ťien a zbývající 1% z Filipín a jiných míst. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 114.

⁶⁷ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 109.

První Číňané v Havaně

S využíváním Číňanů jako nové pracovní síly začali ve svých karibských koloniích Angličané a Francouzi. Kubánci vyslali svého člověka do Nebeské říše v roce 1844, aby prozkoumal situaci a ten přinesl příznivé zprávy. Mnozí Číňané se jevíli vhodnými kandidáty na vykonávání potřebné práce na Kubě, neboť většina jich působila v zemědělství.

První firmou na dovoz čínských kuliů, které na ostrově nazývali poněkud eufemisticky „najímanými osadníky“ se stala Zulueta a spol. O dovozu očekávaných pracovníků informovaly noviny, *Diario de la Marina*, ze dne 1. ledna 1847.⁶⁸ Dočteme se tam, že dohody o první dodávce se začaly připravovat již v roce 1844. Radou pro rozvoj byl pověřen Don Joaquín D. Goicuría. Počítalo se s množstvím zhruba tisíce zemědělců, řemeslníků, žen a dětí. Zuluetové a londýnská společnost uzavřela s Radou smlouvu na 600 Asiátů. Za každého „osadníka“ navrhla Rada částku 170 pesos. První dodávky sloužily zároveň jako zkouška výkonnosti Číňanů ve srovnání s africkými otroky. Španělská vláda vyjádřila svůj souhlas s tzv. žlutým obchodem vydáním královského nařízení ze dne 3. července, 1847. Ze zkušeností z Filipín byli Číňané považováni za poslušné, pilné, šetrné, střídme, byli zvyklí na venkovskou práci a drsné klima.⁶⁹ Nařízení obsahovalo návrhy na dovoz odpovídajícího množství žen, také úvahy, zda-li je vhodné nechat pracovat vedle sebe jak Číňany tak barevné otroky.⁷⁰

První brigantina „Oquendo“ pod španělskou vlajkou zakotvila v havanském přístavu dne 3. června 1847. Plavba trvala 131 dní. Na palubě se nacházelo 206 kuliů z původních 212. (Po náročné a dlouhé cestě jich zemřelo ještě dalších sedm.) Všichni pocházeli ze Sia-menu, přístavu v provincii Fu-ťien. Po příjezdu na ostrov byli Číňané dočasně ubytováni v tzv. „barracónu“,⁷¹ skladu, Rady pro rozvoj v havanské čtvrti

⁶⁸ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 24.

⁶⁹ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 5.

⁷⁰ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 199, 200.

⁷¹ Španělský výraz „barracón“, augmentativum od „barraca“ – barák, se používalo již od 16. a 17. století pro označení skladů pro otroky, které se nacházely na africkém pobřeží. [...] Stejný výraz se používal i pro místa, kde se přijímali noví otroci, jež dorazili do Ameriky. [...] Během 18. století se tak začala pojmenovávat místa, kde se vystavovali otroci na prodej. V listině z roku 1798 najdeme toto jméno v souvislosti s označením celku jednotlivých domů pro otroky, tzv. „bohíos“, kde byli ubytováni otroci pracující v cukrovarech a na kávovníkových plantážích. V tomto smyslu, tedy jako druh ubytování pro otroky a později obecně pro všechny dělníky v cukrovarnictví, se chápe dodnes. [...] Typický barracón byla ohromná kamenná budova se čtverhranným půdorysem, přičemž jedna její stěna někdy měřila až 100 metrů. Jediná vrata uprostřed vedla do rozlehlého hlavního dvora, ve kterém se nacházela studna [...] a kde byla kuchyně. Dvě boční stěny byly rozděleny na samostatné pokoje [...] Všechny měly vlastní dveře, které vedly na hlavní dvůr a malinké zamřížované okno, které vedlo ven. Vzadu v barracónu byly

Regla. Na místě byli rozděleni do skupinek po deseti. V každé skupince byl jeden „vedoucí“, ten byl vybrán už na palubě lodi. Rada nové „přistěhovalce“ okamžitě prodávala, každého za 70 pesos.⁷² (Pro srovnání s cenami otroků: 30. léta 19. století, 350-400 pesos, ve 40. letech cena roste o 20 – 25 procent, během 40. let ještě dál stoupá na 35 – 45 procent z původní ceny).⁷³ Tento prodej byl ztrátový, Rada zde však počítala s financemi určenými na podporu bílé populace, kterými disponovala. Tím se vlastně obchod s kulií oficiálně zařadil mezi bílou imigraci. Nejvíce prvních kuliů si rozdělili největší majitelé cukrovarů ale také například generální kapitán, který získal dokonce dva z těch nejlepších.⁷⁴

Druhá a současně i poslední loď, „Duke of Argyle“ společnosti Zulueta a spol. dorazila k břehům Kuby o devět dní později. Tentokrát cesta trvala 123 dní a zemřelo během ní 35 kuliů z původních 400. Vysoká úmrtnost poukazuje na velmi špatné podmínky, za kterých byli Číňané nuceni cestovat. Kromě ztrát během přepravy, dalších padesát zmizelo beze zpráv. Pravděpodobně zemřeli na následky závažného zdravotního stavu.

Mezi těmi, kteří získali příděly z těchto dvou „zásilek“, se objevují jména známých otrokářů jako např. Martín Pedroso, Julián Zulueta, Urbano Feijoo Sotomayor, a jiní.⁷⁵

Zpočátku se nezdálo, že by plantážníci byli nějak obzvlášť novou pracovní silou z Orientu nadšeni. Na počátku roku 1848 byl generální kapitán, Leopoldo O'Donnell, pověřen na základě dotazníků zjistit spokojenost „zaměstnavatelů“ s kulií. Mnozí si stěžovali, v porovnání s otroky, na fyzickou neschopnost čínských pracovníků a doporučovali v jejich importu dále nepokračovat, jako např. Juan I. Echarte, majitel cukrovaru Atenas.⁷⁶ Naopak jiní vyjadřovali svou spokojenost především s inteligencí a odhodlaností, s jakou Číňané vykonávali všechny úkoly, navíc oceňovali jejich pokoru a poslušnost i přes počáteční snahy o vzpoury a útoky. Zde jmenujme především sourozence Diagovi a nakonec i Urbana Feijoo de Sotomayora.⁷⁷

umístěny latríny, ošetřovna a cely. [...] Jednalo se o budovu, jež byla symbolem nejvyššího stupně otrokářského barbarství. Viz blíže Moreno Fragnals, Manuel: *El ingenio*, str. 320, 321 a 605. V textu budeme používat tento původní španělský výraz, jelikož v češtině neexistuje adekvátní český překlad, ale podrobíme jej pravidlům českého jazyka, tedy budeme jej skloňovat.

⁷² Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 62.

⁷³ Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 131.

⁷⁴ *Ibid.*, str. 146.

⁷⁵ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 26.

⁷⁶ Jiménez Pastrana, Juan: *Vida y pasión de los chinos en Cuba*, CATAURO, revista cubana de antropología, año 2/No. 2/2000, Fundación Fernando Ortiz, La Habana, str. 201.

⁷⁷ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 8-10.

První experimenty podporované Radou pro rozvoj nepřinesly očekávané výsledky, proto se Rada rozhodla zastavit financování tohoto obchodu a pustila se do podpory jiných projektů, které se v té době opět objevily. Především se jednalo o již výše zmíněný dovoz Galicijců.

Rekrutování čínských kuliů

Jak vůbec smluvní systém fungoval? Při najímání nové pracovní síly byly klíčové tři momenty:

1. samotné najímání čínských „osadníků“
2. podepsání smlouvy
3. nalodění⁷⁸

Rekrutování probíhalo tak, že nejprve Angličané v agenturách, které sídlily v čínských přístavech, Macau, Sia-menu, Šan-tchou a Hong-kongu, zřídili své kanceláře. Tam agenti složili peníze od přepravujících společností. Zpočátku statkáři nevysílali své vlastní agenty. Využilo se například manilského obchodníka, Fernanda Aguirreho, který obstarával nalodování pro britskou společnost Tait a spol. Až později s rostoucí poptávkou se musela zlepšit i organizace, v téže době, v polovině padesátých let 19. století, byl vyslán z Havany do Macaa i známý, velmi schopný agent, původem Kolumbijec, Nicolás Tanco Armero. On sám měl „nalodit“ přes 100 000 kuliů.⁷⁹

Dále bylo běžné, že se ve vnitrozemí najal určitý počet místních „poslíčků“, většinou velmi mazaných, hazardních hráčů, tzv. Chu Chay Tau,⁸⁰ (v angličtině pig broker, španělštině *capataz de cerdo*), ti teprve měli za úkol naverbovat silné, mužné mladíky, ne starší 34 let. Tito předáci uměli anglicky a vůbec byli velmi schopní, především v podvádění a lhaní. Nalhali kuliům, že se vydají na cestu do Tay Loy Sun,⁸¹ země plné zlata a stříbra, odkud se po vypršení jejich osmileté smlouvy vrátí zpět do Nebeské říše jako boháči. Kvůli větší věrohodnosti si pomáhali i sáčky plnými zlata a stříbra, na které lákali chudé rolníky. Také zvali svou oběť na čaj, kde jí nabízeli různé dobroty. Předem své „vyvolené“ rovněž obdařili osmi mexickými pesos a jakmile je

⁷⁸ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 26.

⁷⁹ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 90-92.

⁸⁰ *Ibid.*, str. 26.

⁸¹ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 26.

nešťastníci přijali, byli odvedeni do skladu, kde byli donuceni podepsat smlouvu. Nečisté praktiky „poslíčků“ vedly ke vzpouře, při níž bylo zabito 18 z nich. Tato akce vyvolala v Číně vlnu protestů a opatření vztahující se na ochranu svých občanů. Například kantonský místokrál sáhl i k trestu setnutí hlavy při zadržení Chu Chay Taue.⁸²

Ne všechny oběti byli chudí rolníci. Mezi kulií, hlavně v Macau, byli přístavní nakladači dřeva, holiči, krejčí, malíři, ševci, herci.⁸³ Tato povolání zrovna nesplňovala představy kubánských plantážníků.

Po určitém čase provozování žlutého obchodu se začaly vynořovat zvěsti o osudech nešťastných kuliů. Někteří věřili, že je odvezli, aby je snědli, nebo aby je zabili a využili některou část jejich těla pro zvláštní účely apod. Proto se stávalo čím dál obtížnější nové kulie přesvědčit. Došlo to až tak daleko, že bylo nutné čínské „přistěhovalce“ lovit a násilím je dopravit na loď nebo podobně jako v případě Yukatanců, se prodávali vězni či účastníci tchaj-pchingského povstání. Ti se také později stali iniciátory rebelií na samotném ostrově.

Díky jednomu z agentů působícím v Macau, Katalánci Francisco Abelláovi,⁸⁴ máme k dispozici popis rekrutování kuliů přímo ve skladu. „[...] pomocí překladatele se ptali Číňanů, zda-li chtějí odcestovat či ne. Úkolem tlumočnicka bylo také seznámit je s obsahem smlouvy a zeptat se jich, jestli chtějí emigrovat. Ti, kteří se vzdálili, dávali najevo, že chtějí zůstat ve své vlasti a byli ihned posláni ven na ulici. Ostatní podepsali smlouvy, dostali oblečení a peníze. [...]“⁸⁵

Avšak tito překladatelé z velké části mluvili jen macajským žargonem, což bylo pro vesnické obyvatele z delty takřka nesrozumitelné. Ti, když viděli, jak přítomní dostávají peníze a oblečení, neváhali a následovali je.⁸⁶

Poté, co byl tedy léčkou kuli dopraven do skladu, byl donucen podepsat smlouvu, již verze byla tištěna ve dvou exemplářích, jak španělsky tak čínsky. Ovšem domníváme se, že mnozí chudí venkované neuměli ani číst ani psát.

Smlouva byla velmi důležitý dokument, nejenže sloužila jako pas, ale díky ní, se alespoň formálně, odlišoval svobodný člověk od otroka.⁸⁷ V prvních smlouvách, ačkoli

⁸² Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 28.

⁸³ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 27.

⁸⁴ Francisco Abellá Raldiris se stal agentem v Macau po svém předchůdci Nicolási Tanco Armerovi.

⁸⁵ Abellá, Francisco: *Proyecto de inmigración libre de China dirigido a los Sres. Hacendados de la Isla de Cuba*, Havana, 1874, str. 5, 6. Citováno podle Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 134.

⁸⁶ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 135.

není k dispozici žádný originální exemplář před rokem 1854 pouze kopie z expedice Oquendo, se kuli zavazoval vykonávat jakýkoli druh práce po dobu osmi let za měsíční plat 3 pesos. Od svého „zaměstnavatele“ měl, v souladu se článkem 6 nařízení platného pro otroky od roku 1842, pravidelně dostávat čtvrt kila soleného masa a přes kilo sladkých brambor nebo jiné výživné stravy. Také měl nárok na lékařskou péči a léky v případě nemoci, která nepřesáhla 15 dní. Po překročení dané lhůty mu byl pozastaven plat do doby, než se zdravý vrátil zpět do služby. Po celých osm let se nesměl vzdálit z ostrova ani odmítnout pracovat pro kohokoli, kdo vlastnil jeho smlouvu. Po odpracování stanoveného počtu let, mohl vykonávat jakoukoli činnost. Každý rok měl kuli obdržet jednu přikrývku a vlněnou košili. Před naloděním mu byla poskytnuta částka 12 pesos, určena na výdaje spojené s přepravou a oblečení v hodnotě 2 pesos. Kuli se zavázal, že po příjezdu na Kubu celý obnos, tj. 14 pesos splatí. (Měsíčně mu měli odečítat z honoráře jedno peso).⁸⁸

Po dlouhé plavbě byli tedy kuliové umístěni do barracónu, odtud si je odváděli statkáři. Nejprve je nechali prohlédnout od lékaře a pokud byli shledáni zdravými, putovali ihned do cukrovarů nebo na farmy, kde byli nuceni pracovat ve stejných podmínkách jako otroci.⁸⁹

Gonzalo de Quesada y Aróstegui píše: „[...] pracovat čtrnáct hodin denně, po dobu osmi let, trpět hladem, ničit si zdraví v úmorném podnebí, s úmrtností dosahující 65 procent ještě před vypršením smlouvy.“⁹⁰

Ihned po svém příjezdu narazili noví nájemní přistěhovalci a jejich zaměstnavatelé na zásadní problém týkající se jazykových znalostí a drobnější problém jakým bylo zacházení s některými nástroji, které ve své vlasti neznali, jako byla například mačeta.

Ani ne po roce pobytu na ostrově se kuliové kvůli přetěžování a neúnosným trestům začali na protest bouřit a utíkat. Podobně jako před nimi indiáni a později černí otroci se i oni uchýlovali do hor, kde žili jako tzv. cimarrones. Reakcí na jejich činy bylo usnesení, že za každého znovu chyceného čínského uprchlíka dostane jeho „lovec“

⁸⁷ Smlouvy byly tištěné na rýžový papír, o rozměrech 42x30 cm, hovoříme-li o těch ze 60. let 19. století. Již na pohled působily velmi lákavě. Papír byl buď světle modrý nebo růžový a na pozadí ozdoben malou dřevorytinou, zobrazující kubánský cukrovar. Všechny měly v horní části číslo, odpovídají tomu, které bylo přiděleno kuliům na palubě lodi. Jako poznávací znamení sloužily hliněné destičky s tímto číslem, které se pak zavěsily dotyčnému na krk. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 203.

⁸⁸ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 204, 205.

⁸⁹ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 27 – 31.

⁹⁰ Quesada y Aróstegui, Gonzalo de: *Los chinos y la Revolución Cubana*, CATAURO, revista cubana de antropología, año 2/No. 2/2000, Fundación Fernando Ortiz, La Habana, str. 184.

odměnu ve výši poloviční částky stanovené za navrácení černého otroka.⁹¹ A co se dělo s navrácenými nešťastnými Číňany? Kupodivu na ně čekal stejný osud jako na uprchlé otroky. To znamenalo, že byli odvezeni do depósita⁹², kde do té doby, než byli vráceni svému „zaměstnavateli“ pracovali na veřejně prospěšných pracích, například stavěli silnice, mosty atd. Když se pak dostali na místo svého pravého působiště, kromě toho, že museli uhradit výdaje spojené s útekem a návratem, byli navíc za trest spoutáni na nejméně dva měsíce a po celý tento čas museli spát v kládě.⁹³ V roce 1849 bylo schváleno opatření na omezení vzpour Číňanů a Yukatánců. Hlavním cílem bylo zajistit jejich poslušnost, která byla pro práci v zemědělství nezbytná. Citujme slova generálního kapitána, hraběte z Alcoy: „Je nezbytné stanovit taková pravidla, která na jedné straně budou chránit práva osadníků, na druhé straně zajistí jejich podřízenost a disciplínu, bez níž by mohli zemědělství spíše uškodit než prospět.“⁹⁴

Toto nařízení z 10. dubna obsahovalo velmi nelidské tresty pro ty, kdo neuposlechli nadřízeného, odmítli pracovat, či jakkoli se provinili proti řádu. Mohli být potrestáni 12 ranami bičem, pokud nadále neuposlechli dalšími 18 ranami. Pokud stále odporovali, nasadili jim pouta a byli vsazeni do klády. Když se ani po dvou měsících, což byla maximální doba trestu, „neumoudřili“, byli předáni patřičným úřadům.⁹⁵ Již ke konci 40. let 19. století kvůli vzpourám na lodích, které organizovali kuliové ve snaze zvrátit nepříznivý osud, se Anglie postavila na stranu Číny, která usilovala v dané oblasti učinit reformy. Tyto činnosti vedly k přerušení žlutého obchodu na zhruba šest let. V počátcích padesátých let se znovu vrací diskuse na téma Číňané na Kubě. José Antonio Saco, stejně jako se odmítavě stavěl proti dovozu černých obyvatel na ostrov, odmítá i žlutou imigraci. O politice na Kubě se vyjadřuje jako o velmi dobrodružné, když si dovolí dovézt do vlasti další rasu. Bojí se narušení rovnováhy v zemi a z toho pramenících problémů nejčastěji v podobě povstání. Varoval před možným spojením barevných s Číňany, nebo před válkou mezi nimi samými. Proto, jak jsme již předeslali, vidí řešení, jedinou spásu, v podobě bílé pracovní síly, říká: „V naší nebezpečné situaci je lepší pomalá ale jistá prosperita v rukou bílých, než rychlý růst díky černým a Číňanům, abychom se později vyhnuli pádu do bezedné propasti, která se již pod

⁹¹ Jiménez Pastrana, Juan: *Vida y pasión de los chinos en Cuba*, str. 204.

⁹² Depósito – sklad, který původně sloužil jako vězení pro uprchlé otroky. Později do něj byli umisťováni kuliové, kteří čekali na podepsání nové smlouvy.

V následujícím textu budeme z praktických důvodů používat originálního španělského výrazu, pro který v češtině neexistuje adekvátní ekvivalent. Nicméně podrobíme jej skloňování.

⁹³ Ibid, str. 204, 205.

⁹⁴ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 205.

⁹⁵ Jiménez Pastrana, Juan: *Vida y pasión de los chinos en Cuba*, str. 205.

našima nohama otevírá.“⁹⁶ Přes veškeré jeho úsilí varovat a zamezit dalšímu dovozu nové pracovní síly na Kubu, se obchod opět rozbíhá.

Tentokrát jsou dvěma kandidáty usilujícími o zprostředkování importu nových „osadníků“ Manuel B. Pereda a společnost Villoldo Waldrop a spol. Většina plantážníků, buď ze zkušenosti nebo jen z nouze o pracovní sílu, již předem sepsala žádost na 6 000 kuliů. Po dalším nezdaru s Galicijci se Rada nanovo pouští do financování dovozu Asiatů. Zakázku si nakonec oba kandidáti mezi sebe rozdělili, tzn. každý uzavřel smlouvu na dovoz 3 000 smluvních dělníků z Číny.⁹⁷ Smlouva se výrazným způsobem nelišila od předešlé. Opět se počítalo s osmi lety a tentokrát platem 4 pesos měsíčně, včetně ubytování, stravy, lékařské péče a dvojího oblečení na rok.⁹⁸ V případě nemoci přesahující týden kuliové souhlasili, že jim bude pozastaven plat.⁹⁹ Ženy měly pobírat 3 pesos za měsíc s tím, že v těhotenství dostanou zapláceno i za dva měsíce, kdy nebudou pracovat. Dohody s dodavateli hovořily o jedné pětině žen. Tento požadavek se však nemusel dodržet, pokud se prokázalo, že se Čína postavila proti.¹⁰⁰ Opět se nezapomíná ani na oblečení poskytnuté na dlouhou plavbu, tentokrát v ceně 4 pesos a 8 pesos, které byly kuliovi poskytnuty předem. Splácení celkových 12 pesos mělo probíhat po vzoru dřívějších smluv.¹⁰¹

Španělsko byla jedna z nejvýznamnějších mocností, která využívala čínských kuliů. Druhého listopadu 1852 bylo vydáno královské nařízení, které schválilo jejich dovoz na Kubu, navíc i opatření týkající se přepravy. Bylo například stanoveno množství stravy na určitou dobu plavby nebo počet osob odpovídající tonáži lodi. Na každé dvě tuny připadal jeden člověk. Toto nařízení se ale dalo snadno obejít. Ve většině případů vycházel náklad jeden člověk na jednu tunu a dodavatelé unikli pokutě, jestliže úmrtnost nedosáhla deseti procent. Pravidelně se nakládalo více Číňanů již v Macau, tím se alespoň ztráty během plavby zdály rozumné.¹⁰² Kuba se připravovala

⁹⁶ Saco, José Antonio: *Los chinos en Cuba*, CATAURO, revista cubana de antropología, año 2/No. 2/2000, Fundación Fernando Ortiz, La Habana, str. 196, 197.

⁹⁷ Juan Pérez de la Riva se zmiňuje o zakázce na 6 000 kuliů pro společnost **Villoldo, Wardrop a spol.**, z tohoto množství ovšem dovezla na Kubu jen 2 204 pracovníků, zatímco druhá společnost v čele s Portugalcem Bernabé Peredou, **Pereda, Machado a spol.**, uzavřela dohodu čítající 7 000 Číňanů a dopravila jich 11 847. viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 67.

⁹⁸ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 15.

⁹⁹ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 209.

¹⁰⁰ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 15.

¹⁰¹ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 209.

¹⁰² Pérez de la Riva; Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 194.

na příjezd nových obyvatel tak, že Rada investovala 6 500 pesos na opravu a zvětšení původního skladu pro uprchlé otroky, již zmíněného „depósita de cimarrones“.¹⁰³

První loď firmy Waldrop dorazila na ostrov 7. února 1853, druhá hned následující den. Dalších šest lodí připlulo v průběhu téhož roku, kdy příjezd poslední se datuje na 1. září 1853.

Peredův první náklad připlul 17. dubna 1853 a ve své činnosti společnost vytrvala až do roku 1859.

Podíváme-li se na tabulky I, II, III, kde porovnáváme bilanci ztrát během plavby obou společností v roce 1853, zjistíme, že Waldrop a spol., která nakonec svou činnost ukončila dříve, s velkou pravděpodobností svým rozhodnutím ušetřila životy několika stům kuliů.¹⁰⁴

TABULKA I.

Villoldo Waldrop a spol.:

Lod'	Počet naloděných kuliů	Počet kuliů, kteří dorazili do Havany	V % ti, co přežili	V % ti, co zemřeli
1+2	803	480	59,77%	40,23%
3	250	152	60,80%	39,20%
4	338	335	99,11%	0,89%
5	260	225	86,53%	13,47%
6	346	320	92,48%	7,52%
7	302	266	88,07%	11,93%
8	430	380	88,37%	11,63%
	<u>2729</u>	<u>2158</u>	<u>79,07%</u>	<u>20,93%</u>

¹⁰³ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 16.

¹⁰⁴ Zde vycházíme z dat otištěných v Diario de la Marina, September 18, 1859 citováno podle Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 16.

TABULKA II.

Manuel B. Pereda a spol.:

Lod'	Počet naloděných kuliů	Počet kuliů, kteří dorazili do Havany	V % ti, co přežili	V % ti, co zemřeli
1	250	233	93,20%	6,80%
2	300	249	83,00%	1,20%
3	350	348	99,42%	0,58%
4	394	381	96,70%	1,02%
5	381	358	93,96%	6,04%
6	396	340	85,85%	14,15%
7	250	194	77,60%	22,40%
	<u>2321</u>	<u>2103</u>	<u>90,60%</u>	<u>9,40%</u>

TABULKA III.

Waldrop a spol. + Manuel B. Pereda a spol.:

Celkem dovezených kuliů	Celkem množství kuliů, kteří přežili	V % ti, co přežili	V % ti, co zemřeli
2729	2158		
2321	2103	<u>84,37%</u>	<u>15,63%</u>
<u>5050</u>	<u>4261</u>		

Pro objektivní srovnání jsme zvolili statistickou tabulku uveřejněnou v roce 1859 v *Diario de la Marina*, která znázorňuje stav na lodích, které dorazily do havanského přístavu do září, téhož roku. Procentuální výsledky ztrát obou společností a lodí, které připluly v letech 1847 – 1859, se téměř neliší. Pérez de la Riva porovnává tento stav se situací, jež panovala na otrokářských lodích v 18. století, tam úmrtnost dosahovala 2 až 5 procent.¹⁰⁵

Rok	Počet lodí	Tonáž	Nalodění kuliové	Kuliové, kteří přežili	Kuliové, kteří zemřeli	Úmrtnost (v %)
1847	2	979	612	517	41	6,7
1853	15	8 349	5 150	4 307	843	16,37
1854	4	2 375	1 750	1 711	39	2,23
1855	6	6 544	3 130	2 985	145	4,635
1856	15	10 567	6 152	4 968	1 184	19,245
1857	28	18 310	10 116	8 547	1 589	15,51
1858	33	32 809	16 414	13 385	3 129	18,45
1859	13	19 293	6 799	6 027	778	11,355
Celkem	116	99 216	50 123	45 501	7 722	15,20

Pramen:

Corbitt, Duvon Clough: *A Study of the Chinese in Cuba, (1847-1947)*, Asbury College, Kentucky, 1971, str. 52.

Ostatní velké společnosti, které figurovaly v přepravě kuliů na Kubu byly např. Torices, Puente a spol., Drake y Hnos., La Empresa Unida de Colonización Asiática de Dupierris a spol. a další.¹⁰⁶

Žlutý obchod se díky ohromnému zájmu v letech 1852 – 1859 stal pro dodavatele velmi lukrativním. V roce 1860 dokonce jeden ze 40 uchazečů učinil nabídku 900 000 pesos na získání exkluzivního práva na dovoz čínských kuliů.¹⁰⁷

Po ukončení „první etapy“ žlutého obchodu, tzn. do roku 1860, se v Havaně vylodilo na 56 531 kuliů. V této době již přesahoval jejich import o 50% počet dovezených afrických otroků.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Pérez de la Riva; Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 194.

¹⁰⁶ Jiménez Pastrana, Juan: *Vida y pasión de los chinos en Cuba*, str. 206.

¹⁰⁷ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 18.

¹⁰⁸ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 73.

Královský výnos z 28. prosince 1859, který přešel v platnost na Kubě dekretem vydaným 10. února 1860, zakazoval dovoz asijských osadníků, čímž patrně reagoval na problémy při jejich najímání. Aby se předešlo škodám stávajících i budoucích zaměstnavatelů, měl nabýt platnosti 1. ledna 1861.¹⁰⁹ Na konci roku 1860 přineslo sčítání lidu výsledek, který poukazoval na 49 077 Číňanů nacházejících se na ostrově.¹¹⁰ (Sčítání z roku 1861 uvádí počet 34 834, z něhož pouze 57 tvořily ženy).¹¹¹ Během šesti měsíců, na konci roku 1859 a počátku roku 1860, nepřišla do Havany žádná loď s novými přistěhovalci. Teprve od regulace učiněné španělskou vládou 6. července 1860, se podařilo obchod nakrátko oživit, avšak pouze než vypukla občanská válka ve Spojených státech.¹¹² Po jejím skončení se vrátil stav zpět do „normálu“.¹¹³ Po pěti letech od uzavření čínských přístavů vůči žlutému obchodu s výjimkou portugalského Macaa, získává Španělsko v roce 1864 od čínské vlády tzv. Tiencinskou smlouvu. Jednalo se o usnesení, v němž se Čína rozhodla nebránit svým občanům v odchodu za prací do španělských kolonií.¹¹⁴

Koncem „druhé etapy“ dovozu čínských kuliů na Kubu, tj. 1861 - 1869, tentokrát jich dopravili 56 408, kvůli rostoucí účasti samotných Číňanů ve vzpouřích na ostrově, padají návrhy na ukončení žlutého obchodu. Nicméně i přes panující strach z rebelujících Asiátů, poptávka po pracovní síle neustává, a plantážníci v Havaně zakládají tzv. Compañía de Hacendados. Tato společnost si stanovila za svůj cíl do tří let získat pro Kubu 20 000 kuliů. Vydáním dekretu z 18. října 1871, se původní návrhy mění ve skutečnost a je povinné znovu uzavírat smlouvy nebo úplně vyhnat čínské kulie z ostrova, po odpracování smlouveného počtu let. Tímto činem se de facto podařilo španělským úřadům oficiálně přeměnit asijské smluvní dělníky na otroky. Španělská akce vyvolala mezinárodní zájem o čínskou otázku na Kubě a v čele s Anglií kampaň proti barbarskému chování vůči čínským obyvatelům na ostrově.¹¹⁵ Tento okamžik předznamenal konec „nelidského obchodu s lidskými bytostmi“. Pekingská vláda se nechala přesvědčit a v roce 1874 vyslala na Kubu diplomatickou misi, aby prošetřila skutečné podmínky, v jakých se nacházeli čínští občané.

¹⁰⁹ Jiménez Pastrana, Juan: *Vida y pasión de los chinos en Cuba*, str. 206, 207.

¹¹⁰ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 18.

¹¹¹ Saco, José Antonio: *Los chinos en Cuba*, str. 195.

¹¹² V roce 1862 bylo evidováno jen 344 kuliů vyloděných v Havaně. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culies chinos...*, str. 75.

¹¹³ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 19.

¹¹⁴ *Ibid.*, str. 20.

¹¹⁵ Pérez de la Riva, Juan, *Los culies chinos...*, str. 79, 80.

Posledních 725 kuliů z Macaa dosáhlo břehů největšího ostrova Velkých Antil 4. března 1874, na španělském parníku Rosita Nené, téměř po 27 letech od prvního nákladu. Během závěrečné „třetí etapy“, žlutého obchodu, tzn. 1869 – 1874, připlulo na Kubu 18 960 čínských najatých osadníků.¹¹⁶

Lodní přeprava

Jaké panovaly na lodích poměry? Stav lodní přepravy v roce 1847 byl nejhorší jaký si lze představit. Od zákazu obchodu s otroky se značně omezily snahy o zlepšování situace. Pasažéři byli nuceni přetrpět plavbu v nelidských podmínkách. V roce 1846 byl vydán zákon, který stanovoval počet cestujících na tunu a množství jídla, pití a prádla. Reagoval tak na vysokou úmrtnost na lodi Gaditano. Ta vyplula z přístavu Santander s 317 osadníky, do Havany jich však dorazilo pouhých 262. Víme-li, za jakých okolností se přepravovali „bílí“, nikdo nemohl čekat výrazné změny při transportu kuliů.¹¹⁷

První lodě v letech 1853 – 1861 byly fregaty s tonáží 500 – 1000 tun. Plavidla určená pro asijské „nájemné osadníky“ podléhala speciálním úpravám. Tímto způsobem se mělo, co možná nejlépe, vyhnout problémům během plavby. Na lodi nechyběly požární stříkačky ani menší děla. Určité zlepšení přineslo využití páry. Ušetřila se posádka, neboť pára se využívala na obsluhu plachtoví a zároveň se dala využít na potlačení tvrdohlavých čínských vzbouřenců. Navíc díky instalaci destilačního přístroje na konci 50. let 19. století se částečně vyřešil problém s pitnou vodou. Za 24 hodin se předestilovalo 1 000 až 1 500 litrů vody, která nebyla sice moc chutná, ale člověk si nemohl vybrat.¹¹⁸

Plavba sama o sobě byla velmi dlouhá, z Macaa přes Sundský průliv s krátkou zastávkou v Batávii, dnešní Jakarta (Jáva), směrem k mysu Dobré naděje, krátká zastávka na ostrově Sv. Heleny, kvůli čerstvé vodě, než se vydali směrem k ostrovu Ascension, Cayenne, Trinidadu a nakonec na Kubu.¹¹⁹ Hlavní příčinou úmrtí bylo bití, nemoci, sebevraždy, nedostatečná strava, hygiena a nakonec i vzpoury. Po příjezdu na ostrov byly dvě třetiny čínských kuliů umístěny na plantáže s cukrovou třtinou

¹¹⁶ Ibid, str. 82.

¹¹⁷ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 47.

¹¹⁸ Pérez de la Riva, Juan, Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 191 - 194.

¹¹⁹ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *The Cuba Commission Report, A Hidden History of the Chinese in Cuba, The original English-Language Text of 1876*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1993, str. 21.

v západní části ostrova. Jiní byli odvezeni do míst, kde se zpracovával tabák, to znamená střední a východní provincie země. Ostatní pracovali v domácnostech jako služebnictvo.

Délka plavby kolísala mezi 110 až 150 dny.¹²⁰ Záleželo na počasí¹²¹ a zároveň na náladě, která na lodi panovala. Kvůli nedostačující hygieně se velmi často šířily epidemie např. cholera, žlutá zimnice, tyfus. Další problém představovaly vzpoury. Někdy se nechávali úmyslně naverbovat čínští patrioti a ti pak na lodích vyvolávali povstání s cílem zneškodnit posádku. Jeden z nejznámějších rebelantů se jmenoval Kow-ka-sing.¹²² Díky Pérezu de la Rivovi máme k dispozici autentické svědectví pasažéra jedné z lodí plujících na Kubu, otištěné v Harper's Monthly v červnu 1864. Pojednává o vzpouře na lodi Norway. Jednalo se o rozměrnou loď, s tonáží 2 424, která byla postavena v New Yorku a přes Anglii doplula do Hongkongu. Tam si ji najala na přepravu čínských kuliů společnost Vargas a spol. působící v Macau. V té době byl žlutý obchod v anglické kolonii, Hongkongu, zakázán,¹²³ proto byl klipr dopraven do Macaa, kde se v roce 1859 mělo nalodit, podle zprávy španělského konzula působícího v Číně, 1 038 najatých Číňanů.

Již po třech dnech vypukly na palubě ostré hádky mezi Číňany a posádkou. Ty se naštěstí podařilo zažehnat a viníci byli potrestáni. Avšak po dvaceti čtyřech hodinách klidu se situace vyhrotila. V noci Číňané zažehli oheň a celá akce nakonec vyústila v ohromný masakr. Za svítání se kapitán rozhodl s buiči vyjednat. Nabídl jim, že na celou záležitost zapomene pod podmínkou, že mu vydají vůdce povstání. Krátce nato dostal odpověď od vzbouřenců, krví napsanou na kusu látky. Požadovali, aby nebyly uděleny žádné tresty a ani aby se incident dále vyšetřoval. Kromě toho vyzvali kapitána, aby pod dohledem tří set z nich byla loď obrácena směrem k Siamu a tam, aby bylo umožněno všem, kdo chtějí, loď opustit. V případě nesplnění požadavků hrozili, že nechají celou loď shořet. V té době byl již kapitán připraven loď na člunech opustit a protistraně vzkázal ať jde k čertu a ať se škvaří v pekle... Nakonec se Kuliové pustili opět do útoku, ale posádce se podařilo dostat pod kontrolu jak je tak oheň a Číňané

¹²⁰ Ibid, str. 194.

¹²¹ Kvůli letním a zimním monzunům kolísala délka plavby od října do března mezi 100 až 120 dny. V období od dubna do září se počítalo se 130 až 160 i více dny. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culies chinos...*, str. 138.

¹²² Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 31.

¹²³ Navybíravý způsob rekrutování čínských kuliů vyvrcholil v roce 1857 zabitím 18 agentů. Kvůli tomuto činu se Anglie rozhodla, od roku 1858, pozastavit svou účast ve žlutém obchodu. O tři roky později zvolilo stejný postup i USA. Španělsko si tedy muselo potřebné lodí najímat od ostatních zemí. Nicméně toto množství bylo nedostačující, takže si lodě nakonec museli kupovat od Angličanů a Američanů. Viz blíže Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 19, a Pérez de la Riva, Juan, Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 231.

vyčerpání a hladoví se bez jakýchkoli podmínek vzdali. Konečný počet mrtvých se vyšplhal na rovných šedesát.¹²⁴

Když Norway zakotvila v Havaně, kvůli evidentním škodám způsobených požárem, bylo provedeno šetření. Kapitán Major prohlásil, že z naloděných 935 kuliů, jich během cesty zahynulo 130. (tj. téměř 14% úmrtnost). Po srovnání výpovědi kapitána a dokumentu španělského konzula (rozdíl činí 27 osob) vidíme, jak běžné a snadné bylo tajit skutečné údaje. Celá záležitost bylo ukončena výsledkem 15 kuliů, kteří shodně vypověděli, že na lodi nebylo použito vůči nikomu násilí a že smlouvy podepsali všichni dobrovolně a jsou spokojení.¹²⁵

O další události detailně informoval britský tisk. Anglie vůbec využívala jakékoli příležitosti vedoucí ke zrušení žlutého obchodu mezi Španělskem, respektive Kubou a Čínou. Tentokrát se jednalo o námořní katastrofu na severoamerické fregatě El Flora Temple mířící k břehům největšího ostrova Velkých Antil, která se odehrála brzy po opuštění přístavu Macao. Nejprve na lodi vypukla vzpoura a brzy nato přišla ohromná bouře, která po dvoudenním trvání skončila tragicky pro 850 najatých kuliů. Loď nárazem na korálové útesy ztroskotala. Pravděpodobně se více střežili pasažéři, než aby se dbalo o navigaci. Z padesátičlenné posádky se zachránilo 31 osob včetně kapitána.¹²⁶

Vraťme se ještě k předpisům vztahujícím se k lodní přepravě. V roce 1856 nařídily portugalské úřady sídlící v Macau povinnou inspekci všech plavidel před jejich vyplutím. Přístavní kapitán měl za úkol prošetřit plavbyschopnost každé lodi, zkontrolovat vybavení, hygienické zařízení a větrání v kabinách cestujících. Měl také dohlédnout na to, zda všichni pasažéři vlastní smlouvy, zda jejich počet odpovídá stanovám a zda se všichni rozhodli pro odjezd dobrovolně. Pokud se na palubě nacházelo více než dvacet cestujících vyžadovala se přítomnost lékaře a nezbytných léků. Nakonec bylo třeba ověřit odpovídající množství stravy a vody po celou dobu plavby. Na jednu osobu se počítalo denně s necelými třemi litry vody, sedmi sty gramy rýže, dvěma sty padesáti gramy zeleniny a stejným množstvím soleného masa; vepřového, hovězího nebo ryby.¹²⁷

¹²⁴ Pérez de la Riva, Juan, Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 205-209.

¹²⁵ *Ibid.*, str. 209.

¹²⁶ *Ibid.*, str. 198, 199.

¹²⁷ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 49, 50.

Nová opatření byla přijata i v roce 1860, nařízena tentokrát španělskými úřady, kdy na dvě tuny lodi připadal jeden člověk. Jelikož ztráty na životech během přepravy byly opravdu vysoké, přiosťřily se pokuty za nedodržování zákona. Generální kapitán nyní mohl za překročení šesti procentní úmrtnosti požadovat pokutu v rozmezí 2 000 až 10 000 pesos. Nicméně ani tyto postihy nedonutily přepravce k většímu respektu k lidskému životu a během let 1861 – 1874 neklesla hranice úmrtnosti pod deset procent.¹²⁸

¹²⁸ Ibid, str. 55.

Život čínských kuliů na Kubě

Jaké postavení zaujímali čínští „osadníci“ z hlediska právního? Formálně nebyli otroky, neboť měli možnost svobodně podepsat smlouvy na rozdíl od afrických otroků, kteří nemohli prodávat svou pracovní sílu. (Ve skutečnosti svobodně je opravdu nadnesený význam jak se i nadále v textu potvrdí). Juan Pérez de la Riva si všímá rozdílů existujících mezi čínskými emigranty a proto je dělí podle stupně jejich reálné svobody do tří kategorií:

1. svobodní pracující – především ti, kteří odešli za prací do Kalifornie. Toto téma dále rozvineme později.
2. „semisvobodní“, napůl svobodní – ti, kteří byli najímáni na práci do francouzských a anglických kolonií na pět let, po této době jim jejich zaměstnavatelé měli zajistit bezplatný návrat do vlasti nebo vyplatit částku odpovídající hodnotě zpáteční jízdenky – tzv. head money.
3. kuliové – najímání na práci na Kubu a do Peru. Tyto čekal nejhorší osud. Pracovali po boku černých otroků ve stejných pracovních podmínkách po dobu osmi let. Do své země se mohli vrátit jen na své náklady, což bylo nemožné, tudíž jim nezbyvalo nic jiného než se stát doživotními otroky,¹²⁹ pokud se nerozhodli pro tragičtější variantu.

Posledně jmenovaných se během 27 let trvání žlutého obchodu „vyvezlo“ do výše zmíněných destinací na čtvrt miliónu. Odpověď na otázku do jaké společenské třídy kuliové patřili, najdeme u anglického konzulárního zástupce pana Fräsera, podle něho spadali „do třídy pracujících; kuliové [...] byli lidé, kteří mohli vykonávat jakýkoli druh práce. Výrazem kuli chceme jednoduše říct: „dělník“.“¹³⁰ Proč tedy tento dělník nemohl vykonávat svou činnost podle pravidel určených i pro ostatní dělníky, proč právě kuli byl v praxi postupně přiostrujícimi se zákonnými opatřeními donucen přejít z formálního statusu svobodného do reálného statusu otroka? Domníváme se, že Španělé využili jednoduše situace a „podařilo“ se jim v pravý čas najít takovou náhradu za nedostávající se pracovní sílu, máme na mysli nyní především černé otroky, která

¹²⁹ Pérez de la Riva, Juan, *Los culíes chinos...*, str. 112.

¹³⁰ *Chinese immigration: its social, moral and political effects. Report to the California State Senate of its the (sic) special Committee on Chinese Immigration*, Sacramento, 1878, str. 236, 237 citováno podle Pérez de la Riva, Juan, *Los culíes chinos...*, str. 113.

sice teoreticky měla nárok na to, být považována za svobodnou, ovšem za spolupráce španělské a koloniální vlády se jí jen těžko dařilo tuto teorii udržet v praxi.

Jakému přijetí se těšili u kubánské společnosti? Čínští kuliové byli oficiálně řazeni k „bílé“ populaci, také Rada pro rozvoj použila finanční zdroje na jejich dovoz určených původně na podporu „bílého“ přistěhovalectví, ale ostrovní obyvatelé si udržovali vůči kuliům ještě větší odstup než k černým občanům. Samotní svobodní barevní neviděli v Číňanech ideální partnery pro své dcery.¹³¹

Shrňme si zde nejdůležitější předpisy, které měnili svobodného dělníka v otroka. Dva roky po příjezdu prvních kuliů na Kubu byl generální kapitán donucen okolnostmi (útěky či vzpoury Asiatů následované tvrdými tresty pro viníky) přesně vymezit pravidla pro vztah mezi majitelem plantáže a čínským dělníkem. V mnohém se nelišila od zákona, který platil pro africké otroky. Tyto regulace vymezovaly pracovní podmínky kuliů včetně tělesných trestů při jejich neplnění. Jedno omezení zde také bylo, nikdy nesměl být Číňan fyzicky trestán před zraky otroků.¹³² Článek 18 hovořil i o postizích pro zaměstnavatele, kteří nedodržovali smlouvy.¹³³ Se znovuoobením žlutého obchodu se uvažovalo i o změnách předešlého nařízení z roku 1849. Generální kapitán Valentín Cañedo tedy vypracoval „código chino“, čínský zákoník. V platnost jej uvedl jeho nástupce Pezuela 23. prosince 1853 a vydáním královského dekretu byl uzákoněn 22. března 1854. Toto nařízení tvořilo 66 článků rozdělených do několika kapitol. První kapitola obsahovala obecná pravidla pro provozování žlutého obchodu. Druhá kapitola se zabývala vzájemným vztahem mezi najatým osadníkem a jeho zaměstnavatelem. Pracovní doba se stanovila na 12 hodin denně. Osobní svoboda dělníka byla omezena na minimum. Třetí kapitola zahrnovala pravomoc zaměstnavatelů vůči svým pracovníkům. Hlavní změna se týkala zákazu tělesných trestů. Podle článku 56 mohl statkář potrestat přestupek kuliů vězením a nevyplácením mzdy po dobu maximálně deseti dnů a v případě, že do 24 hodin tento přestupek spolu se stanoveným trestem nenahlásil vládnímu zástupci, mohla mu být vyměřena pokuta až ve výši 100 pesos. Překvapivě zde nenajdeme nic o povinnosti přestoupit na katolickou víru, pouze článek 51 zmiňuje, že úkolem statkářů je každého zaměstnance o pravé víře poučit.¹³⁴

¹³¹ Matka jedné z nich mohla prohlásit, „že by ji raději viděla (svou dceru) žít s černochem nebo mrtvolou, než aby si vzala Číňana.“ Viz blížte Martínez-Alier, Verena: *Marriage, class and colour in nineteenth-century Cuba, A study of racial attitudes and sexual values in a slave society*, the University of Michigan Press, 1989, str. 79.

¹³² Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 23.

¹³³ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 69.

¹³⁴ Pérez de la Riva, Juan, *Los culíes chinos...*, str. 211-213.

Dalším krokem bylo právě jmenování generálního kapitána ochráncem kuliů, přičemž jeho zástupci měli dohlížet na respektování smluv. Čínští osadníci rovněž získali právo koupit si svou svobodu. Zranil-li se kuli při práci tak, že nebyl schopen po delší čas vykonávat své zaměstnání, byl mu po celou dobu léčby vyplácen plat. Fyzické tresty mohli vykonávat jen zaměstnavatel a jím pověřené osoby a to v případě, když kuli odmítl pracovat nebo si úmyslně způsobil zranění, aby se vyhnul práci, za útěk nebo za opilost.¹³⁵ Pochopitelně sami Číňané se nikdy nevzdali myšlenky na svobodu a od počátku proti nespravedlnosti a ponižování bojovali. Jeden z prvních, který se pokusil vzít osud do svých rukou byl „chinito“ Pablo.

Psal se rok 1852. Kuli jménem Pablo, pocházející z provincie Matanzas z cukrovaru, jehož majitelem byl Pablo Ignacio de Arrieta, se po pěti letech tvrdé práce rozhodl vykoupit. Po této dlouhé době plné útrap a strádání si dokázal našetřit 70 pesos, částku, kterou za něj Arrieta původně zaplatil. Generální kapitán souhlasil s Pablovým úmyslem avšak samotný statkář se nehodlal s jeho rozhodnutím smířit. Argumentoval tím, že tento příklad budou jistě následovat další kuliové, které si on již „vychoval“. Na podobnou reakci ostatních plantážníků se nemuselo dlouho čekat a celý proces nakonec skončil „překvapivě“ negativně pro Pabla. Oprávněnost soudního usnesení se vysvětlila v dobrovolném uzavření smlouvy mezi oběma stranami, tudíž bylo nepřipustné od ní odstoupit. Pablův pokus sice skončil neúspěchem ale posloužil jako vzor pro jeho následovníky. Dne 26. června 1853 se konečně osvobodili první kuliové.¹³⁶

V rámci všech těchto opatření se neustále zdůrazňovalo postavení najatého osadníka jakožto svobodného člověka, pravděpodobně proto, že tato legislativa se měla aplikovat na všechny najaté osadníky na ostrově, tedy včetně Yukatánců a Španělů. Po odpracování osmileté lhůty mělo být umožněno každému bývalému kuliovi zařadit se do ostrovní společnosti bez jakéhokoli omezování. Leč s přibývajícím množstvím čínských kuliů na ostrově rostla i jejich diskriminace.

V roce 1858, tehdejší generální kapitán, José Gutiérrez Concha vydal předpis, podle něhož všichni čínští kuliové po odpracování osmileté smlouvy musí ostrov na vlastní náklady opustit, v opačném případě podepsat smlouvy nové. Měl to být způsob, jak předejít potulce a kriminalitě. Ve skutečnosti bylo jen málo pravděpodobné, že by některý Číňan z měsíčního platu čtyř pesos ušetřil na zpáteční jízdenku do své vlasti (cena se pohybovala kolem 400 pesos). Touto cestou byl kuli de facto přinucen prodat

¹³⁵ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 70.

¹³⁶ Pérez de la Riva, Juan, Deschamps Chapeaux, Pedro: *op. cit.*, str. 233-238.

své služby na další rok, dva roky někdy dokonce i šest let.¹³⁷ Stejným směrem se ubíralo i královské nařízení ze 7. července 1860, v mnohém se nelišilo od toho z roku 1854, jež v článcích 7 a 18 ustanovovalo povinnost pro všechny osadníky, kteří dorazili na ostrov do 15. února 1861, termín odkdy dekret nabýval platnosti, obstarat si povolení k pobytu. Povolení se vydávala s platností na pět let, během nichž musel dotyčný prokázat, že se přizpůsobil životu na ostrově. Hlavní podmínkou bylo přijetí katolické víry, k čemuž nezbytně patřil křestní list. Na základě povolení k pobytu teprve mohli zažádat o tzv. cédulu de vecindad. Bez tohoto dokumentu mohli být kdykoli zatčeni. Cédula¹³⁸ byla vydávána vždy na jeden rok a platila jako pas, či občanský průkaz. Co tedy zbývalo těm, kteří se vylodili v havanském přístavu po zmíněném termínu? Ti, pokud do dvou měsíců po ukončení smlouvy neodcestovali, museli pracovat v tzv. depósitu¹³⁹, skladu, než podepsali další kontrakt.¹⁴⁰ Navíc zaměstnavatel získal právo, určit si cenu, za kterou se dotyčný kuli mohl vykoupit. Tato částka mohla zahrnovat i ušlý zisk. Kuliové taktéž pozbyli občanských práv, museli například žádat svého „pána“ o svolení k sňatku.¹⁴¹

Jako cíl pro rok 1868 si Kuba stanovila ještě důkladnější kontrolu nad přítomností a pohybem Číňanů po ostrově. Generální kapitán Francisco Lersundi vydal 31. prosince 1868 dekret na okamžité sepsání všech obyvatel původem z Asie nyní přítomných na Kubě. Snažil se získat přesné informace o počtech těchto občanů, především jej zajímalo množství uprchlých kuliů. Největší pozornost však věnoval opatřením zaručujících veřejnou bezpečnost. Žádný Asiat nesměl opustit pozemek, kde pracoval bez písemného svolení majitele, pokud tak přece učinil a byl zadržen, byl bez meškání poslán do místního „depósita de cimarrones“. V případě, že si jej jeho zaměstnavatel do měsíce nevyzvedl, byl přepraven do hlavního depósita v okrese a tam byl nucen vykonávat veřejně prospěšné práce. Podle královského dekretu z roku 1860, kuli, který do dvou měsíců neopustil zemi ani nebyl znovu najatý na práci, také skončil ve zmíněném skladu. Ovšem zákon disponoval ještě doložkou, že do jednoho roku,

¹³⁷ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 70, 71.

¹³⁸ Cédula – byl dokument sloužící jako pas či občanský průkaz.

Dále v textu budeme používat originální španělský výraz, který však budeme skloňovat.

¹³⁹ Depósito, přičemž každé hlavní okresní město má své vlastní, je dlouhý sklad, kam jsou umístováni „osadníci“, kteří odpracují své smlouvy a jsou zde zavřeni jako ve vězení do doby, než podepíší smlouvy nové. Hlavní dva cíle depósita jsou zaprvé: zamezit mrhání času Asiátů v mezidobí před uzavřením nového kontraktu, který lze využít právě jejich pobytem zde, zadruhé: zamezit tomu, aby se mohli nechávat volně najímat či tajně opustili ostrov. [...] Ve většině depósitů se nedodrží základní hygiena, pořádek, obecně žádná lidská práva. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan, *Los culies chinos...*, str. 275.

¹⁴⁰ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 125, 126

¹⁴¹ *Ibid.*, str. 23.

pokud si jej nikdo nevyzvedne, bude úřední cestou vykázán ze země. Otázkou bylo kam? Nabízela se možnost deportovat je do španělských držav v Africe, to se ale téměř nikdy neuskutečnilo. Osvobození kuliové, kteří vlastnili povolení k pobytu, byli nyní nuceni, aby tyto dokumenty nemohli žádným způsobem zneužít, svěřit je do rukou příslušných orgánů, které si je v případě změny bydliště, mezi sebou zasílali. Takto se zajistilo, že i oficiálně svobodný bývalý kuli, byl pod neustálým dohledem úřadů.¹⁴²

Byla vydána další nařízení, která měla vést k ukázněnosti čínských dělníků, ta byla v následujících letech obnovována.¹⁴³ Dva roky po vypuknutí desetileté války na Kubě, kvůli strachu z čínské účasti v povstalecké armádě, se množily prosby generálního kapitána královskému dvoru o úplný zákaz čínského přistěhovalectví do španělské kolonie a vyhnání všech kuliů, kteří neměli uzavřenou smlouvu. Proti takovému jednání se však ohradili profitující obchodní společnosti i majitelé plantáží. Příští rok tedy přinesl ještě další zpřísnění opatření namířených proti čínským pracovníkům. V prosinci 1871 vydala koloniální vláda dekret nařizující všem Číňanům, kteří připluli na Kubu do 15. února 1861 vlastnit platnou cédulu. Pokud si ji neobstarali, byli nuceni do dvou měsíců odjet z ostrova na vlastní náklady nebo se upsat na další roky. Ti, kteří nepracovali tam, kde stanovovala jejich smlouva, byli posláni na veřejné práce do skladu. Osoby bez kontraktu byli dočasně svěřeni jednotlivcům, kterým měli sloužit, než se prošetřilo, z jakého důvodu nebyli znovu najatí na práci. Další zákaz se týkal sdružování s ostatními členy stejné etnické skupiny.¹⁴⁴ Madrid, během velmi napjaté situace způsobené debatami o pozastavení žlutého obchodu nakonec schválil 11. května 1872 dovoz kuliů na tři léta. V této chvíli již v Havaně existovala komise, kterou založili přední velkostatkáři a zprostředkovatelé obchodu s kulií, tzv. la Comisión Central de Colonización v čele s Juliánem de Zulueta. Takto převzali hlavní aktéři žlutého obchodu kontrolu nad čínským přistěhovalectvím až do jeho ukončení v roce 1874. Kompetence ústřední komise spočívaly mimo jiné v provádění sčítání čínských obyvatel, vedly se záznamy o jejich pohybu po ostrově, kolik jich je najatých, kolik v depósit, ve vězení apod. Měsíčně komise uveřejňovala statistiky o množství uprchlých a zadržovaných kuliů. Ve svém časopise, Boletín de Colonización, který začala publikovat 4. prosince 1872, informovala jak o obecných otázkách imigrace tak o konkrétních problémech v podobě čínské přítomnosti na ostrově. Díky Boletínu víme,

¹⁴² Pérez de la Riva, Juan, *Los culíes chinos...*, str. 277.

¹⁴³ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 125, 126.

¹⁴⁴ *Ibid*, str. 127, 128.

že zadržení kuliové pracovali nejen pro veřejné blaho, například na železnici, nýbrž i pro blaho členů tzv. *sacarocracia* nebo jednotlivých představitelů komise či pouhých úředníků.¹⁴⁵ Se zřízením komise vypukl doslova hon na čínské obyvatele. Proč čínská vláda dříve nezakročila a obchod se svými poddanými prakticky ignorovala?

Od počátku 18. století do konce druhé opiové války, platil v Nebeské říši císařský dekret, jenž pod hrozbou trestu smrti zakazoval každému obyvateli opustit zemi bez souhlasu úřadů. „Samotný fakt opuštění Říše středu zaváněl pro etnocentrickou oficiální ideologii nedostatkem synovské oddanosti k posvátné zemi předků, ba přímo zradou. Roku 1712 vydal čchingský dvůr císařský edikt, v němž se cizí vlády v jihovýchodní Asii vyzývaly k navrácení čínských emigrantů (vesměs usazených obchodníků), aby mohli být ve své vlasti řádně popraveni. Oficiálně byl čínským emigrantům povolen svobodný návrat do vlasti až na sklonku 19. století.“¹⁴⁶ Řešením mohlo být zřízení čínského konzulátu na Kubě, který by svým občanům po odpracování stanovené lhůty, vydal pas a na základě něho poté španělské úřady povolení k pobytu. Bohužel tento krok Čína učinila až po uveřejnění výsledné zprávy diplomatické mise z roku 1874, ke které se vrátíme na následujících stránkách. Od roku 1870 mohl portugalský konzulát Číňanům naloděných v macajském přístavu vystavit tzv. *Cédulas de Estranjeros* (sic), pasy, které nahrazovaly zmíněné *cédulas de domicilio* a zajišťovali bývalým kuliům svobodu. Nicméně tato iniciativa neměla dlouhého trvání, neboť nový výnos z 9. prosince 1872 upřesnil, že si o ni nemohli zažádat ti osadníci, kteří přicestovali po 15. únoru 1861.¹⁴⁷

V letech 1872 až 1874 bylo zaznamenáno na 15 743 čínských kuliů, kteří vstoupili na kubánskou půdu. V prosinci 1873 na pokyn Lisabonu, na naléhání anglické vlády, byl žlutý obchod v macajském přístavu zastaven.¹⁴⁸ Kubánští statkáři se ještě pokoušeli situaci zachránit tím, že by žlutý obchod zreorganizovali v tzv. „anglickém stylu“, tedy ve shodě s dohodou Bellonnet,¹⁴⁹ avšak to se jim již nepodařilo.

Rostoucí omezování a zotročování kuliů vyvolávalo mezinárodní zájem a odpor vůči kubánské politice mířené proti čínskému přistěhovalectví. Na mnohých místech světa se organizovaly kampaně proti žlutému obchodu, podobně jako tomu bylo

¹⁴⁵ Pérez de la Riva, Juan, *Los culíes chinos...*, str. 281-288.

¹⁴⁶ <http://www.cinsky.cz/index.php?page=clanek&id=29&lang=cs>, 20. 11. 2006.

¹⁴⁷ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 129, 130.

¹⁴⁸ *Ibid*, str. 24.

¹⁴⁹ Blíže k dohodě Bellonnet, viz text str. 49.

v případě obchodu s otroky. Meetingy se konaly v Londýně, New Yorku, Filadelfii, Paříži.¹⁵⁰ Čínská vláda nakonec tlaku podlehla a rozhodla se celou záležitost prošetřit.

Vyslání komise bylo schváleno v roce 1873 na základě stížnosti agenta Francisca Abellá působícího v Číně. Chtěl se pustit do rekrutování kuliů i v jiných přístavech než v Macau, avšak kantonský místokrál, který neuznával tiencinskou dohodu, se postavil proti. Případu Abellá se tedy ujali v Peking, kde se k této původní stížnosti připojila i společnost Ibañez a spol.. Ta si nárokovala náhradu škody za ušlý zisk, neboť měla v Číně najmout 3 000 kuliů. Čínská vláda souhlasila případ prozkoumat a po poradě s vyslanci z Ruska, Anglie, Francie, Německa a USA, jelikož všichni zastávali stejně odmítavý postoj vůči žlutému obchodu mezi Španělskem a Čínou, se shodli na vyslání diplomatické mise na Kubu.¹⁵¹

Komisi tvořili: čínský komisař, mandarín čtvrté třídy, Chin Lanpin¹⁵², anglický a francouzský celní komisař pan Macpherson a pan Huber v doprovodu překladatelů, třech tajemníků a stejného počtu sluhů.¹⁵³ Toto složení bylo oficiálně potvrzeno dne 21. září 1873. Všichni se sešli v Havaně téměř o půl roku později, 17. března 1874. Nejprve je čekala návštěva generálního kapitána a členů ústřední komise, poté konzulárních zástupců Anglie, Francie, Ruska, Spojených států, Německa, Švédska, Norska a Dánska, Holandska, Rakouska, Belgie a Itálie. Tři dny nato se pustili do vyšetřování. Nejprve v „barracónu“, v místě, které sloužilo jako ubytovna jak pro otroky tak pro Číňany, patřící panu Ibañezovi, poté pokračovali v „depósitu“, ve skladu, kam byli kuliové umístěni po odpracování osmileté smlouvy a kde čekali na podpis smlouvy nové. Příští dny pokračovali ve vězení, 3. a 4. dubna se přesunuli na plantáž Las Cañas, o čtyři dny později do Matanzasu. Tam se opět zaměřili především na sklad, vězení a plantáže. Dalšími destinacemi byly Cardenas, Colon, Sagua, Cienfuegos, Guanajay, kde se vždy opakoval stejný postup. Odtud se přesunuli zpět do Havany. Druhého května byla na programu prohlídka Guanabacoy a skladišť cukru v Regla a Santa Catalině.

O návštěvách jednotlivých míst vždy rozhodovali, s výjimkou Las Cañas, příslušní místní úředníci, stejně tak i plantáže směla komise zhlédnout jen s jejich

¹⁵⁰ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 170.

¹⁵¹ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 22.

¹⁵² Chin Lanpin byl po své misi povýšen na mandarína první třídy a stal se členem nejvyšší říšské rady. Vzhledem ke své roli, jež zastával ve vyšetřování čínského přistěhovalectví na Kubě a v Peru, byl vyslán do Madridu jako Primer Embajador, první velvyslanec, Nebeské říše. V té době již s titulem markýz. V roce 1879 byl jmenován Primer Embajador ve Washingtonu. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 306.

¹⁵³ Pérez de la Riva, Juan, *Los culíes chinos...*, str. 301.

svolením. Kromě oficiálně schválených míst, vedli komisaři svá šetření i tam, kde zrovna pobývali nebo například i na ulici.¹⁵⁴

Postup komise při vyšetřování

Jak vyšetřování probíhala? Vždy ústně a osobně. Komise z výpovědí, které se od sebe nijak zvlášť nelišily, zjistila, že se téměř ve všech případech opakoval stejný scénář. Najatý dělník, většinou z kantonské provincie na jihu Číny, byl unesen piráty, kteří byli placeni agenty, do Macaa, kde byl násilím donucen podepsat smlouvu, které ani nerozuměl, a odtud dopraven až na ostrov v Karibském moři. Během plavby zpravidla ztratil poslední iluze o svém osudu. Po vylodění v přístavu byl prodán do otroctví. Mnozí byli umístěni na plantáže, kde panovaly velmi tvrdé pracovní podmínky. Trpěli především hladem a byli neustále bití. V rámci cukerného průmyslu se využívalo čínské pracovní síly jako lodních nakladačů, na práci na železnici, úkolem většiny však bylo pěstování a sklizení cukrové třtiny. Jiní obsluhovali mlýny na výrobu cukru. Na polích, záleželo na velikosti, pracovalo 20 až 200 kuliů spolu s 300 až 600 otroky.¹⁵⁵

Kromě hladu, bití, železných pout bývali čínští dělníci nuceni pracovat patnáct dokonce dvacet hodin denně. Srovnáme-li podmínky, jež panovaly na kubánských plantážích ve 20. letech 19. století s dobou, kdy do země začaly proudit lodě plné kuliů, zjistíme, že těsně po zrušení obchodu s otroky se okamžitě neprojevila nouze o pracovní sílu. Plantážníci se prozíravě předzásobili a díky dostatku „personálu“ nebyla práce v cukrovarech tak namáhavá. V následujících desetiletích se však situace začala zhoršovat. S rostoucí modernizací, která se nevyhnula ani této španělské kolonii, se postupně zvyšovala i rychlost produkce cukru, což se sice pozitivně projevilo na vyšších ziscích pro majitele, ovšem mechanizace cukerného průmyslu vyžadovala i vyšší výkonnost, tudíž i větší poptávku po pracovní síle. Do 50. let téhož století pracovní doba nepřekročila dvanáct hodin denně a i nejmodernější cukrovary, které se nacházely v Mantanzasu, mlely od pěti hodin ráno do deseti v noci, kdy byl provoz rozdělen do čtyř směn. Nicméně s rozšířením nového plynového osvětlení se již chod cukrovaru nezastavil. Tehdy otroci spolu s dělníky pracovali minimálně šestnáct hodin denně a střídaly se jen dvě směny. Navíc, těm, kteří byli zaměstnáni na polích, způsobila

¹⁵⁴ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 32, 33.

¹⁵⁵ *Ibid.*, str. 21.

modernizace dvojitou dřinu. Za stejnou pracovní dobu museli sklídit dvojnásobek cukrové třtiny.¹⁵⁶

Vyplácení platu se rovněž neobešlo bez problémů. Kuliové buď nedostali zapláceno vůbec, nebo jen určité procento z celé částky. Cíl plantážníků byl jasný, vymáčkout ze svých zaměstnanců maximum, aniž by oni dodrželi nějaký z bodů, které byly obsahem smlouvy.

I přestože byl asijský dělník vnímán jako inteligentní, schopný, čínorodý, flexibilní, co se týká učení se novým věcem, bylo jeho postavení nezáviděníhodné. Všechna svědectví vypovídají o ohromné krutosti a surovosti nejen plantážníků a obecně obyvatel Kuby, ale i černých otroků. Vztahy mezi těmito dvěma etniky byly velmi napjaté. Navíc někteří nesoudní majitelé cukrovarů učinili šafáři právě otroky. Ti dohlíželi na práci na polích, ale kuliové jejich nadřazenost nerespektovali. V lepších případech pracovali obě skupiny odděleně a Číňané si mohli vybrat šafáře ze svých řad. Někdy měli možnost vybudovat si i svá obydlí. Podrobněji se o tom dočteme v článku otištěném v roce 1865 v Harper's New Monthly Magazine napsaný H. B. Auchinloss, pravděpodobně Angličan či Skot, odborník v oblasti cukrovarnictví. H. B. Auchinloss tedy píše: „Číňané mají svá obydlí a ve více cukrovarech jim dovolí postavit si své vlastní chatrče, tak charakteristické architekturou známou z čínských měst, pokud mohou sehnat bambus či rákosí. Interiéry čínských obydlí jsou čisté, ale za nimi nebo lépe řečeno mezi nimi se nachází obrovské množství odpadků, které spolu s ostatními příčinami působí, že asijská cholera je takovou hrozbou ve městech Orientu.“¹⁵⁷

Asiaté se stali terčem nenávisti otroků nejen proto, že pobírali plat, byť minimální, ale především kvůli jejich důvěrným vztahům, které navazovali s černoškami či mulatkami. Hledat si partnerky mezi Číňankami však bylo velmi komplikované. Dobové záznamy potvrzují, že jejich počet na Kubě byl velmi omezený. V letech, kdy proběhla sčítání lidu tedy v roce 1862 se jich na ostrově nacházelo

¹⁵⁶ Pérez de la Riva, Juan: *El culí en el medio económico y social cubano*, CATAURO, revista cubana de antropología, año 2/No. 2/2000, Fundación Fernando Ortiz, La Habana, str. 74-77.

¹⁵⁷ Pérez de la Riva, Juan: *La isla de Cuba en el siglo XIX vista por los extranjeros*, Editorial de ciencias sociales, La Habana, 1981, str. 203. Nelze se divit, že cholera byla kvůli opakovaným epidemiím velmi obávanou chorobou a sami obyvatelé Havany, po příjezdu nových „přistěhovačů“ z Číny, měli panickou hrůzu z jejího zavlčení na ostrov. Věřilo se, že ohnisko jejího výskytu je právě v Číně. Kromě toho byli čínští spoluobčané považováni za nositele vředového moru, lepry a jiných onemocnění. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culles chinos...*, str. 102.

pouhých 56, o deset let později ještě o něco méně, 32, v roce 1877 záznamy hovořily o přítomnosti 81 čínských žen na ostrově.¹⁵⁸

Život čínských dělníků se tedy diametrálně lišil od toho, co stálo ve smlouvách. Pracovní doba dalece překračovala stanovený počet hodin. Nedostatek jídla byl pravidlem a slíbená peněžní odměna končila jinde než v kapsách kuliů. Ti si navíc všechno, co potřebovali, museli financovat sami, tím se jim neustále vzdaloval cíl našetřit potřebný obnos na zpáteční jízdenku. Již před příjezdem komise se Číňané snažili domoci svých práv. Za porušování smluv žádali odškodné, avšak ničeho nedosáhli. Místní odpovědné úřady byly většinou podplaceny bohatými majiteli cukrovarů. Tyto nezdary přinutily nešťastné Asiaty k útěkům, výjimkou nebyly ani sebevraždy. Dva roky před návštěvou diplomatické mise, uteklo na 8 380 dělníků, z nich 1 344 bylo pochytno a uvězněno. V letech 1850 – 1872 bylo evidováno průměrně pět set sebevražd Číňanů ročně, u otroků se jednalo přibližně o 35 případů.¹⁵⁹ Ovšem nelze předpokládat, že by plantážníci hlásili všechna úmrtí.

Komise, jak jsme již výše informovali, se pustila do vyšetřování 17. března 1874, ukončila jej o necelé dva měsíce později, 8. května 1874. V jeho průběhu nashromáždila 1 176 výpovědí, obdržela 85 petic opatřených 1 665 podpisy.¹⁶⁰

Dotazník sestával z padesáti otázek, z nichž však není patrné, proč se tisíce mužů rozhodlo opustit svou vlast a vydat se za dobrodružstvím do dalekých krajů. Ve zprávě se nepíše nic o hospodářských ani sociálních poměrech v Nebeské říši ani proč Peking nezakročil proti nekalému obchodování s unesenými čínskými poddanými a proč nepřinutil Španělsko přijmout a respektovat dohodu Bellonnet, kterou 5. května 1866 podepsaly západní mocnosti. Redukovala původně osmileté smlouvy kuliů na pět let a zaručovala pracovní dobu 9,5 hodiny denně. Navíc se zúčastněné země zavázaly, že po odpracování stanovené lhůty, plně uhradí zpáteční jízdenku bez rozdílu všem najatým pracovníkům. Kategoricky se také zakazovalo uzavírání nových smluv s těmi, kteří se rozhodli v nové zemi zůstat.¹⁶¹

¹⁵⁸ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 29.

V souvislosti s nedostatkem čínských žen na ostrově bychom rádi předeslali, že nebyl výjimkou ani tajný import čínských dětí. Ty se prodávaly zámožným aristokratickým rodinám. Jedním příkladem je i svědectví Carmen (Chiu) Montalvo. Pamatovala si, že jí bylo 7 let, během nějaké války v Číně, zatímco utíkala se svými sourozenci a matkou, se po cestě ztratila. Nějaký člověk jí slíbil, že ji zavede za matkou, místo toho ji odvedl na loď, jejímž cílem byla Kuba. Zde se dostala do domu rodiny Montalvo, kde ji vychovali a kde vytrvala do doby, než se vdala. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan, *Los culíes chinos...*, str. 190, 191.

¹⁵⁹ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 24.

¹⁶⁰ *Ibid.*, str. 34.

¹⁶¹ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 170.

Nicméně se prokázala zodpovědnost španělské vlády za prosazování dekretů, nutící kulie zůstat na ostrově v postavení, které se v nejmenším nelišilo od otrockého. Číňané si od návštěvy mnoho neslibovali. V Chin Lanpinovi viděli především zástupce mandžuské dynastie, která kromě jiného krvavě potlačila tchajpchingské povstání, jehož někteří účastníci byli jako vězni prodáni právě na Kubu. Přesto výsledek šetření mohl uspokojit alespoň ty Číňany, kteří se rozhodli pro návrat do své vlasti. Do té doby, konkrétně v letech 1865 – 1874, se podařilo odcestovat jen 2 000 z nich. Zatímco v roce 1874 se na Kubě nacházelo 68 825 čínských přistěhovalců, po třech letech již jejich počet klesl na 46 754, později v roce 1899 sčítání lidu ukázalo překvapující výsledek, na Kubě žilo pouhých 15 000 Číňanů.¹⁶² Před příjezdem komise, neměli Číňané téměř žádnou šanci ze země odjet. K vycestování byl nezbytný pas, ten však úředníci odmítali kuliům vydávat a pokud ano, prodávali je za tak vysoké ceny, že jim pak stejně na cestu žádné finance nezbyly.

Život osvobozených kuliů na Kubě

Čím se osvobození kuliové na Kubě živili? Jak jsme již výše předeslali, kuliové se mohli ze svých smluv podle zákona vykoupit. Odkud se jim podařilo našetřit potřebné částky? Pouze nemálo z nich měli štěstí na své zaměstnavatele, kteří jim umožnili ve svém volnu si přivydělat. Jedni pracovali přesčas nebo o svátcích, jiní vyráběli a poté prodávali drobné ozdůbky nebo vedle svého zaměstnání pomáhali jako nosiči zavazadel na nádražích. Jednou z riskantnějších možností vedlejšího příjmu bylo i Číňany tolik oblíbené sázení.¹⁶³

Status svobodného dělníka postupně od několika stovek Číňanů v roce 1858, získalo v roce 1871 8 485 mužů a o rok později vzrostl ještě jejich počet na 14 064. Přestože byli nyní osvobození od svých smluv, jejich život se proto k lepšímu nezměnil. Nejvíce jim jej ztěžovali paradoxně policejní úředníci.¹⁶⁴

Od roku 1870 se někteří ex-kuliové sdružili a vytvořili skupinky, tzv. cuadrillas, které prodávaly své služby farmářům, majitelům malých plantáží nebo se nechávaly zaměstnávat v přístavech. Tyto skupiny pomáhaly svým krajanům, kterým se, podobně jako jim, podařilo vyhnout novým smlouvám. Jelikož se ale množily stížnosti, že se

¹⁶² Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 25.

¹⁶³ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 88.

¹⁶⁴ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 25.

takto snadno kryjí uprchlí kuliové, následující rok již generální kapitán prosadil zákaz těchto cuadrillas, který trval až do konce desetileté války. Jiní bývalí smluvní dělníci podnikali jako zahradníci, vetešníci, pracovali jako pekaři, krejčí, zelináři, kuchaři apod. Již v roce 1856 dali vzniknout tzv. „barrio chino“, čínské čtvrti, v Havaně. Ta se rozprostírala mezi ulicemi Zanja a Reina. Nacházelo se vedle černošské čtvrti na severu a bělošské na jihu.¹⁶⁵ Podobná barria rostla i na ostatních místech ostrova, kde se čínští obchodníci od roku 1870 usazovali. Kromě jiného vydělávali na poptávce kreolů po exotickém čínském zboží.¹⁶⁶ Prodávali čínské umělecké předměty a hedvábí.

Během let, kdy prosperoval tabákový průmysl, 1855 až 1860, pracovali mnozí Číňané jako dělníci a zedníci na stavbách početných továren.¹⁶⁷

Mezi 15 000 Číňany, kteří v roce 1899 na Kubě pobývali, bylo nejvíce dělníků 8 033, 2 754 sluhů v domácnostech, 1 923 maloobchodníků, 471 lodních nakladačů, 301 vetešníků, 287 prodavačů dřevěného uhlí, 196 jich pracovalo v prádelnách, a dokonce 42 bývalých kuliů vlastnilo plantáže. První záznam o její koupi pochází z roku 1879. Mohli tak učinit teprve poté, co se spojili s čínskými obchodníky, kteří přišli na Kubu v 70. letech 19. století z USA. Vzniklo tak spojení zkušenosti a kapitálu.¹⁶⁸ Pérezův pohled na jejich vztah je poněkud zdrženlivější. Sedmdesátá léta znamenala pro Kubu i Peru nový „příděl“ Číňanů, v této chvíli především zámožných přistěhovalců, kteří opouštěli Tichomořské pobřeží kvůli rasisticky laděným protičínským povstáním. Tito tzv. „californianos“ se s kulií moc nedružili, zpočátku se naopak finančně podíleli na jejich najímání, distancovali se od nich i tím, že nebydleli v rodící se čínské čtvrti. Na ostrově zřizovali pobočky svých obchodních domů, největší z nich byl založen v roce 1879, Wong On a spol., jehož roční obrat činil 3 miliónů pesos.¹⁶⁹

Čínská čtvrť od konce 50. let velmi vzkvétala. V roce 1858 si Luis Pérez, vlastním jménem Chung Leng¹⁷⁰, zřídil v Havaně první restauraci. Tentýž rok si Abraham Scull, Lan Si Ye, otevřel stánek s ovocem, zeleninou a pečenými rybami. Rovněž Pedro Pla Tan, Chi Pan, si vybudoval asijskou hospůdku.¹⁷¹ Tehdy „začínají Číňané působit jako podomní prodejci, roznášeli zeleninu, ovoce, maso. Stali se

¹⁶⁵ Pérez de la Riva, Juan: *El culí...*, str. 89.

¹⁶⁶ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 26.

¹⁶⁷ Pérez de la Riva, Juan: *El culí...*, str. 89.

¹⁶⁸ Chuffát Latour, Antonio: *Apunte histórico de los Chinos en Cuba*, Molina y Cía., Havana, 1927, str. 90-100, citováno podle Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 26.

¹⁶⁹ Pérez de la Riva, Juan: *El culí...*, str. 91, 92.

¹⁷⁰ Když byli Číňané pokřtěni, dávala se jim španělská jména. Příjmení někdy přejímali od svých pánů, nebo si nechávali svá. Viz blíže Jiménez Pastrana, Juan: *Vida y pasión...*, str. 211.

¹⁷¹ Jiménez Pastrana, Juan: *Vida y pasión...*, str. 211.

obchodníky s oděvy, železným a hliněným nádobím...“¹⁷² Staří a „vysloužilí“ Číňané prodávali loterii nebo se stávali bylinkáři.¹⁷³

První čínská banka zahájila svou činnost v Havaně v roce 1877 a o šest let později i první divadlo,¹⁷⁴ založené čtyřmi Číňany ze San Franciska. K čínské čtvrti kromě obchodních a kulturních center neodmyslitelně patřila i hráčská doupata a od roku 1878 dokonce místo, kde se prodávalo opium s nezbytným příslušenstvím k jeho konzumaci.¹⁷⁵

V 80. letech zakládají tzv. Casina, asijské kluby, jejichž hlavním cílem byla vzájemná pomoc. Jednalo se o jakési navázání na původní asijské spolky, avšak ve větší míře již přizpůsobené západní společnosti. Dbali zejména na zábavu a vzdělání. Zde stanovy kategoricky zakazovaly hovořit o politice a náboženství.¹⁷⁶

Vrátíme-li se k počátkům čínské přítomnosti na Kubě, zjistíme, že kvůli neustálé diskriminaci se Číňané družili a vytvářeli bratrstva, tajné spolky. Až příchodem „californianos“ se tato jednota narušila a rozbila. V podobné spolky se sdružovali i černoši, ale ti v první polovině 18. století přijímali mezi své členy například i bílé, to bylo pro Číňany nemyslitelné.¹⁷⁷ Navíc u černochů, jelikož pocházeli z četných míst Afriky a postrádali kulturní i jazykovou jednotu, nefungovala taková solidarita jako mezi Číňany. Samozřejmě i u Asiatů se projevovala určitá rivalita mezi jednotlivými etniky, ale téměř všichni pocházeli z jihu Číny. Tedy měli společnou kulturu i jazyk. Proto se v 70. letech 19. století vyskytly návrhy na dovoz Číňanů ze severu, nebo Vietnamců, aby se je podařilo rozdělit, jako tomu bylo v případě Afričanů.¹⁷⁸

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Pérez de la Riva, Juan: *El culí...*, str. 89.

¹⁷⁴ „Působilo rozmarně a neobvykle. Nebylo vidět hudebníky. Nacházelo se tam něco na způsob jeviště, ale celé uzavřené, ve tvaru osmiúhelníku, kde se předváděly loutky, (které vyrobil sochař Choy Men), které představovaly velké sny staré čínské legendy: [...] vstupné činilo dva reály“. Viz blíže Padura, Leonardo: *El viaje más largo*, CATAURO, revista cubana de antropología, año 2/No. 2/2000, Fundación Fernando Ortiz, La Habana, str. 158.

¹⁷⁵ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 90.

¹⁷⁶ Pérez de la Riva, Juan: *El culí...*, str. 92.

¹⁷⁷ Ibid, str. 85.

¹⁷⁸ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 317.

Commission Report

V této podkapitole budeme čerpat z pramene *The Cuba Commission Report*. Jedná se o písemný záznam, který učinila komise na základě výpovědí a petic čínských kuliů v roce 1874. Je založen na autentických svědectví poskytnutých Číňany žijícími a pracujícími v té době na Kubě. Prostřednictvím těchto narátorů, jak bychom je patrně dnes nazvali, si můžeme velmi živě představit, jak krutý osud je čekal a jak se s ním vyrovnávali. K důvěryhodnosti tohoto materiálu přispívá i fakt, že komise přijela na Kubu vyšetřit podmínky, za jakých probíhal žlutý obchod, v mezinárodním složení, tedy čínský komisař Chin Lanpin, dále Angličan pan Macpherson a Francouz pan Huber. I přes možné počáteční naděje Španělů, respektive Kubánců, na udržení obchodu a případné vyjednávání s Čínou, jako tomu bylo například v roce 1864, přinesl výsledek šetření jasné rozhodnutí, proti kterému se již nedalo odvolat. 17. listopadu roku 1877 smlouvou z Pekingů, uzavřela Čína se Španělskem dohodu o ukončení obchodu s čínskými obyvateli.¹⁷⁹

Dotazník, na jehož základě probíhalo vyšetřování, byl sestaven z padesáti otázek. Ty se týkaly místa původu přítomných kuliů na Kubě, procesu jejich rekrutování, uzavírání smluv, podmínek, které panovaly na palubě během plavby a co následovalo po příjezdu na ostrov. Několik dalších dotazů se zabíralo možnostmi, jež se naskytly čínským dělníkům po odpracování první smlouvy, zda-li mohli odcestovat, na čí náklady apod. Část otázek se vztahovala k legislativě, jaká vláda vydávala zákony a jaké postihy čekaly zaměstnance a zaměstnavatele při jejich neplnění. Vyšetřovatelé se rovněž ptali, do jaké společenské třídy na ostrově Číňané náleželi, kde a v jakém množství v zemi pobývali; zda-li jsou někteří uvězněni a jakým činností se věnují osvobození ex-kuliové. Komise se zajímala o zdravotní stav čínských občanů, jaká jim byla poskytnuta lékařská péče a v případě smrti na příčiny úmrtí. Neopomenuli ani téma čínské účasti v povstalecké armádě během desetileté války ani, zda-li si Číňané myslí, že si svou emigrací polepšili. Na závěr položili otázku vypovídali-li svobodně, bez nátlaku, chtěli tak podtrhnout hodnověrnost a platnost svědectví.

Kromě výpovědí Číňanů byla zpráva doplněna memorandem a nařízeními z let 1860, 1872 a 1873.

¹⁷⁹ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 309.

Čínští kuliové dopraveni na Kubu pocházeli především z Macaa, Sia-menu, Šan-tchou a Kantonu, odkud je rekrutovali Portugalci a Španělé za pomoci čínských „poslíčků“. Všichni kuliové se o těchto lidech shodně vyjadřovali jako „špatných a zkažených Číňanech“.¹⁸⁰ Cizinci (míněno Portugalci a Španělé) vyslali vždy své poslíčky, aby nalákali nebo unesli svou oběť a dopravili ji do skladu. Odtud putovala na loď, kde jí, bez sebemenší naděje na útěk, sdělili, že popluje do Havany. Již na lodi přicházeli kuliové o své copy. Nosit zapletený cop byl zvyk, který zavedla v Číně tehdy vládnoucí dynastie Čching a stal se povinností pro všechny mužské poddané. Muži bez copu byli považováni za odpůrce císaře a za to jim hrozil trest smrti. Domníváme se proto, že ustřížení copu vzápětí po nalodění sloužilo jako pojistka pro případ, že by se někdo z kuliů pokusil svému osudu vyhnout. Převážná většina Číňanů ve svých výpovědích a v peticích potvrdila, že byli „zkaženými muži“ vlákáni do skladů, kde byli později násilím donuceni podepsat smlouvy. Jiní byli proti své vůli uneseni nebo se po prohrané sázce taktéž museli odebrat do barracónu. Jen necelá desetina uvedla, že se vydala do Havany dobrovolně. „Zkažení Číňané“ slibovali svým obětem práci v zahraničí za vysoké výdělky, také je ujišťovali, že osm let v cizině se rovná čtyřem v samotné Číně a po tomto období budou ze služby propuštěni. Ubozí kuliové uvěřili, že budovy cizinců označené *Agentura zajišťující práci v zahraničí*, jsou solidní firmy, které je budou pravdivě informovat o všech záležitostech spojených s tímto podnikem. Netušili, že jakmile tam jednou vstoupí, nikdy se už odtud nevrátí. Teprve v Havaně, kde byli velmi bezohledně vystaveni na prodej, pochopili, že nebyli najati proto, aby pracovali jako svobodní dělníci, nýbrž jako otroci.¹⁸¹ Podle nařízení z roku 1856 portugalskými úřady bylo třeba zajistit inspekci před vyplutím každé lodi z Macaa, předpis stanovoval dohled úředního činitele jak při podpisu smlouvy tak při nalodování, přijaly se i regulace vyžadující přítomnost lékaře na určitý počet pasažérů. Královský dekret z roku 1860 nedovoloval podepisování smluv mladším dvaceti let bez písemného souhlasu rodičů. V praxi se ovšem tyto zákony příliš nerespektovaly, alespoň podle svědectví kuliů. Ti byli zpravidla přinuceni násilím smlouvy podepsat bez jakékoli přítomnosti úřední osoby. „Byl jsem zbit tak surově a tolik jsem si vytrpěl, že nešlo jinak, než abych podepsal.“¹⁸² Pod nátlakem tedy smlouvy opatřili svým podpisem, ty pak obdrželi buď přímo ve skladu, nebo na palubě lodi, nebo až když dorazila inspekce.

¹⁸⁰ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 36.

¹⁸¹ *Ibid.*, str. 36-38.

¹⁸² *Ibid.*, str. 39.

Někteří je však nikdy nespatri. Samotní portugalští úředníci, zodpovědní za plnění všech stanov, se uchylovali k nekalým praktikám: „Nechtěl jsem podepsat, ale portugalský úředník mi vzal ruku a násilím mě donutil podepsat papír, který si pak odnesl.“¹⁸³ Často se opakovaly případy, že dotyční dostali jednoduše smlouvy vystavené na jiná jména. Hung A-i potvrdil že „poté, co jsem byl tři dny uvězněný ve skladu, podali mi smlouvu se jménem Ho A-yu.“¹⁸⁴ Rovněž tehdy jedenácti-, šestnácti- či osmnáctiletí mladíci byli odvezeni na daleký ostrov, neboť jim oplátkou za jejich podpis zaplatili a sdělili, že podepisují smlouvy za jiné, nepřítomné muže. Tímto způsobem mnohdy navždy a beze stop kuliové zmizeli, aniž by se kdy jejich příbuzní dozvěděli kam, a zda-li jsou ještě živi a zdraví. Zajímalo se vůbec někdo, jestli dokumenty, které Číňané označovali svými podpisy, jsou pro ně srozumitelné a chápou-li vůbec jejich význam? Velké množství kuliů vůbec nevědělo, co znamená smlouva natož k čemu se zavazují, bohužel chyběla třetí osoba, pravděpodobně záměrně, která by jim vše potřebné ozřejmila. I když se dodržel předpis, podle něhož celému aktu asistoval příslušný úředník, teprve na Kubě se najatí pracovníci dozvěděli, co spáchali. Pokud měli trochu štěstí, obsah dohody jim alespoň zčásti předem někdo vyložil, avšak opravdu jen zčásti a s určitými nepřesnostmi, jako například, že pojedou místo na Kubu do Singapur. Existovalo jen minimum kuliů, kterým smlouvy přečetli a dokonce i vysvětlili. Ani na tomto místě si agenti a jejich posílci nelámali hlavu s lhaním. Hsü A-fa přiznal: „Zeptal jsem se, kde je Havana a oni mi řekli, že je to jméno lodi. Domníval jsem se tedy, že budu sloužit na lodi, tak jsem podepsal.“¹⁸⁵ Li Ming byl ujistěn portugalským činitelem, že pokud se mu na Kubě nebude líbit, poskytnou mu prostředky na cestu zpět.¹⁸⁶

Poměry, jež panovaly na palubě během plavby si lze jen těžko představit, bereme-li v úvahu, že se jednalo na prvním místě o lidské bytosti, navíc o svobodné občany, kteří jeli na Kubu „vypomáhat“. Cestou na ostrov přišlo o život více než deset procent naloděných kuliů. Hlavními příčinami byla délka plavby a jí nepříznivě podmínky, dostatek jídla, pití, hygieny, prostoru. Ani v této oblasti se neplnila nařízení a také to tak vypadalo. Nespravedlivé a především nepřiměřené tresty jako bylo bití, věznění kuliů, bičování, které většinou končily tragicky, patřily k denní realitě. Co však vedlo kulié překračovat nepsané zákony na palubě? Jedním z velmi častých důvodů

¹⁸³ Ibid, str. 40.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid, str. 42.

¹⁸⁶ Ibid, str. 41.

bylo opatřit si šálek vody, ten je však stál mnohdy život. Již od roku 1856 byly přesně stanoveny přiděly jídla a pití na den pro každého cestujícího, ty se ale zřídka respektovaly. Li A-pao vzpomínal, „více než padesát (mužů) zemřelo žízni a slyšel jsem, že jednoho Číňana kapitán ubil k smrti za to, že ukradl šálek vody.“¹⁸⁷ Někdy se cesta protáhla a kuliům odepřeli uhasit svou žízeň, jen pokud si zaplatili, „jeden šálek se prodával za jeden dolar.“¹⁸⁸ Jiní si stěžovali, že zacházení na lodi bylo nesnesitelné a chyběla čerstvá voda. Kao A-tai ve své petici napsal: „Na palubě se s námi špatně jednalo a voda páchla.“¹⁸⁹ Ti, kteří se odvážili o nápoj poprosit byli v lepším případě „pouze“ zbičováni. Jen několik málo svědků potvrdilo dostatek stravy i pití. Za stravu se považovala pouze rýže, přitom oficiálně od roku 1856 měli nárok každodenně na solené maso a zeleninu. Kromě postihů za krádeže toho, co jim v podstatě náleželo, se trestalo i pokud se Číňané bránili ustrížení svého copu nebo trpěli mořskou nemocí, hladem, nebo požádali o lék. Smrt tvořila neodmyslitelnou součást života kuliů na palubě, přesněji řečeno v podpalubí, navíc ve velmi stísněných podmínkách. Posádky v čele s kapitánem z ustavičného strachu před vypuknutím povstání, zakazovali Číňanům pobývat na palubě a mezi sebou si povídat. Li A-chieh sdělil, že „pět mužů v noci vylezlo na palubu, aby si ulevili, námořníci je zastřelili.“¹⁹⁰ Ze stejného důvodu, tedy aby se předešlo případným vzpourám, se vybrali na pohled silní muži, kteří byli na rozkaz zpráskáni bičem nebo spoutáni až do příjezdu na místo určení. Na lodi byl opravdu podle výpovědí přítomen lékař, avšak ten jako hlavní léčebnou metodu na všechny zdravotní potíže používal bič. Nebylo výjimkou, že svým pacientům pomáhal spíše zemřít, než se vyléčit. „Lodní lékař bil všechny, kdo si stěžovali na nevolnost, a dokonce je svazoval a bičoval, tři nemocné zabil.“¹⁹¹ Násilí na ně číhalo všude, od kapitána, po členy posádky; lékaře, překladatele, námořníky. „Překladatel, byl to Portugalec, nás neustále kopal“, „chlápek nás neustále bil silným lanem“, „na palubě mě jeden námořník zranil nožem, pořád mám vidět jizvu.“¹⁹² Jak se mohli bránit? Jedním z nejčastějších a nejsmutnějších způsobů byly sebevraždy, především skoky přes palubu, oběšení nebo požití opia. „Mnozí zemřeli na následky nemocí, jiní skočili do moře a nechali se sežrat rybami.“¹⁹³ Pak také osnovali vzpoury. Při jejich potlačení

¹⁸⁷ Ibid, str. 43.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid, str. 44.

¹⁹¹ Ibid, str. 43.

¹⁹² Ibid, str. 44.

¹⁹³ Ibid, str. 42.

kapitán nešetřil surovostmi. Bití, mrskání, spoutání železy, dále už jen zastřelení, oběšení. Jakákoli stížnost končila trestem, nesměli se pohybovat po palubě, povídat si, mít hlad, žízeň ani je nesmělo nic bolet. Ch'ên Lung vyprávěl:

„[...] kapitán byl velmi zlý člověk. Mnozí, kteří se bránili cestě do zahraničí, skočili raději přes palubu. Když nám zakázali vycházet z podpalubí a nedali nám napít, protestovali jsme. To se považovalo za vzpouru a na pokyn kapitána bylo deset (mužů) zabito. Námořníci je zabili obušky a noži. Poblíž Malaka se loď poškodila a voda se dostala do podpalubí, nikdo nás nepustil ven. Teprve když nám voda sahala po krk a více než deset (lidí) se utopilo, teprve tehdy nás nechali vylézt.“¹⁹⁴

Dekretem z roku 1860 vydala španělská vláda nařízení, podle kterého pokud úmrtnost během plavby přesáhla 6%, bylo možné stíhat viníky a pokutovat je. Také právní zástupce mohl podniknout zákonné kroky ve prospěch čínských občanů. Avšak žádný z těchto kroků podniknut nebyl. Po příjezdu do Havany byli kuliové umístěni do skladů, odkud putovali rovnou za prací. Nemohli se svobodně pohybovat a kvůli neznalosti místního jazyka se nemohli ani dožadovat žádných kompenzací za vytrpěné bezpráví.¹⁹⁵

Když se v přístavu vylodili, pobývali ve skladech, kde je nejprve čekala lékařská prohlídka, včetně ustrižení copu, poté byli prodáváni. Chiang San tvrdil, „ve skladu v Havaně kvůli tomu, že jsem nechtěl, aby mi ustříhli cop, jsem byl téměř ubit k smrti.“¹⁹⁶ Na tržišti, kam přicházeli kupci, byli vystaveni velmi ponižujícímu zacházení. Museli se vysvléct, aby si je zájemci mohli důkladně prohlédnout a zjistit, zda-li jsou silní a zdraví a podle toho ocenit. „Když nás na trhu nabízeli na prodej, rozdělili nás do tří skupin – první, druhá, třetí a donutili nás sundat si oblečení, aby nás mohli prohlédnout a stanovit cenu. Velmi jsme se styděli.“ „[...] prohlíželi si nás, jakoby kupovali koně nebo vola.“¹⁹⁷ Z tržiště se jich nejméně devadesát procent ocitlo na plantážích. Tam nejdůležitější roli hrál zisk, ne něčí život. „Šafář řekl, že nevádí jestli umřeme, můžou si za nás pořídit jiné.“¹⁹⁸ Číňané byli nuceni i přes platné zákony pracovat až 20 hodin denně za neustálého bití a nedostatečného množství jídla. Kromě běžných trestů se využívalo psů jako prostředku pro zvýšení tempa a kvality práce. Ani

¹⁹⁴ Ibid, str. 46.

¹⁹⁵ Ibid, str. 47.

¹⁹⁶ Ibid, str. 48.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid, str. 50.

ti, co pracovali v domácnostech nebo obchodech na tom nebyli lépe. „Zachází s námi jako se psy, koni nebo voly, dávají nám špatné jídlo, nedopřejí nám odpočinku a jeden den se zdá dlouhý jako jeden rok.“¹⁹⁹ Ze žádosti Li Chao-ch'un a 165 ostatních se dovídáme, „[...] pokud si stěžujeme na nemoc bijí nás a trápí hladem, jestliže pracujeme pomalu, pošlou na nás psy, aby nás pokousali. My, kteří jsme zaměstnání na farmách nebo kávovníkových plantážích, ve skladech cukrovarů, cihlářských pecích, na železnici a v obchodech s pečivem, tabákem, obuví, klobouky a jinde, všude se našich služeb zneužívá, bičují nás, zavírají do skladů či vězení, a trpíme jako ti, kteří pracují na cukrových plantážích.“²⁰⁰ Podobně jako na palubě lodi se všechny stížnosti řešily trestáním nespokojených kuliů. Krutost nadřízených, přirovnávaných k tygrům či vlkům, neznala mezí. Mrskali kulie bičem, tyčí, házeli po nich cihly, kopali je, tloukli bez milosti jak vinné tak nevinné. „Zbili nás až nám zlomili žebra a až jsme plivali krev.“²⁰¹ Na nesnesitelné pracovní podmínky spolu s nedodržováním daných předpisů reagovali čínští dělníci masivním „dobrovolným“ opouštěním světa. „Začínali jsme pracovat uprostřed noci. Suroví dozorcí nás do krve bili a sebevražda byla na denním pořádku. Po osmi letech zemřela nejméně polovina z nás.“²⁰² Číňané většinou ukončili své životy oběšením na stromech, utopením, požitím opia, podřezáním hrdla či skokem do kotlů. Nejenže při práci museli čelit bezohlednému zacházení, ale mnohdy neobdrželi ani svou slíbenou finanční odměnu. Lu Shêng-pao poznamenal: „Měsíčně jsem nedostával slíbené 4 dolary, a po odpracování jednoho roku a půl jsem dostal zapláceno jen 51 dolarů.“²⁰³ Záleželo samozřejmě na dozorcích a majitelích, přičemž někteří kuliové měli štěstí, mnozí však narazili na nelidské, sadistické surovce. „Číňané v železech byli hrozně zbiti, pokud odmítli bečet a štěkat.“²⁰⁴

Když se porušil nějaký bod ze smlouvy uzavřené mezi kulií a zaměstnavateli, Číňané měli ze zákona určeného tzv. ochránce, generálního kapitána, ke kterému mohli směřovat své dotazy, stížnosti a žádat kompenzace. Nicméně, jestliže se jim již podařilo takovou stížnost podat, téměř nikdy kvůli nepřístupnosti, nezájmu a odstupu místních obyvatel, nemohli čekat nějakou náhradu. „Podle smlouvy jsem měl dostat oblečení, žádné mi nedali, tak jsem odmítl pracovat. Nato mě spoutali a zbili.“²⁰⁵ Záhy pochopili

¹⁹⁹ Ibid, str. 49.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid, str. 50.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Ibid, str. 51.

²⁰⁴ Ibid

²⁰⁵ Ibid, str. 53.

svou roli na ostrově, všimli si, že se je každý snažil zneužívat a vše zlé obrátit proti nim. Na plantážích nebyli jen obětmi neurvalých bílých dozorců, bohužel ani černí šafáři nezůstali pozadu. Nezřídká se setkali s nepochopením kubánské společnosti. „Neměli jsme možnost, jak si stěžovat nebo protestovat proti nespravedlnosti.“²⁰⁶ „Úřady, když se doslechnou o podobných případech (nedodržování smluv), statkáři je stejně podplatí a je dál nějaký zločin nezajímá. Příkladů stejného druhu je bezpočet.“²⁰⁷ A-fu dodal: „Už jsem strávil na plantáži dva roky a po celou dobu jsem byl bit. Podal jsem tedy stížnost, ale kvůli nedokonalé znalosti španělštiny jsem nakonec skončil v depósitu, kde mi spoutali nohy a kde jsem musel zdarma pracovat na stavbě silnice nebo jsem rozbíjel kameny.“²⁰⁸

Po uplynutí smlouvou stanovené lhůty byli všichni nuceni podepsat smlouvy nové, někdy na šest jindy až na dalších osm let. Ku Ch'iao-hsiu potvrdil, že neměli moc na výběr. „Vím nejméně o dalších sto lidech, kteří spolu se mnou, po odpracování našich smluv, byli nuceni podepsat nové nebo byli uvězněni.“²⁰⁹ Kuliové si dobře uvědomovali, že se španělské a koloniální vládě na Kubě podařilo, učinit z nich doživotní otroky. „Po dovršení osmileté lhůty nám odmítli vydat povolení k pobytu, tak jsme museli nadále otročit.“²¹⁰ Zdá se naopak, že statkáři a jimi pověřené osoby byli velmi dobře informovaní o královských nebo komisí nařízených opatření, které se také podle svého snažili do puntíku dodržovat. „Když jsme šli ven, jen na pár kroků, hned si mysleli, že chceme utéct, tak nás zadrželi, zbili a spoutali. Ani jsme se neodvažovali protestovat.“²¹¹

Po neúspěšných pokusech o zjednání spravedlnosti kuliům nezbývalo mnoho sil a proto se ve své beznaději raději rozhodli tento svět navždy opustit. Mezi podobně smýšlející patřil i Lo A-êrh.

„Když mi vypršela smlouva, poslali mě do depósita, tam jsem strávil čtyři měsíce. Odtud mě dostal můj pán a ten mě donutil pracovat, spoutaného, po dobu tří měsíců. Denně mě bije, včera mě hrozně zbičoval. Už je to pět měsíců, co jsem nedostal zapláceno. Kvůli tomu jsem poprosil kamaráda, aby za mě podal stížnost k příslušnému úředníkovi. Už se o to pokusil třikrát, ale

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Ibid, str. 54.

²⁰⁹ Ibid, str. 53.

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Ibid.

pokaždé mi odmítli vyhovět a tak pořád pracuji. Když požádám o plat, jen mi pohrozí pouty. Ve vší upřímnosti teď právě uvažuji o sebevraždě.“²¹²

Pokud kuli porušil smlouvu, (ale i když ne, jak jsme již demonstrovali) stihl jej za to trest. Na všech plantážích nechali majitelé zřídít vězení, k němuž náležel sklad s nástroji určenými k trestání prohřešků. Takto měli správce i dozorcí vždy po ruce psy, nože, obušky a biče, aby tak udržovali Číňany v neustálém strachu.

Z výpovědí i petic vyplývá, že zaměstnavatelé své zaměstnance nešetřili v žádném ohledu. Očekávali maximální plnění jejich závazků, ovšem sami nesplnili nic z toho, co slíbili. Jedním z primárních nedostatků byla výživná strava. Jak mohl dělník pracující více než půl dne vydržet pouze o banánech, sladkých bramborech, rýži či kukuřici? Navíc Číňané nebyli na kukuřici zrovna zvyklí a ne všichni ji ve svém jídelníčku vítali. Někdy obdrželi příděl hovězího masa, ovšem zkaženého. Pokud jim nevyhovovala strava, nebo si chtěli jednoduše přilepšit, měli na každé plantáži k dispozici obchod, jenž zpravidla náležel správci. Liang Yu-shêng se o možnosti nákupu v podobných zařízeních vyjádřil takto: „[...] věci byly mizerné kvality a ceny velmi nadhodnoceny, ale když jsme se pokusili o nákup jinde, považovali to za útěk a byli jsme přinuceni pracovat se spoutanýma nohama.“²¹³ Liang A-chao přisvědčil, „na plantáži je obchod, jehož majitelem je sám statkář, můžeme nakupovat pouze tam. Ceny jsou ale strašně vysoké.“²¹⁴ Na určitých místech se dokonce místo mzdy vyplácely čtyři kupóny, které se daly využít k nákupu jen v místním obchodě, jelikož na jiném místě by je nepřijali. Tyto kupóny nebylo možné směnit za peníze. Hlad dohnal některé jedince k tomu, že žádali potomky majitelů, aby se za ně přimluvili a přidali jim jídla, tyto prosby nebyly vyslyšeny a naopak prosebníci skončili zbiti a spoutáni. Smlouvou měl mít kuli zajištěno i ubytování, avšak, jak již bylo běžné, ne vždy se smlouvy dodržovaly. „Na jedné plantáži pro nás neměli ubytování, tak nám řekli, ať si sami něco obstaráme. Náš měsíční plat byly tři dolary, a pronájem dokonce jen obyčejné chatrče pro dva, by činil 10 dolarů, nebylo v našich silách uposlechnout. Vysvětlili jsme to synovi našeho zaměstnavatele, ten se tak naštvál, že spolu s několika černochoy, kteří měli nože, nás napadli, jednoho z nás zabil a zbytek zranili.“²¹⁵ Objevili se i svědci, kteří přiznali, že statkáři, u nichž sloužili, nebyli krutí a nelačnili jen po penězích.

²¹² Ibid, str. 55.

²¹³ Ibid, str. 56.

²¹⁴ Ibid, str. 57.

²¹⁵ Ibid.

Dostávali dostatek jídla a když onemocněli, nadále jim vypláceli v plné výši plat. Problémem často nebyli jen vlastníci plantáží, nýbrž jejich bezohlední a krutí správci. Svým přístupem vzbuzujícím hrůzu si získali takovou poslušnost kuliů, že se skoro nikdo z nich neodvažoval něco namítat či neuposlechnout rozkazu.

Dříve jsme již informovali o přísnosti a plýtvání tresty ze strany majitelů, správců, dozorců. Je zarážející, jak nevinné důvody je vedly k tak extrémní surovosti. Číňané si například směli prát prádlo jen jednou do roka, učinili-li tak vícekrát a navíc ve svém volnu, byli spoutáni a zbiti. Jestliže byli přistiženi, že nakupovali v obchůdcích v sousedství, vyměřili jim trest osmi měsíců v železech. To znamenalo mít od krku po kotníky spoutané tělo těžkými železnými řetězy. Za nákup rýže mohl být kuli na dva týdny spoután a přijít až o měsíční plat. Za prohřešek se považovala i pomalost při práci či vykonávání lidské potřeby, za to byli na Číňany poštváni velcí psi. Dokonce neznalost jazyka nově příchozích byla příčinou pro nasazení pout. Již od padesátých let měli kuliové možnost vykoupit se ovšem jen teoreticky. Dekret 1860, upřesňuje článkem 43, že každý přistěhovalec se může vykoupit kdykoliv, ale vzápětí uvádí toto kdykoliv do příslušných mezí: přistěhovanci nemohou využít svých práv na vykoupení během sklizně cukrové třtiny anebo v čase, kdy je třeba vykonat neodkladné práce, třeba i v době svátků, povolí-li to církev.²¹⁶ Lo A-êrh si stěžoval, „chtěl jsem se vykoupit za cenu, kterou za mě původně zaplatili, můj zaměstnavatel nejenže odmítl, nýbrž mě následně držel měsíc v řetězech a surově mě bil.“²¹⁷

Nechť poslouží zážitek Ch'ên Hsianga pro představu statkářova uvažování:

„Přemístili mě na třtinovou plantáž, kde jsem si během pěti let strašně vytrpěl. Protože jsem byl denně bit, zeptal jsem se svého zaměstnavatele zač, když plním všechny úkoly poctivě, mě pořád trestá. A on mi odpověděl, že si mě nekoupil na práci, ale aby mě mohl bít.“²¹⁸

Číňané ze zákona měli právo uplatnit své stížnosti, pokud je neprávem a bez udání dostatečné příčiny potrestali. K tomu ale mnohým při celodenní námaze nezbývaly ani síly ani čas. Zaměstnavatelé měli na druhé straně ze zákona stanoveno, jak přísně mohou kulie trestat. Článek 69 nařízení z roku 1860 říká, že v pravomoci zaměstnavatele a jeho zástupců, zda-li nějaký zaměstnanec hřešil, je nechat jej zatknout na jeden až deset dní. Po tuto dobu navíc pozbýval nárok na mzdu. Povinností

²¹⁶ Ibid, str. 135.

²¹⁷ Ibid, str. 60.

²¹⁸ Ibid.

zaměstnavatele je nahlásit své jednání do 24 hodin ochránci Číňanů. Ten může vyměřený trest změnit. Neučiní-li tak zaměstnavatel včas, může být pokutován ve výši od 25 do 100 dolarů. Za přestupek se kromě jiného považuje: vzpurnost vůči zaměstnavateli či jeho zástupcům, odmítnutí pracovat, útěk, opilost, nedodržení pravidel stanovených zaměstnavatelem, jakékoli narušení morálky, jakýkoli úmyslně spáchaný čin, vedoucí k poškození nebo zranění jiných osob.²¹⁹ V článku 72 je zahrnut zaměstnavatelův nárok na použití fyzické síly s cílem potlačit chystanou vzpouru či odpor kuliů.²²⁰ Avšak ať kuliové porušovali zákony či ne, nikdy si nemohli být jistí reakcí svého „pána“, rozhodující roli při aplikování trestů hrála statkářova dobrá či naopak špatná nálada.

Stížnostem pocházejícím od kuliů se na úřadech nevěnovala přílišná pozornost, zato u zaměstnavatelů ano. Ti, když se o podobné skutečnosti dozvěděli, okamžitě své zaměstnance náležitě „odměnili“. Celý systém působil jako začarovaný kruh, ze kterého není úniku. Chu Chia-hsien sdělil: „Jakmile jsem spatřil, že Liu A-k’o byl strašně zbičován, 150 ranami, já, plný vzteku, jsem se rozhodl obvinít dozorce před úřady. Nikdo si mé stížnosti nevšiml, ale poslali mě zpátky na plantáž, kde mi vyměřili podobný trest. Bičování trvalo od osmi do deseti hodin ráno. Hodinu nato skočil Liu A-k’o do kotle.“²²¹ Několik nespokojených kuliů záhadně onemocnělo a pár dní poté zemřelo.

„Jeden z nás, jelikož uměl španělsky, řekl našemu zaměstnavateli, že běžnou stravou v Číně je rýže a v Macau se mu zdálo, že mluvili o tom, že neděle jsou zde dny odpočinku, ale v praxi je tomu jinak. Náš zaměstnavatel se velmi naštvál, že se někdo něčeho takového opovážil; potom náš kamarád onemocněl a poslali ho do nemocnice, kde za pár dní zemřel.“²²²

Li Chao-ch’un shrnul spolu s dalšími 165 kolegy svou pozici těmito slovy: „Vraždí naše krajany, ti si podřezávají hrdla, topí se a tyto události se buď vůbec nikam nehlásí nebo jestli ano, stačí jen krátké šetření a je po všem. Na stejných plantážích se stávají oběťmi přátelé, příbuzní, ale člověk ačkoli to vše vidí, neodvážá se proti tomu něco dělat. Pokud ano, jeho dny jsou tímto sečteny.“²²³

²¹⁹ Ibid, str. 139.

²²⁰ Ibid, str. 140.

²²¹ Ibid, str. 61.

²²² Ibid.

²²³ Ibid, str. 62.

Článek 52 královského dekretu z roku 1860 nařizuje kuliům pracovat každý den kromě svátků, pokud církve nestanoví jinak. Další bod dekretu zdůrazňuje, že pracovní doba by neměla přesáhnout průměrných dvanáct hodin, vzápětí článek 54 dále upřesňuje, že se samozřejmě obě strany mohou domluvit jinak, tehdy se ovšem rozumí, že maximální denní nasazení může dosáhnout patnácti hodin. Poté musí být pracovníkovi umožněn odpočinek po dobu šesti hodin bez přerušení.²²⁴ Svě volno, na které měli Číňané samozřejmě ze zákona nárok, mohli využít podle článku 45 stejného dekretu pro svůj vlastní užitek, pokud získali svolení svého zaměstnavatele.²²⁵ Tato povolení nebyla vždy nutná, neboť ani volného času se nedostávalo. Realita se bohužel i v tomto ohledu poněkud lišila od předpisů. Průměrná pracovní doba překračovala dvacet hodin denně, nemluvě o nedostatku potravin na potřebnou energii. V období sklizně se situace ještě přiostrčila, takže kuliové nemohli na odpočinek v neděli ani pomyslet. Zajímavé je však, že nejen na plantážích ale i ve městech se vyžadovala podobná nepřetržitá činnost například při práci v obchodech či pekařstvích. Zdá se, že pouze v depósech se dodržovala zákonem stanovená dvanáctihodinová směna. Žel, jak jsme již předeslali, zde se jednalo o práci neplacenou.

Podíváme-li se zjednodušeně v čem spočíval smluvní systém a v čem se měl lišit od otroctví, je jasné, že v prvním případě byla nejdůležitějším dokumentem smlouva, jež zajišťovala dohodu mezi dvěma stranami, tj. zaměstnancem a jeho zaměstnavatelem. Tito se dobrovolně svým podpisem zavázali, že budou plnit a řídit se jimi stanovenými pravidly. Zde bychom podtrhli význam slova dobrovolně, neboť otroci neměli šanci o svém osudu stejným způsobem rozhodnout. Právě zde také tkví základní problém, který vyvolal vlnu nevole jak samotných kuliů tak nakonec po celém světě. Z citovaných výpovědí je zřejmé, že již od počátku nebyla pravá podstata smluvního systému respektována. Kuliové se nechali zlákat na základě falešných informací do zemí oplývající zlatem a stříbrem, upisovali se „podle čínského kalendáře na pouhé čtyři roky“, pravděpodobně opouštěli svou vlast s vírou na svůj brzký a šťastný návrat. Paradoxně se stávali dobrovolně otroky, což ještě v dané chvíli ani v nejmenším netušili. Těm, kteří přece jen odjížděli dobrovolně, se jejich sny rozplynuly brzy po nalodění; ti, kteří byli uneseni, či násilím donuceni vstoupit na loď, doufali, že se z ošklivého snu brzy probudí. Jejich osudy se od momentu vyplutí z Číny v ničem nelišily. Ti, kteří přežili plavbu, byli vystaveni ponížení ihned po příjezdu na Kubu,

²²⁴ Ibid, str. 136.

²²⁵ Ibid.

prošli rukama kupců, správců, dozorců či dalších úředních činitelů poté, co skončili v depósitu. „Naše existence je tak ubohá, že hodiny se zdají jako dny a dny jako roky.“²²⁶

Na Kubě se dovezení najatí „osadníci“ prodávali v rozmezí mezi 400 až 1000 dolary, přičemž pořizovací cena byla vyčíslena na 190 dolarů. Číňané poté, co spočítali zisk, který přinesli dodavatelům žlutého obchodu, žádali, aby tato částka, pohybující se v řádech desítek miliónů, byla vyplacena jako kompenzace jejich rodinám.²²⁷

Život na plantážích neztěžovali kuliům jen jejich „pánové“, ale mnohdy také jimi podporovaní dozorcí. Nestávalo se ojediněle, že statkáři, kteří se provinili vůči Číňanům, aby se vyhnuli trestům, svedli vinu právě na dozorce, většinou černé, kteří se naopak vybíjeli na Číňanech. „Minulý rok, [...] , zabili A Erha. Poslali pro nás úřady, abychom v této záležitosti svědčili. Náš pán popřel jakoukoli vinu a obviňoval za tento zločin dozorce, černocho, a ten byl za to následně uvězněn.“²²⁸ Fan Ssü-‘ho uvedl. „Černí dozorcí nás neustále bijí, kdykoli nás vidí, ať pracujeme nebo ne. A správce nás taky bije.“²²⁹ Nejen sebevraždy nýbrž i vraždy tvořily součást života na plantážích. Bylo patrné, že častým důvodem zde byly peníze. „[...] Li Tê pracoval na plantáži devět let a našetřil si 72 uncí zlata, které svěřil pro jistotu dozorcí. Ten, za pomoci černocho, jej zabil, když pracoval na poli. Tělo zahrabal a nikam se nic nehlásilo.“²³⁰ Peníze hrály i důležitou roli ve vztahu zaměstnavatelů a úřadů. Běžnými praktikami, jak se vyhnout potížím, bylo uplácení. „Na Kubě jsou úředníci v rukou bohatých.“²³¹

Již v předešlých kapitolách jsme poukázali na rivalitu mezi Číňany a černochoy. I cestovatelé, kteří zamířili v 19. století na Kubu si všimli jejich napjatého vztahu. Duvergier de Hauranne si zaznamenal: „Tyto dvě rasy žijí odděleně a k smrti se nenávidí.“²³² „Mezi těmito dvěma utiskovanými rasami existuje, nevím, jakási vrozená, podivná antipatie, jež jim zabraňuje se mezi sebou družít.“²³³

Statkáři preferovali černé dozorce, ty ale Číňané odmítali přijmout jako jim nadřazené. Na druhé straně ani černoši se nijak nebránili Číňany při jakékoli příležitosti fyzicky trestat. Mnozí kuliové se shodli, že s černochoy se nakládalo mnohem lépe než

²²⁶ Ibid., str. 70.

²²⁷ Ibid., str. 65.

²²⁸ Ibid., str. 66.

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Ibid., str. 67.

²³¹ Ibid.

²³² Pérez de la Riva, Juan: *La isla...*, str. 177.

²³³ Pérez de la Riva, Juan: *El culí...*, str. 94.

s nimi. Na tom se shodl i Pařížan Quatrelles, jenž navštívil Kubu v roce 1865: „I nejubožejší černochoch se má tisíckrát lépe než ubohý kuli.“²³⁴

Komise vytvořila seznamy příkladů týkající se viditelných následků po aplikaci trestů. Nejčastějšími případy byly jizvy po starých zranění na těle, dále na hlavě, obličejí, pažích. Viditelné jizvy na hrdle prozrazovaly touhy kuliů uniknout z nepředstavitelného pekla. Dále uvedli příklady čerstvých zranění patrných po celém těle čínských dělníků. Výjimkami nebyly uříznuté uši, prsty, ztráta zraku, zubů, zlomené nohy či zmrzačené končetiny od železných pout.²³⁵

Vysoká úmrtnost během plavby, množství sebevražd na plantážích, právě vypsaný zlomek zranění, poukazující na násilí, hovoří jasně o tom, že i přes existující smlouvy a platné zákony vše ne zcela fungovalo jak má. Smlouvy se nerespektovaly v žádném ohledu. Proč se lépe nedbalo na dodržování předepsaných pravidel? Protože by mnozí bohatí přišli o možnost ještě více se obohatit? Celý systém byl tak provázaný, že všichni si přilepšovali na úkor čínských kuliů. Jejich příkoří tak rostlo, že kdyby byla nepřijela komise, nikdo neví, jakých rozměrů by ještě celá záležitost dosáhla.

Jak viděli své šance na návrat po uplynutí smluvního období Číňané? Vyhledky na změnu i po odpracování osmi let nebyly velmi optimistické. Během 27 let provozování žlutého obchodu nastaly změny, které učinily ze svobodných kuliů doživotní otroky. Připomeňme královský dekret z roku 1860 a dále obnovená nařízení z let 1871, 1872 a 1873. Kuli nemohl na Kubě pobývat, aniž by uzavřel novou smlouvu. „Každý čínský přistěhovalec, jenž dorazil na Kubu po 15. únoru 1861, [...] po odpracování smluvního období, nebo touží-li zůstat, musí znovu uzavřít smlouvu. Pokud se rozhodne ostrov opustit, po vypršení osmileté lhůty musí být umístěn do depósita a do dvou měsíců ze země odjet. Neučiní-li tak, a po této době nemá k dispozici potřebnou sumu na svou jízdenku, anebo i když dostačující částku vlastní a neodcestuje, je povinen uzavřít novou smlouvu [...]“²³⁶

Kuli byl nucen zákonnými opatřeními podepsat nové smlouvy a kde zákon nestačil, nahradilo jej násilí. Komisaři nejčastěji slýchali: zbili by mě, kdybych nepodepsal. Ve 12. článku regulací ze 14. září 1872 se praví: „Žádný Číňan nesmí být znovu najat na práci na méně než šest let a více než osm let. Tato klauzule byla zrušena

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 68, 69.

²³⁶ Ibid, str. 141.

a nahrazena dvěma lety jako minimum, nařízením koloniální vlády ze dne 29. března, 1873.²³⁷

„Mužům, kteří ukončili své služby, nedovolili odejít. Když trvali na tom, že dále nepodepíší nové smlouvy, poslali je do depósita.²³⁸ Aby si statkáři pojistili své pracovníky, těsně před uplynutím osmi let je spoutali a dokud se neupsali na další roky, nutili je pracovat v železech. Na vybranou kuliové moc neměli a jen málo z nich dokázalo našetřit potřebný obnos na cestu pryč z Kuby. Za nákupy v obchodech na plantážích utratili mnohdy úspory určené na zpáteční jízdenku. Navíc mnozí počítali s tím, že po prvních osmi letech budou mít šanci najít si lepší a výnosnější zaměstnání. „Po dovršení vymezené lhůty jsem si myslel, že si najdu práci kdekoli jinde, ale můj pán mě spoutal, zbičoval a donutil mě upsat se na dalších šest let.“²³⁹ Kuliové šli z jedné smlouvy do druhé a nezažili jediný den svobody. Majitelé plantáží, když jejich zaměstnanci odmítli přijmout požadavky na nové kontrakty, se mstili alespoň tím, že je nechali převézt do depósita jako vězně. Svázali je k sobě, jakoby byli nějakí zločinci a ani jim nedovolili převléci si pracovní oděv.²⁴⁰ Pobyt v depósitu ke zlepšení jejich finanční situace právě nepřispíval a naděje na návrat slábly. Povinností obstarat si dokumenty na povolení k pobytu vedoucí k získání ceduly, bez níž se po Kubě nesměli pohybovat, byly opět podmíněny nemalým obnosem peněz. Po sečtení všech omezení nezbyvalo kuliům než utíkat nebo doufat, což se ukázalo v peticích zasílaných komisi. Mnozí se na její členy obraceli jako na poslední záchranu. „Prosím vás, abyste mi pomohli uniknout z doživotního otroctví [...].“²⁴¹ „Vkládám veškerou svou naději na záchranu ve vás.“²⁴²

Podle nařízení z 1868 bylo nutné pro získání povolení k pobytu vlastnit i křestní list, k čemuž bylo nezbytné „obstarat si“ i tzv. padrino, španělského kmotra, který ručil za Číňana, že se již naturalizoval v nové zemi.²⁴³ Bez tohoto dokumentu spolu s certifikátem potvrzeným od statkáře, že již kuli odpracoval svou smlouvu, nemohl nikdy tento „přistěhovalec“ získat cedulu a s ní i volnost. Cédula se oficiálně vydávala za poplatek půl pesa,²⁴⁴ přímo zaměstnavateli.²⁴⁵ Ch'ên T'ung se svěřil se svou

²³⁷ Ibid, str. 143.

²³⁸ Ibid, str. 73.

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Ibid.

²⁴³ Ibid, str. 125.

²⁴⁴ Ibid, str. 23.

²⁴⁵ Ibid, str. 125.

zkušeností, kdy byl nucen spolu s ostatními platit měsíčně tři dolary cizinci, který vystupoval jako jejich kmostr, ale úřady jim stejně odmítly vydat pasy na cestu domů. Hu A-ju navíc dodal: „I přestože jsem vlastnil od svého pána certifikát, potvrzující ukončení mé služby, musel jsem úředníkům zaplatit tři unce (51 dolarů), když jsem žádal o cédulu.“²⁴⁶ Tato cena se považovala za základní taxu pro získání požadovaného průkazu, ovšem průměrná částka zmiňovaná kuli se pohybovala kolem 216 dolarů. Po roce bylo zapotřebí cédulu obnovit, ani tehdy se úředníci nedali „ošidit“. Když si ji kuliové konečně opatřili, nebylo výjimkou, že buď policie prohlásila dokument za falešný nebo jej před zraky nevěřících Číňanů spálili či roztrhali a je odvezli do depósita.²⁴⁷ Jistě není nutné popisovat osudy těch, kteří cédulu ztratili, nebo jim byla odcizena. Tímto způsobem se opět potvrdilo, že Kubánci netoužili po nových přistěhovalcích, nýbrž po levné pracovní síle, nejlépe otrocích.

Stále se hromadící překážky a neochota pomoci čínským „osadníkům“ přispěla k jejich výslovným přáním ostrov opustit. „Moje nespokojenost je obrovská, a toužím odjet, nezáleží na tom kam. Jakékoli místo je lepší než tento ostrov.“²⁴⁸ Podobně jako Lu A-hsing smýšleli i mnozí jiní kuliové. „[...] dal bych život za takový dar, moci odtud odjet.“²⁴⁹ „I kdyby mě pustili z depósita a dovolili mi najít si lépe placenou práci, odjel bych odtud. Nezůstal bych tady.“²⁵⁰ „I kdyby se ze mě stal boháč, nezůstal bych tu.“²⁵¹

Dekretem z roku 1871 se ustanovilo, že všichni čínští přistěhovalci, kteří nezískali povolení k pobytu a nebyli nikde oficiálně zaměstnaní, budou okamžitě zatčeni a uvězněni v depósitu.²⁵² Regulace z roku 1873 dále nařizují, že ti, kteří přijeli po 15. únoru 1861 a již odpracovali své smlouvy a nyní nechtějí nebo nejsou schopni je obnovit, mají být předvedeni před příslušné úřady a tam musí odevzdat propadlé smlouvy a cédule.²⁵³

Na tomto místě se již nemohlo nadále hovořit o Číňanech, kteří se rozhodli zůstat, zde rozhodnout znamenalo být donucen. Po osmi letech jim nedovolili se z ostrova vzdálit a plat jim také nezvýšili. Po obnovení kontraktů se nezměnilo ani zacházení s nimi. Uzavírali sice smlouvy, které obsahovaly výdělek například v hodnotě

²⁴⁶ Ibid, str. 75.

²⁴⁷ Ibid, str. 76.

²⁴⁸ Ibid, str. 77.

²⁴⁹ Ibid, str. 78.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Ibid.

²⁵³ Ibid.

6 dolarů za měsíc, avšak obdrželi pouze 4 dolary. Někteří pokračovali v práci několik měsíců i po odpracování smluvní lhůty a aby je propustili, museli zaplatit oni svým zaměstnavatelům. Nejenže vykonávali namáhavé činnosti téměř zdarma pro své pány, ale ti měli ze zákona možnost dále je pronajímat třetí straně po dobu stanovenou ve smlouvě. „[...] pronajímal mě měsíčně (můj pán) za 25 dolarů, přičemž mně platil pouhé tři nebo čtyři. [...]“²⁵⁴ Tsêng A-shih svědčil. „Mě a dalších 39, kterým vypršely smlouvy, neposlali do depósita, ale náš pán nás nutil pracovat v řetězech a denně nám zasadil takový počet ran, který se rovnal množství dolarů, jež nám měsíčně vyplácel jako mzdu.“²⁵⁵

Komise tvořená členy ze západních mocností, Anglie a Francie, které přijaly dohodu Bellonnet z roku 1866, si samozřejmě nenechala ujít možnost porovnat podmínky kuliů ve španělské kolonii s předpisy platnými v rámci jejich držav. Podle této dohody se zúčastněné země zavazovaly uhradit čínskému přistěhovalci, který se po pětiletém smluvním období rozhodne vrátit zpět do Číny, částku v hodnotě zpáteční jízdenky. Usoudí-li, že v nové zemi zůstane a úřady mu v tom nijak nebrání a uzavře-li novou smlouvu, musí mu zaměstnavatel vyplatit po ukončení prvního období, tj. po pěti letech, poloviční sumu. Po odpracování druhé smlouvy u stejného zaměstnavatele je tento povinen vydat kuliovi celý obnos na pokrytí výdajů spojených s cestou domů. V případě, že kuli nepodepíše nový kontrakt, platí pro jeho zaměstnavatele stejné nařízení jako v předchozím bodě. Čínský smluvní dělník měl také nárok, v souladu s touto dohodou, na obdržení celé částky, pokud nebyl schopen dále vykonávat svou činnost kvůli nemoci či zranění. Jestliže mu odmítli vyhovět, mohl se obrátit na příslušné úřady a žádat náhradu. Zpáteční jízdenka byla stanovena na 75 dolarů, poloviční suma tedy odpovídala 35,5 dolaru. Podle článku 8, pokud se přihodilo, že kuli nemohl nastoupit do pracovního procesu ihned po příjezdu kvůli zdravotní neschopnosti, museli mu též poskytnout obnos v plné výši na návrat do Číny.²⁵⁶

Naneštěstí se tato pravidla ani v nejmenším nepodobala těm, která byla přijata na Kubě, což na druhé straně velmi napomáhalo komisařům prosadit svůj cíl, tedy zakázat tento systém zotročující svobodné pracovníky.

Samotní bývalí kuliové pocházející z Kantonu a Fu-ťien, kteří dorazili na ostrov se smlouvami vystavenými na pět let, netušili nic o rozdílech mezi kuli

²⁵⁴ Ibid, str. 79.

²⁵⁵ Ibid, str. 80.

²⁵⁶ Ibid.

naloděnými v Macau, kteří se zavazovali na osm let.²⁵⁷ Po ostrově též kolovaly zvěsti o těch, kteří zemi opustili, že je nechali během plavby k smrti vyhladovět anebo je odvezli na jiná místa, kde je opět prodali. Možná, že těmto zprávám napomáhali Kubánci, aby Číňany od jejich úmyslů odcestovat úplně odradili. Někteří kuliové i přesto, že měli vše potřebné na zpáteční cestu nachystáno, nevěděli přesně, kdy jejich loď vyplouvá a své finance během čekání buď utratili, nebo byli okradeni či zabiti.²⁵⁸

Číňané se nacházeli²⁵⁹ na Kubě jak ve městech tak na venkově. Jejich postavení se však v mnohém nelišilo. Ti, kteří žili ve městech většinou poté, co byli přistiženi bez céduly končili v depósitu, kde pracovali na stavbě silnic, kopali a přenášeli kameny, vždy pod dohledem dozorců, kteří se neudělali ani na krok bez biče a hole. Taktéž byli fyzicky trestáni za maličkosti, což je mnohdy vedlo ke skokům do studně, oběšení nebo smrti na následky zranění. Nejčastěji se živili pracemi ve skladišti s cukrem, obchodech s obuví, tabákem, klobouky, uhlím, železem, pracovali v pekařství, cukrářství, truhlářství, na železnici, dále jako zedníci, městští metaři, nakladači na lodích, v domácnostech a jinde.²⁶⁰

„Protože mi málo platili opustil jsem obchod, kde jsem už jako osvobozený pracoval. Majitel na mě na oplátku zavolal policii, ta mě připravila o cédulu a zavřeli mě do depósita.“²⁶¹ Podobně dopadli mnozí tehdy již ex-kuliové. Jiným, kvůli zraněním, jež utrhli při obsluhování strojů, nezbylo než žebrať na ulicích. Společnost ve městech zneužívala kuliů stejně jako na venkově. Největšími vykořisťovateli byli strážníci, ti, když zadrželi na ulici Číňana, snažili se jej přimět k zaplacení nejméně čtyř dolarů. A pokud odmítl, vzali mu cédulu, roztrhali ji a jej odvedli do depósita. Tam bylo zvykem, že kuliové, nuceni se vykoupit, zaplatili za své propuštění, ovšem vzápětí byli opět zadrženi a uvězněni. Pokud se prokázalo, že žadatel o potřebné dokumenty měl

²⁵⁷ Ibid, str. 81.

²⁵⁸ Ibid, str. 82.

²⁵⁹

Provincie	1862	1872
Matanzas	15 768 (45 %)	27 002 (46,55 %)
La Habana	8 298 (24 %)	10 395 (18,28 %)
Las Villas	7 306 (21 %)	15 878 (27,24 %)
Pinar del Río	2 077 (7 %)	3 396 (6,00 %)
Camagüey	340 (1 %)	215 (0,37 %)
Oriente	631 (2 %)	554 (1,00 %)
Celkem	34 429 (sic) (34 420*)	58 400 (sic) (57 440*)

Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 200.

*oprava součtu

²⁶⁰ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 82.

²⁶¹ Ibid.

našetřenu určitou hotovost, cena těchto dokumentů stoupala. Nebylo nijak ojedinělé, že úřední činitelé v depósitu prodávali céduly poté, co jejich majitelé zemřeli. Chuang A-i popsal, jak se žilo Číňanům ve městě:

„Po odpracování své smlouvy jsem si otevřel krámk, kde jsem sedm let prodával maso. Poté jsem si otevřel nový s různým sortimentem. Jednoho z mých čtyř asistentů napadli nožem a on na následky zranění zemřel. Jednou vstoupil do obchodu bílý voják a snažil se odnést mnoho věcí bez placení, když jsem však trval na platbě, zbil mě holí a když se mi snažili moji asistenti pomoci, bodnul jednoho do žeber a druhého do hlavy. [...] Lidé zde tvrdí, že zabít Číňana se rovná zabítí psa. Stěžoval jsem si, ale dodnes mě nikdo nevyzval, abych v této záležitosti vypovídal.“²⁶²

Jiný svědek, který připlul na lodi, na níž pracoval, z Kalifornie, byl, kvůli prohrám v hazardních hrách vysazen na Kubě. Tam jej zadrželi a poslali do depósitu. Nikoho nezajímalo, jak je možné, že nevlastní nezbytný průkaz totožnosti. Stačilo, že splňoval základní kritérium: byl Číňan, který se pohyboval po ostrově bez céduly. Číňané se ani nesměli zastavovat a rozmlouvat na ulicích, okamžitě je nařkli z plánování spiknutí. Rovněž se nesměli scházet doma, neboť tehdy byli obviněni z hazardu.²⁶³ Chtěl-li kuli zůstat svobodný, neodmyslitelnou součástí jeho existence tvořily úplatky.

Na venkově vzhledem k práci na plantážích byl život kuliů ještě tvrdší. Asiáté vypomáhali na tabákových a kávovníkových polích, na farmách a zahradách, nejvíce jich žilo a pracovalo v cukrovarech. Na žádné plantáži nechybělo vězení a jen málo kuliům se podařilo vyhnout přísným trestům zpravidla bezdůvodným. V roce 1864 Antonio Bachiller y Morales ve své zprávě pro vládu o čínské kriminalitě napsal: „40% vyložených Asiátů na ostrově [...] je buď ve vězení nebo na hřbitově. 5% zbývajících je ročně stíháno.“ Je třeba připomenout, že podle španělských zákonů se za přestupek považovala i sebevražda nebo pokus o sebevraždu. Podle statistiky z let 1853-1860, tvořily největší množství trestních činů právě sebevraždy. Vysokého počtu dosahovaly i krádeže. Statkáři ohlašovali krádeže například mačet nebo jiných pracovních nástrojů, které si s sebou brali kuliové při útěku.²⁶⁴

²⁶² Ibid, str. 83.

²⁶³ Ibid .

²⁶⁴ Pérez de la Riva, Juan: *El culí...*, 95-96.

Jelikož se nerespektovaly ani základní hygienické předpisy, trpěli Číňané různými infekcemi či parazity. Nepříjemný problém představovaly především blechy. Řešením by bylo poskytnutí například obuvi, na kterou měli ze zákona nárok. Ale zde zřejmě statkáři následovali starou antilskou tradici, nikdy nedávat obuv černočům, kterou vzápětí aplikovali na Číňany. Dokonce existoval francouzský dekret z 18. století, který zakazoval obouvat černochoy, jelikož boty jim prý ničily nohy.²⁶⁵ Tento hmyz, neboli *Pulex Penetrans*, se dostává člověku pod kůži na nohou, není-li obutý, a tam se shlukuje a působí obrovskou bolest, v krajních případech úplně znemožňuje chůzi. Většinu času vyhrazeného na odpočinek trávili černoši tak, že si vybírali blechy.²⁶⁶

Nařízení z roku 1872, článek 30 obsahoval, že přistěhovalec měl dostat ročně, vždy v lednu a červenci dvoje oblečení zahrnující klobouk z palmových listů, košili a bavlněné kalhoty, kožené boty (z ovinuté kůže), v lednu navíc vlněný kabát a přikrývku.²⁶⁷ Tentýž bod stanovoval množství jídla, jež měl zaměstnavatel zajistit. Wu A-hsiang však uvedl: „Prodali mě na plantáž, která patřila jednomu z místních úředníků, ten mi za šestiměsíční službu zaplatil jen dvouměsíční plat a nutil nás chytat si veverka, aby ušetřil na sušeném hovězí.“²⁶⁸ Číňané také často přicházeli o své těžce nastřádané úspory, buď je svěřili zaměstnavatelům, kteří se přidali ke vzbouřencům a už je ani své peníze nikdy nespátřili, nebo jim je prostě někdo ukradl. Před příjezdem komise na plantáž se její majitelé uchylovali i k takovým činům, že vězně jednoduše propustili nebo některé čerstvě potrestané schovali, aby si tito nebozí nemohli stěžovat. „[...] je to proto, že úředníci, plantážníci a ostatní mocní páni myslí jen na to, jak si díky nám co nejvíce pomoci k ještě většímu jmění, jsou prosti všech skrupulí a postrádají sebemenší ponětí o cti, je úplně bezpředmětné proti jejich způsobům nějak protestovat.“²⁶⁹

Již výše jsme se dotkli tématu věznění a vězení vůbec. Číňané obvykle preferovali tato zařízení před depósitem či vlastním ubytováním. „Vězení nám připadá lepší než plantáže.“²⁷⁰ Kromě veřejných prací nevykonávali žádné namáhavé činnosti, vyráběli převážně cigarety a nadto je ani tolik netrestali. Hlavními příčinami pro uvěznění, nepočítáme-li problémy s cédulou, byla falešná obvinění od malicherností po vraždy, proti kterým se ne vždy mohli účinně bránit. Buď neznali jazyk, nebo nebylo kam se obrátit. Mnohokrát byli vyprovokováni. „Při nákupu zeleniny mi peníze, které

²⁶⁵ Moreno Friginals, Manuel: *El ingenio*, str. 318.

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 145.

²⁶⁸ Ibid, str. 84.

²⁶⁹ Ibid, str. 85.

²⁷⁰ Ibid, str. 88.

jsem měl u sebe, spadly na zem a jak jsem se opíral o stojan s melouny, když jsem je zvedal, našli mě z krádeže, obvinili mě a zavřeli. Protože jsem neuměl jazyk, odsoudili mě na jeden rok do vězení [...].²⁷¹ „Policista, kterého jsem potkal, mě vyzval, abych se prokázal cédulou, poté prohlásil, že není moje a diskuse se tak vyostřila, že on proti mně poštvál svého psa, aby mě pokousal. Já jsem psa nakopl, za to jsem byl zatčen a uvězněn.“²⁷²

I přes formální rozdíl mezi otroky a najatými čínskými kulii, nečinili obyvatelé Kuby v přístupu k nim žádné rozdíly. Thus ‘Hu Ju, který na Kubě pobýval od počátku žlutého obchodu, komisi sdělil: „Už jsem tady dvacet sedm let. Zdejší lidé skutečně usilují o to udělat z Číňana doživotního otroka.“²⁷³ Samotní kuliové si uvědomovali, že kvůli dlouhotrvající existenci otroctví na ostrově, s nimi jejich „majitelé“ nejednali jinak než právě jakoby byli otroci, mnohdy i hůře. „Na plantážích se s Číňany zachází úplně stejně jako s černými otroky.“ „Obyvatelé jsou zvyklí zaměstnávat černé otroky, ale jejich přístup k nám je ještě horší než k nim.“²⁷⁴

V každodenním životě naráželi na stejná omezení jako Afričané. Francouzský cestovatel Duvergier de Hauranne si všiml: „Bílí k nim (k Číňanům) chovají odstup, jakoby byli nějaký podřadný a zvrácený druh, s černochoy si zůstávají cizí.“²⁷⁵

Byli diskriminováni, doslova segregováni. Když cestovali vlakem, nesměli využívat lepší soupravy. V hotelech nebo obchodech byli odděleni od ostatních občanů, podobně jako černí otroci.²⁷⁶ Sami Číňané neměli příliš valné mínění o otrocích a nechtěli být s nimi ztotožňováni. Možná trochu žárlili a současně se báli, že na nich nikomu nezáleží, že jsou celému světu lhostejní, na rozdíl od otroků. „I přestože jsou na nás úředníci, obchodníci i plantážníci závislí, není dne ani hodiny, aby nás netrýznili, odmítají nás vnímat jako lidské bytosti, zacházejí s námi jako s otroky a chovají se k nám, jako bychom byli divá zvěř. Víme, že nyní vládou mezi Čínou a západními mocnostmi dobré vztahy, a také víme, jak tyto země usilují o zrušení obchodu s otroky. Proč nám neprokáží také takovou službu?“²⁷⁷

²⁷¹ Ibid, str. 87.

²⁷² Ibid, str. 86.

²⁷³ Ibid, str. 89.

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Pérez de la Riva, Juan: *El culí...*, str. 94.

²⁷⁶ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 90.

²⁷⁷ Ibid.

Velké množství kuliů si stěžovalo, že je jejich zaměstnavatelé přeprodávali²⁷⁸ dále novým majitelům, kteří tak mohli konat v souladu s platným zákonem vydaným roku 1860, článkem 23, ovšem článek 19 obsažený v opatřeních vydaných v roce 1872 předchozí rozhodnutí ruší a zakazuje zaměstnavatelům dále převádět obnovené smlouvy, nebo pronajímat přistěhovalce jiným osobám. Pouze v případě úmrtí majitele tvoří smlouva součást dědictví, tudíž může přejít do rukou dědiců.²⁷⁹

Některé organizace si přímo založily svou živnost na koupi nemocných nebo zbědovaných Číňanů. Většinou je nakupovaly těsně po vylodění v Havaně. Poté je vyléčily a dále je prodávaly za mnohem vyšší částky.²⁸⁰ Takto na nich jejich členové vydělávali, jakoby se jednalo o nějaké rozbité či staré věci, které oni opravili a prodávali jako nové.

Sledujeme-li od počátku fungování žlutého obchodu, zjistíme, že problém s respektováním legislativy nastal již v Číně. Za předpisy regulující život kuliů na Kubě byla zodpovědná španělská vláda. Ta sice zákony vydávala, či schvalovala návrhy, ale dále se nezajímala, zda se dodržují. Toho se hojně využívalo přímo v kolonii. Existovaly zákony na ochranu Číňanů, navíc se vždy zdůrazňovalo, že zaměstnavatelé musí postupovat v souladu se smlouvou či vládními nařízeními i článek 33 královského dekretu z roku 1860 potvrzuje, že zaměstnavatelé nesmí za žádných okolností vyžadovat po Číňanech více než je stanoveno zákonem,²⁸¹ bohužel praxe se dosti vzdalovala od teorie. Jakoby všichni zavírali před skutečností oči. Obchodníci, plantážníci ani úředníci předpisy neplnili, ale na druhé straně se zpříšňovaly restriktce proti svobodnému pohybu a pobytu kuliů na ostrově, přistavovaly se depósitos a policie velmi striktně kontrolovala veškeré podezřelé aktivity čínských „osadníků“. Hlavním cílem kubánské společnosti bylo přimět Číňany podepsat nové smlouvy, aby je mohla dále využívat pro své blaho. Španělská vláda měla rozhodující slovo v oblasti legislativy, mohla například kdykoliv žlutý obchod ukončit, aniž by si dodavatelé mohli činit jakékoli nároky na náhradu. Generální kapitán vydával regulace na uchování dokonalého pořádku v záležitosti čínské přítomnosti na ostrově. V roce 1870 žádal

²⁷⁸ Prodávát či kupovat byly pravé výrazy namísto oficiálního najímat. Již od počátku existence žlutého obchodu, tedy po příjezdu prvních čínských „osadníků“ na Kubu, podle dopisovatele The Times, Antonia Gallenga, „žádný Kubánc nepřišel do barracónu, aby si najal služby čínského kulia, nikdy nemluvil o „pronajímání“, nýbrž nepokrytě prohlášoval, že si Číňana kupuje.“ Viz blíže Gallenga, Antonio: *The pearl of the Antilles*, London, 1873, str. 88, citováno podle Thomas, Hugh: *Cuba or the Pursuit of Freedom*, London, 1971, str. 187.

²⁷⁹ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 144.

²⁸⁰ *Ibid*, str. 90.

²⁸¹ *Ibid*, str. 91.

metropoli o okamžité zastavení přílivu čínských přistěhovalců, načež se jeho prosbě vyhovělo, ovšem ještě téhož roku se od tohoto záměru upustilo, neboť vzhledem k výnosům z obchodu by toto řešení nebylo rozumné. Od roku 1872 sestavila ústřední komise směrnice na znovunajímání Číňanů, ty uvedl v platnost generální kapitán a i přes nesouhlas Madridu, byly stále platné ještě v době návštěvy mezinárodní diplomatické mise na Kubě. I následujícího roku, 1873, se Komise chopila iniciativy a bez schválení španělské vlády uveřejnila nová nařízení sestávající z 65 článků.²⁸² Proč nezřídilo Španělsko efektivnější dohled nad plněním jím vydávaných zákonů?

V období, kdy byla na Kubu komise vyslána, zde právě probíhala desetiletá válka. Bylo tedy nevyhnutelné dotazovat se i na účast a roli Číňanů v ní. Většina kuliů vypověděla, že když jim utekl pán, mnohdy i s jejich úsporami, oni se buď sami nechali zaměstnat jinde, nebo dobrovolně odešli do depósita, kde by stejně skončili. „Poté, co jsem odsloužil čtyři roky, rebelanti zapálili plantáž. Utekl jsem, byl jsem zatčen a vsazen do vězení.“²⁸³ Výpovědi samotných Číňanů působících v oddílech vzbouřenců se komisi nepodařilo získat. Povstalecké tábory se nacházely severozápadně od Santiaga de Cuba, jihovýchodně od Sagua a severovýchodně od Cienfuegos.²⁸⁴ V této době na ostrově nebyla vydána žádná speciální opatření proti přílivu čínských přistěhovalců nebo jejich pohybu po ostrově. Naopak koloniální vláda vyslala 1 932 dělníků na konstrukci linie oddělující povstalecký východ země od západu, tedy na dosah samotných vzbouřenců. Z tohoto počtu 1 827 dělníků byli Číňané, kteří byli kromě jiného nalákáni na to, že poté získají cédule. Tento „slib“ nikdo nesplnil a mnozí, pokud nezemřeli, skončili v depósitu.²⁸⁵ Zde se jasně projevila povaha společnosti, u níž na prvním místě stál zisk. Během války Číňané pocítili sílící teror pouze ze strany policie. Obchodníci či plantážníci nejevili o danou situaci mimořádný zájem, zaměřili se jen na to, kolik vydělají nebo naopak. Strážníci dnem i nocí prohledávali domy kuliů, obviňovali je z kouření opia a z toho, že nevlastnili příslušné dokumenty. Skutečné důvody policejních razií vycházely z touhy jednoduše se obohatit. Z několika svědectví vyplynulo, že se snažili ukrást z domovů kuliů, co se dalo.²⁸⁶ Policii se podařilo týrat Číňany psychicky. Když si konečně něco našetřili, nařkla je mnohdy z falšování cédule a pak je odvezla do vězení, přičemž je připravila o finance i doklady. Vědělo-li se, že je

²⁸² Ibid, str. 92, 93.

²⁸³ Ibid, str. 94.

²⁸⁴ Ibid, str. 93.

²⁸⁵ Ibid, str. 94.

²⁸⁶ Ibid, str. 95.

nějaký Číňan připraven k odjezdu, policie či úředník roztrhali jeho dokumenty a kulia jako dezertéra svázali, mučili, okradli a zbili. Několik tímto způsobem dokonce připravili o život.²⁸⁷

Královský dekret z roku 1860 rozhodoval, kam se bude ubírat život kuliů po ukončení smluv. Ti měli pouze dvě možnosti, buď svou starou smlouvu obnovit, nebo z ostrova odjet. Druhý případ, jak jsme již výše uvedli, nebyl příliš častý, neboť přes mnohé problémy s doklady nakonec Číňanům na cestu ani dostatečný finanční obnos nezbyl. Tehdy, tito dělníci krátkodobě vyřazení z pracovního procesu, končili v depósitu. Tam je okamžitě do zapojili činnosti. Koloniální vláda zavedla v roce 1868 termín „dočasný dohled“ či „poručnictví“, tím se rozumělo, že kuli, který již odpracoval svou smlouvu a nepodepsal novou, musel na přechodnou dobu pokračovat ve službě svého posledního zaměstnavatele. Garantovalo se tak přesné místo pobytu Číňana a do chvíle, než jej zařadili do příslušné kategorie, uprchlíka nebo kulia, který jen odmítl znovu podepsat, musel čínský přistěhovalec vytrvat pod stanoveným dohledem. Číňané takový postup odmítali, ale mnozí za svou vzpurnost byli ubiti. Poručnictví v roce 1872 plynule přešlo v povinnost nechat se znovu najmout, v opačném případě čekalo na Asiaty depósito. Je nutné si uvědomit, že depósito, původně depósito de cimarrones, sloužilo k zadržení uprchlých otroků, tedy jako vězení. Jeho pravomoc se samovolně rozšířila i na Číňany, z nichž ne všichni byli dezertéři. Naopak většina z nich dodržela smlouvu a vydržela osm let pracovat a tentýž respekt očekávala i z druhé strany. Odtud se jí dostalo jen zneužívání. Jediným cílem celého smluvního systému, který fungoval na Kubě v rámci žlutého obchodu, bylo zabránit kuliům opustit zemi nebo žít nezávisle.²⁸⁸

V depósitu zavedli úředníci „řád“, podle něhož pronajímali zadržené Číňany na práce, nejčastěji na plantáže, za 10 a více dolarů, nicméně kuli z této částky obdržel zpravidla čtyři někdy pouze jeden dolar. Smlouvy čínských „osadníků“ vlastnili jejich zaměstnavatelé, tito v případě úmrtí svého zaměstnance zašli do depósita, kde si ukázali na kteréhokoli Číňana a toho si, po dohodě s úředními činiteli, odvedli.²⁸⁹ Hlavními zásobiteli těchto zařízení se stali strážníci. Pod jakoukoli záminkou, ať již kouření opia, hazardu, či odmítnutí prokázat se příslušnými doklady, zadrželi osvobozené kulie a

²⁸⁷ Ibid, str. 96.

²⁸⁸ Ibid, str. 116.

²⁸⁹ Ibid, str. 117.

dopřáli je do depósita.²⁹⁰ V těchto místech se jim nedostávalo ani dostatek stravy ani slušného zacházení. Vykonávali veřejně prospěšné práce, tedy bez nároku na mzdu, za nepřetržitě asistenci dozorců, kteří je bili nebo předem spoutali. Někteří měli svázané nohy řetězy i několik let. Před příjezdem diplomatické mise na ostrov, jak se později její členové z výpovědí dozvěděli, aby se alespoň minimálně zlidštělo místní prostředí, vybavila se vybraná depósita dřevěnými postelemi. Do té doby se spalo na zemi, a Číňané konečně obdrželi nové oblečení a přiděl rýže. „Tohle nové oblečení nám poskytli včera. Spoutané muže v řetězech také propustili včera.“ „Když se čekala návštěva komise, dali nám porci rýže.“ „Původně jsme spali na zemi a nohy jsme měli neustále oteklé, ale před příjezdem komise nám dali dřevěné postele a oblečení.“²⁹¹

Fyzická kondice kuliů kvůli nepřetržitým, tvrdým tělesným trestům, namáhavé práci a nedostatku stravy byla velmi bídná. Pouze několika šťastlivcům, kteří se živili jako kuchaři či vypomáhali v domácnostech se dostalo odpovídajícího množství jídla. Na plantážích viděli Číňané zemřít nejméně polovinu svých krajanů, a ti, kteří přežili, z převážné většiny trpěli vnitřními zraněními anebo byli zmrzačeni. „Krátko po příjezdu mě tak zbili, že dodnes zvracím krev.“²⁹² Neměli k dispozici ani postele, takže spánkem na vlhké podlaze si přivodili další zdravotní neuhy, kvůli nimž již nebyli schopni vykonávat svá zaměstnání, nezbývalo jim tedy než žebrať. Podle opatření z roku 1872 měli kuliové nárok na lékařskou péči. Článek 28 uvádí, že v případě nemoci přistěhovalce, mu musí být poskytnuta lékařská péče, kterou musí zajistit zaměstnavatel. Během léčby, než se kuli vrátí zpět do práce, mu nebude vyplácen plat. [...] Jestliže je ale za pracovníkovu neschopnost zodpovědný zaměstnavatel, musí mu plat být vyplácen po celou dobu.²⁹³ „Zlomili mi ruku, vyléčil jsem se, ale byl jsem za to potrestán devíti měsíci bez mzdy.“ „Když jsem oznámil dozorcí, že jsem nemocný, zbil mě, svázal mi nohy řetězem po dobu tří dnů a osm měsíců mi nevyplácel plat.“²⁹⁴ Téměř každé město se pyšnilo prostornými, vybavenými nemocnicemi, s kvalitní péčí a i přesto, že tato zařízení nebyla přímo určená pro Číňany, několik se jich tam léčilo. Pro kulie na plantážích byly určeny ošetrovny, které se nacházely přímo na místě. Byly čisté a někde byl dokonce přítomen i lékař. Ovšem jen málokdy přijímali Asiaty jako pacienty. Vždy, když si stěžovali na nevolnost a vyžadovali vyšetření nevěnovala se jim

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Ibid, str. 119.

²⁹² Ibid, str. 97.

²⁹³ Ibid, str. 145.

²⁹⁴ Ibid, str. 98, 99.

pozornost a když ano, bylo to pro ně tragičtější než nemoc sama. Ta se trestala pouty, bitím holí, bičováním. Některé nemocné nazývali simulanty i přestože se nemohli hýbat či zvraceli krev. „Jelikož mi nebylo dobře, oznámil jsem to dozorcí, ten mě nařkl, že lžu a přikázal čtyřem chlapům, aby mě drželi, sundali mi kalhoty a zbičovali mě tak, že jsem měl celé tělo rozedrané. Poté jsem musel pracovat spoutaný v řetězech a když jsem se v noci vrátil, potřeli mi zranění solí a citrónovou šťávou, myslel jsem, že to bude má smrt.“²⁹⁵

Mnohé tresty udělené za špatný zdravotní stav končily smrtí. Vyskytly se i případy, kdy byl kuli tak nemocen, že nemohl jít do práce, dozorce jej tedy zabil. Jiní kuliové si raději sami sáhli na život. Jestliže se přece jen podařilo nemocnému přesvědčit nadřízené a byl přijat na ošetrovnu, neznamenalo to ještě šanci na vyléčení. „Vím, že dva muži [...] zemřeli na ošetrovně hladu.“²⁹⁶ Nejenže ve svém stavu neobdrželi příslušnou péči, ale ještě se našli dozorcí včetně lékaře, kteří je ponižovali. Když například na plantáži ohlásili, že jsou nemocní, nutili je vypít moč. Jestliže tak učinili, uznali je za nemocné, v opačném případě museli dál pracovat.²⁹⁷ Lékaři, podobně jako na lodích, praktikovali vlastní léčebné metody. „Když jsme se necítili dobře, lékař na nás poštvál psa, aby nás kousal a on sám nás bil holí.“ „Byl jsem tak vážně nemocen, že jsem se nemohl pohnout, lékař mě nejprve zbil než mě přijal do nemocnice.“ „Když mi bylo špatně, zavřeli mě na ošetrovnu, tam jsem vůbec nedostal několik dní najíst a lékař mě nikdy nenavštívil.“²⁹⁸

Vyšetřování se neobešlo ani bez informací týkajících se úmrtnosti kuliů na ostrově. Z dat poskytnutých ústřední komisí se zjistilo, že v roce 1848²⁹⁹ na Kubě pobývalo 571 Číňanů. Zatímco od roku 1849 až do 1853 nedorazili ke břehům této země žádní kuliové, v následujících dvaceti letech se jich importovalo 114 081. Sčítání v 1873 ukázalo na přítomnost 58 400 Číňanů v zemi.³⁰⁰ Ústřední komise potvrdila, že všem čínským přistěhovalcům z první vlny byl umožněn návrat zpět do jejich vlastí a dalších nejméně 2 179 opustilo ostrov v letech 1861 až 1873. (Počítá-li se s průměrným ročním odjezdem 134 kuliů.) Na Kubě tedy po odečtení žijících Číňanů a těch, kterým se podařilo odjet, zemřelo více než 53 000 čínských občanů, což vychází téměř na 47%

²⁹⁵ Ibid, str. 98.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ Ibid, str. 99.

²⁹⁹ Čínské letopočty uvedené ve zprávě jsme převedli na roky odpovídající našemu kalendáři. Viz blíže Fairbank, John F.: *op. cit.*, str. 563.

³⁰⁰ Podle přehledů, které poskytl britský generální konzulát se odhadoval počet Číňanů na 68 825. Viz blíže Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 110.

úmrtnost během 26 let provozování žlutého obchodu. Do tohoto procenta se nezapočítaly ztráty na životech během plavby, které dosáhly nejméně patnácti tisíc.

Život i smrt kuliů, jak se prokázalo, měli v rukách plantážníci, správci, dozorcí, lékaři či vedoucí v obchodech na plantážích. Samotným Číňanům zbylo právo rozhodnout se jen v otázce smrti, a také ne vždy, pouze pokud je všichni výše jmenovaní „nepředběhli“. Vraždy a sebevraždy tvořily neoddělitelnou součást života kuliů kdekoliv na Kubě. Rozhodnutí odejít z tohoto světa nebyla žádná zkratová jednání, nýbrž vyústění dlouhotrvající bezradnosti a beznaděje Číňanů, kteří ztratili víru ve spravedlnost a ve změnu k lepšímu.

Anglický či skotský cestovatel A. B. Auchinloss, při své návštěvě kubánského cukrovaru San Martín v roce 1865, zachytil své postřehy ohledně čínského chápání a pojetí smrti a kladl je do protikladu s otroky. Vyjádřil hypotézu, že možná čínská víra v posmrtný návrat zpět do vlasti přispívá k tak ohromnému množství sebevražd.³⁰¹ Fernando Ortiz však vyvrací obecný názor, že by černoši přijímali svou roli podřízenosti pasivně. Existují důkazy poukazující na povstání, útky či kolektivní sebevraždy zoufalých otroků. Některá africká etnika byla známá svými sklony ke skupinovému sebevraždám. Podobně jako Číňané věřili, že vstanou z mrtvých ve svých afrických domovech. Toho si ale byli vědomi jejich pánové, proto mrtvá těla zohavovali. Uřezávali jim životně důležité orgány, aby až Afričané znovu ožijí, neměli hlavu či končetiny. Chtěli nahnat strach ostatním černochům a odradit je od podobných nápadů.³⁰²

Přesto kubánské úřady ve třetí čtvrtině 19. století zaznamenaly, že z jednoho miliónu obyvatel si dobrovolně vzalo život 5 000 kuliů, 350 černých otroků a 57 bělochů. Pro srovnání, ve Španělsku se jednalo o 15 sebevražd na stejný počet obyvatel.³⁰³

Předpokládá se, že mezi hlavní důvody, jež mnohé dohnaly ke krajnímu řešení, tedy sáhnout si na život, patřily nesnesitelné podmínky při práci, převážně vysoké teploty, nedostatek jídla a navíc nepřiměřené tresty od všech nadřízených. Únik z nekonečně vyčerpávající práce se naskýtal v podobě oběšení, skoků do studní, pecí či kotlů na výrobu cukru, požití opia, způsobení si těžkých zranění a podřezání si hrdla.

³⁰¹ Pérez de la Riva, Juan: *La isla ...*, str. 208.

³⁰² Ortiz, Fernando: *Cuban Counterpoint, Tobacco and Sugar*, Duke University Press, London, 1995, str. 86.

³⁰³ Pérez de la Riva, Juan: *Demografía de los culíes chinos (1853 – 1874)*. En *Revista de la Biblioteca Nacional „José Martí“*, no. 4, 1966, str. 57-86, citováno podle Pérez de la Riva, Juan: *La isla ...*, str. 190.

Číňané se věšeli kdekoli, na čemkoli a v jakémkoli počtu. Na stromech, v cukrovarech, v umývárkách, v bytovkách, v ošetrovárnách...; na laně či kapesníku; po jednom, dvou i čtyřech na jednom provaze. „Viděl jsem, jak se čtyři muži, kteří již nemohli dále snést bezohledné zacházení, oběsili. Provedli to na jednom laně.“³⁰⁴ „Viděl jsem, jak jednomu muži, kterému bylo velice špatně, zakázali odpočívat, pokusil se oběsit, poté co jej zachránili, skočil do studny.“³⁰⁵

Surovost nadřizovaných neznala mezí. Nelze si ani představit hrůzy, které Číňané prožívali a kterých byli denně svědky: „Se mnou nás bylo patnáct; z celkového množství se čtyři oběsili, jeden z nich jménem Liang Pai-shêng tak učinil poté, co jej správce zranil na hlavě a na těle, přivázal jej za koňský ocas a vláčel ho za sebou až k ubytovně. Když se zjistilo, že zemřel, pohodili jeho tělo na hnojiště.“³⁰⁶ „Můj bratr, jménem Chu Mei-hsiang, naložil na nákladní vůz menší množství cukrové třtiny, než bylo zvykem a hájil se před dozorcem vysvětlením, že volové jsou moc slabí, aby uvezli takovou fůru. Dozorci se strašně naštvál a řekl, že nedovolí, aby se s ním nějaký Číňan hádal, vzal hůl a zasadil mu několik ran. To se přihodilo ve čtyři hodiny odpoledne a v šest hodin odpoledne byl můj bratr mrtvý. [...]“³⁰⁷ „Viděl jsem, jak [...] Huang A-fang, jenž pracoval ve skladu s cukrem, byl přistižen, jak spí, zbili jej a poslali na něj psa, ten ho pokousal tak, že zemřel.“³⁰⁸

Šetření komise prokázalo, že 262 dotázaných Číňanů se stalo svědky 1252 případů úmrtí, ať vražd či sebevražd.

Příčiny úmrtí		Množství	V % celkem	V % sebevraždy
<u>smrt na následky zranění, vraždy</u>		417	33,30	
<u>sebevraždy</u>	<i>oběšení</i>	427	34,10	51,13
	<i>otrava opiem</i>	166	13,25	19,88
	<i>skok do kotle</i>	20	1,59	2,39

³⁰⁴ Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 101.

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ Ibid, str. 100.

³⁰⁷ Ibid, str. 104.

³⁰⁸ Ibid, str. 106.

	<i>skok do studně, utopení</i>	96	7,66	11,49
	<i>podřezání hrdla</i>	21	1,67	2,51
	<i>další</i>	105	8,38	12,57
<u>celkem</u>		<u>1252</u>		

Výsledek šetření se poměrně shoduje s informacemi, jež uvádí Juan Pérez de la Riva. Podle něho se nejvíce Číňanů věšelo a to zpravidla v neděli. Aniž by řekli slovo, oblékli si své nejlepší šaty a za svítání se oběsili na stromě. Druhý nejčastější způsob odchodu z tohoto světa, který volili, byl skok do studně.³⁰⁹

Smlouvy ani zákony nezahrnovaly opatření ohledně úmrtí Číňanů na ostrově, například kdo se postará o pohřeb, má-li to být plantážník a jakým způsobem se vyřeší jejich pozůstalost, je-li nějaká. Ze svědectví vyplynulo, že nepokřtění kuliové na hřbitov nesměli. Zatímco život jim ztrpčovali dozorci, po smrti se o totéž postarala církev. Ta je považovala za kacíře, žluté ďábly, atd. V roce 1868 dokonce po Santiagu de Cuba kolovala zvěst, že Číňané kradou děti, aby je posléze zabili. Došlo i na policejní vyšetřování, žádné stopy, potvrzující zločin, se však nenašly.³¹⁰

Pohřební akt tvořil důležitou součást života každého Číňana, a proto i ti, kteří žili v zahraničí, toužili vrátit se po smrti do mateřské země. Byli si jisti, že tam pro ně vykonají důstojný obřad. V roce 1856 vyplula ze San Francisca první loď, jež na své palubě převážela tři sta mrtvých těl, jejichž cílem byla Čína. Bylo obvyklé, že mnozí Číňané si již za života obstarávali rakve, ty pak pyšně ukazovali svým přátelům a návštěvám. Ti příliš chudí, aby si mohli pořídit náhrobek, často podstupovali mnohé oběti. Synové se zadlužovali nebo se nechávali prodávat, aby svým otcům zakoupili hrobku, kterou jim posléze nabídli jako výraz synovské oddanosti. Na Kubě si ale mnozí kuliové tuto poslední satisfakci dovolit nemohli. Stěží se po smrti jejich ostatky dostaly na hřbitov. Tam je, jakožto kacíře, „nepřijímali“, místo toho byla jejich těla odvážena na hnojiště. Teprve v roce 1883 se čínský konzul zasloužil o vybudování hřbitova pro Číňany.³¹¹

³⁰⁹ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 188, 189.

³¹⁰ Pérez de la Riva, Juan: *El culí...*, str. 94.

³¹¹ *Ibid.*, str. 98-99.

Pro mrtvá těla nebylo možné obstarat ani rakve ani hrob, takže je svlečená házeli kamkoli.³¹² Někteří kuliové vypověděli, že sice vyrobili rakve, ty však majitelé plantáží použili pro mrtvé černochoy. Jiní se svěřili, že jejich zaměstnavatelé používali jednu a tutéž rakev, kterou poté, co těla pohřbili někde na kopci, přinesli zpět na plantáž.³¹³ Mnozí navíc věřili, že lidské kosti se posléze využívaly k rafinaci cukru, ke které se jinak běžně používalo zuhelnatělých zvířecích kostí. „[...] je jisté, že nedostaneme ani rakev ani hrob a že naše kosti hodí do jámy, kde je spolu s koňskými a volskými spálí, aby je poté použili ke zjemnění cukru, a žádný z našich synů ani synů našich synů se nikdy nedozví, co jsme přetrpěli.“³¹⁴ Jakýkoli obřad se samozřejmě nekonal. Majetek, pokud jej po sobě někdo zanechal, příbuzní v Číně nikdy nespátřili. Komisaři vyhledali, že „Chêng A-lai, jediný mezi desítkami tisíci Číňanů, kteří přistáli na Kubě a který prý nahromadil značný obnos peněz, se oženil s běloškou. Dvakrát po sobě se pokusil z ostrova odjet, pokaždé jej zadrželi. Již je mrtev, ale ani část z toho, co vlastnil, nebyla odeslána do Číny.“³¹⁵

Přítomní Číňané na Kubě se dělili na svobodné, tzv. naturalizované, kteří si sami zřídili živnost na základě vlastnictví certifikátu od svého zaměstnavatele, který potvrzoval ukončení smlouvy, byli pokřtěni a nepostrádali ani povolení k pobytu ani cédulu. Většinou čekali na vystavení pasu, což bylo obvykle zdlouhavé až nekonečné. Z celkového množství představovali zhruba dvě desetiny. Sedm až osm desetin tvořili samozřejmě nasmlouvaní Číňané, kteří buď uzavřeli nové smlouvy nebo své staré již odpracovali a podepsání nových je zpravidla neminulo. Poslední skupina zahrnovala vězně, buď odsouzené nebo ty, kteří byli již delší dobu zadrženi bez řádného soudu. Jejich počet nepřesáhl několik stovek.³¹⁶

Na Kubě se nepodařilo zbohatnout téměř žádnému bývalému kuliovi. Mnohokrát k tomu ani neměli příležitost, neboť nikdy nezískali všechny potřebné doklady, aby se osamostatnili, což byl základní předpoklad. Plantáže zrovna neposkytovaly příliš možností, jak si finančně polepšit. Po složitém procesu osamostatnění si Číňané obyčejně zřizovali malé obchody, kde prodávali veškerý sortiment, ale místní obyvatelé je využívali jako bezplatné samoobsluhy. Pokud sebe a své zboží chránili, zbili je. „[...] denně si od nás obyvatelé odnášejí zboží, které se jim

³¹² Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *op. cit.*, str. 109, 110.

³¹³ *Ibid.*, str. 109.

³¹⁴ *Ibid.*, str. 110.

³¹⁵ *Ibid.*, str. 115.

³¹⁶ *Ibid.*, str. 111.

líbí, aniž by se vůbec zajímali o placení. Když je o to požádáme, zbijí nás.“³¹⁷ Ačkoli se život ve městě jevil jako pohodlnější a snazší, nebylo tomu tak. Na ulicích slyšali Číňané nadávky doprovázené sprškou kamenů. Pokud se jim dařilo v podnikání, netrvalo dlouho a objevili se Španělé či Kubánci, kteří je začali vydírali. Když se stali oběťmi pouličního násilí, žádný z přihlížejících se jich nezastal, naopak přivolaná policie je ještě nakonec zadržela a na základě jakékoli maličkosti odvedla před úřady. Ty obvykle nezajímaly konkrétní události a jen vyměřily pokuty. Kubánští „spoluobčané“ se k nim nechovali lépe než k „psům, či havěti.“³¹⁸ „Lidé jsou zlí.“³¹⁹ Pár čínských svědků se shodlo, že se mají dnes na Kubě hůře než kdysi.

Pochopitelně se mezi kulií na ostrově našli kromě obyčejných dělníků také vzdělanci, civilní i vojenští úředníci, jejichž životy se ve výsledku v ničem nelišily. Schopnosti a vědomosti jim zde nezaručily vyšší plat ani vybranější zacházení. Všichni bez rozdílu souhlasili, že v Číně se měli lépe a rádi by se tam opět vrátili. Zastávali názor, že v Číně se i žebrák má lépe než oni na Kubě.³²⁰

Mnozí nemohli hledat útěchu ani v rodinném životě, zaprvé i o povolení k sňatku museli žádat své zaměstnavatele, podle článku 35 královského dekretu z roku 1860, ti však nebyli povinni jim je udělit, zadruhé se k němu nenaskytlo mnoho příležitostí. Kromě Číňanek, kterých na ostrově žilo velmi málo, si vybírali za své družky bělošky, černošky i mulatky. O potomcích Číňanů se komisaři vyjádřili jen jednou větou: „O dětech lze pouze říct, že je vychovávají jejich rodiče.“³²¹

Šetření komise probíhalo vždy na předem stanoveném místě po dohodě mezi místními úředníky a majiteli plantáží. Pouze návštěva Las Cañas se uskutečnila na přání samotného vlastníka, pana Poeye. Na plantážích vypovídali kuliové i za přítomnosti správce a dozorců. Jejich „dohled“ měl možná vzbudit u Číňanů strach, ale i přesto mnozí neváhali a svěřili komisařům všechna svá utrpení. Neměli co ztratit. Odvážně ukazovali své jizvy a přinášeli syrové banány, sušené hovězí a kukuřici, aby prezentovali svou stravu. Někdy se zúčastnili i představitelé vlády, kteří v žádném případě nezasahovali.³²²

Během kladení dotazů členové komise zjistili, že v některých depósitech se na jejich návštěvu předem připravili. Poskytli svým „nájemníkům“ přiděl rýže, nové

³¹⁷ Ibid.

³¹⁸ Ibid, str. 113.

³¹⁹ Ibid, str. 112.

³²⁰ Ibid, str. 114.

³²¹ Ibid, str. 115.

³²² Ibid, str. 120.

oblečení dokonce i postele. Ne pokaždé se dostavili žádání obyčejní dělníci, místo nich vyslali kuchaře a jiné zaměstnance v domácnosti. Statkáři se vymlouvali, že je nemá na poli kdo nahradit a pokud přece přišli, plantážníci vybízeli komisaře, aby vše urychlili, aby se nenarušil plynulý běh práce. Z petice se vyčetlo, že někteří kuliové chtěli poskytnout svědectví, ale jejich zaměstnavatelé je nepustili a oni ze strachu ani neprotestovali, zaslali proto alespoň svou petici.

Na závěr zprávy, kterou komise vypracovala, vyjádřila svůj vděk několika plantážníkům za zprostředkování přepravy a za pohostinnost.³²³

Komise tedy díky své zprávě nakonec dosáhla svého cíle. Na základě nashromážděných výpovědí již nebylo pochyb o roli čínských smluvních dělníků na Kubě. Mnozí byli zákony oficiálně donuceni stát se doživotními otroky. I těm, kterým se podařilo osvobodit od svých smluv, nebylo dopřáno klidu a byli nadále zneužíváni kubánskou společností. Značný zájem členů komise vzbudilo množství a příčiny úmrtí kulíů. Tomuto tématu byl věnován v celém dotazníku největší prostor. Domníváme se, že se zde jednalo zejména o záměr komisařů, kteří tak chtěli upozornit a podtrhnout, v jak nesnesitelných životních podmínkách se Číňané na Kubě nacházeli. Sebevraždy, vraždy či úmrtí na následky zranění patřily k denní realitě. Nicméně kuliové nebyli jenom bezbrannými oběťmi, jak by mohlo ze zprávy vyznít. Ta totiž neobsahuje žádné zmínky o nepřetržitém snažení nemalého počtu Číňanů, kteří se rozhodli proti nepříznivému osudu bojovat. Existují důkazy o vzpourách nejen na lodích ale i na plantážích, které kuliové organizovali nebo záznamy o jejich útěcích. Někteří se dokonce po roce 1868 přidali k povstalecké armádě. O tom se komisaři nezmiňují. Můžeme se domnívat, že tak učinili v souladu se svým přesvědčením a úmyslem přimět čínského vladaře v otázce žlutého obchodu zasáhnout. Nemohli a nechtěli vzbudit dojem neposlušných, nepřizpůsobivých Číňanů, kteří si vlastně ani jiné zacházení nezaslouží. Na druhou stranu k úspěšnému završení mezinárodní mise přispěli i samotní Španělé a Kubánci. Kdyby oni usoudili, že jsou Číňané pro kolonii nebezpeční, jistě by prosadili zákaz jejich importu na ostrov, ke kterému již téměř v roce 1871 došlo. Nakonec se ale usoudilo, že by tento krok nebyl pro Kubu výhodný a od původní intence se ustoupilo.

³²³ Ibid, str. 121.

V roce 1874 tak byly položeny základy vedoucí k zastavení obchodu, během něhož se v havanském přístavu vylodilo a prodalo, od roku 1847, 124 873 kuliů.³²⁴

Desetiletá válka a čínští hrdinové

Hospodářská krize na Kubě, která propukla na konci 50. let 19. století a za jejíž hlavní příčinu byla označena zvyšující se produkce řepného cukru v Evropě, zejména díky využití modernějších cukrovarů, se projevila silnými snahami po reformách jak v oblasti politické tak ekonomické. Nicméně očekávané změny nepřinesl ani rok 1866 a s ním zahájení působení tzv. Junta de Información, informačního výboru. Jednalo se o instituci, jejíž reprezentanti z řad plantážníků, střední vrstvy Kuby a Portorika spolu s odborníky na koloniální problematiku dosazenými Korunou, kteří se zaměřili především na řešení otázky cel a daní, bohužel nezaznamenali slibované výsledky. S rokem 1867 přišel v platnost nový daňový a celní sazebník, který neobsahoval žádné reformy týkající se cel a naopak byla zavedena i nová daň, daň z příjmu.³²⁵ V tomto momentu se na jedné straně nacházeli reformisticky myslící vlastníci půdy a plantážníci na západě ostrova, na druhé straně menší množství stejné společenské vrstvy ve východních provinciích země. Východ trpěl krizí, vzhledem k zaostalosti regionu a obecně vázaností na mateřskou zemi, mnohem silněji, než západ. Aby elita na východě mohla hájit své zájmy, rozhodla se převzít státní moc do svých rukou.³²⁶ Hnutí, jehož cílem bylo získání nezávislosti Kuby na Španělsku, vypuklo 10. října, 1868, tzv. Grito de Yara, neboli svoláním z Yara, které učinil rodák z Bayama, právník a vlastník půdy, Carlos Manuel de Céspedes. O rok později se v osadě Guáimaro konalo shromáždění, tvořené zástupci z různých částí ostrova, které vyhlásilo ústavu a zvolilo prezidenta, Carlose Manuela de Céspedes. Nezávislá republika se však svého přijetí v zahraničí nedočkala.

Po měsíci od zahájení revoluce již postupovaly oddíly vzbouřenců do Camagüey a v únoru 1869 se rozpoutala válka v oblasti Las Villas.³²⁷

31. prosince 1868, dva měsíce po vypuknutí války, nařídil generální kapitán Francisco Lersundi okamžité sčítání asijských obyvatel žijících po celém ostrově. Jeho

³²⁴ *Historia de la Nación Cubana*, 1952, t. 4, str. 194, citováno podle Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 179.

³²⁵ Opatrný, Josef: *Kuba*, str. 44, 45.

³²⁶ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 67, 68.

³²⁷ *Ibid*, str. 69.

cílem bylo určit, kolik uprchlých Číňanů by se pravděpodobně mohlo přidat k povstalecké armádě. Druhý cíl spočíval ve snaze omezit na minimum volný pohyb čínských občanů a zamezit jim dostat se až na území tzv. Cuba libre, neboli svobodné Kuby.³²⁸

Nicméně již od prvních dnů, kdy povstání vypuklo, se ke vzbuřencům začali hlásit také první Číňané. Pocházeli z Manzanilla, las Tunas, Holguínu, Santiaga de Cuba a z ostatních regionů Oriente. Později se připojili i ti z provincie Camagüey a la Villas. V roce 1869 působili čínští povstalci, bývalí smluvní dělníci, ve všech oblastech, kde válka zuřila. Jejich posily tvořily celé batalióny.³²⁹ Jedním z hrdinů se stal například kapitán Liborio Wong³³⁰. Po vylodění Thomase Jordana, který se postavil do čela jednotce čítající až čtyři sta Číňanů, vynikli major Sebastián Sian, kapitán Pablo Jiménez nebo seržant Crispín Rico a další.³³¹

V las Villas za své hrdinské činy byli mnozí čínští povstalci obdivováni. Kromě jiných i podplukovník Tancredo, který žil na Kubě od svých deseti let a získal vzdělání ve Villaclara. Když jej zadržel španělský důstojník, prohlédl si ho a s opovržením řekl: „To je Číňan.“ Na to mu však Tancredo odpověděl. „To není žádný Číňan, to je podplukovník osvobozenec kubánského vojska. Zastřelte mě!“³³²

Od počátku se ale v povstalecké armádě projevovaly rozpory obzvláště týkající se řešení „otrocké otázky“. Céspedes propustil své otroky, kteří se přidali k armádě, ale žádný konkrétní požadavek z jeho úst na zrušení otroctví nezazněl. V manifestu³³³ sice prohlásil svou víru v rovnost všech lidí, ale v obavě, jaký politický dopad by jeho prohlášení mohlo způsobit, přiznal nárok majitelů otroků na odškodnění.³³⁴ Plantážníci nechávali řešení problému až na dobu po definitivním vítězství.³³⁵ Na druhé straně Ignacio Agramonte spolu s povstalci rušili otroctví na celém území, které měli pod kontrolou. V roce 1873 vypluly spory v povstalecké armádě na povrch a Céspedes byl

³²⁸ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 269.

³²⁹ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 70.

³³⁰ Již výše jsme zmínili „osud“ čínských jmen poté, co byli Číňané na Kubě pokřtěni. Málodky si nechávali svá původní, proto pravá jména těch nejslavnějších zůstala neznámá. Viz blíže Quesada y Aróstegui, Gonzalo de: *op. cit.*, str. 182.

³³¹ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 70, 72.

³³² Quesada y Aróstegui, Gonzalo de: *op. cit.*, str. 188.

³³³ Manifiesto de la Junta Revolucionaria de la Isla de Cuba, dirigido a sus compatriotas y a todas las naciones. Viz blíže Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 68.

³³⁴ Gott, Richard: *op. cit.*, str. 109.

³³⁵ Opatrný, Josef: *Kuba*, str. 47.

odvolán z funkce prezidenta, na jeho místo nastoupil Salvador Cisneros Betancourt, později po něm Tomás Estrada Palma.³³⁶

Povstalci nadále pokračovali v bojích. Mezi jejich veliteli vynikali Máximo Gómez, nejuznávanější povstalecký generál z období válek za nezávislost, velitel španělské armády v Santo Domingo, odkud roku 1865 odešel a usadil se na Kubě, kde poblíž Bayama do vypuknutí války farmařil, a Antonio Maceo, mulat, vůdce černošských povstalců.³³⁷ Antonio Maceo velel ale i čínským povstalcům, několik z nich si v listopadu v roce 1873 vybral pro svůj oddíl na splnění rozkazu ve městě Manzanillo.³³⁸ K jednotkám Máxima Gómeze rovněž náleželi čínští vojáci, mezi nimi kapitán Juan Sánchez (Lam Fu Kin), podplukovník José Pedroso, seržanti Andrés (Cao Lion Kao) a José Fong, a nespočet dalších.³³⁹

Strategie Gómeze a Macea byla jednoduchá: zorganizovat povstání otroků, zapálit plantáže a osvobodit otroky, získat tak dostatek mužů a zároveň zničit ekonomické základny španělského státu. Snažili se přenést ohnisko boje do bohatých krajů ostrova, tedy na západ. Španělé, aby jim v tom zabránili, budovali ohromnou linii, tzv. trocha, která protínala střed ostrova. Táhla se od severního města Morón až k jižnímu Júcaru.³⁴⁰ Na konstrukci vojenských linií byli také využíváni čínští kuliové.³⁴¹ Během těchto prací se dokonce některým z nich podařilo přidat ke vzbuřencům.³⁴²

Válka pokračovala roky, během nichž žádná strana nezískala významnou převahu. Uvnitř povstalecké armády se ale opět rozpoutaly neshody. Tentokrát kolovaly zprávy o Maceových snahách o vyhlášení černošského státu. V roce 1877 byl navíc na Kubu vyslán generál Martínez Campos, „který prokázal nejen vojenské, ale především diplomatické schopnosti.“³⁴³ Po vyjednávání s povstalci, mezi nimiž se nacházel i jediný ze zasloužilých vůdců, Gómez, vyzval generál vzbuřence k příměří.³⁴⁴ Ti, ačkoli nedosáhli ani nezávislosti ani zrušení otroctví, jeho nabídku přijali. Dne 10. února 1878 byla uzavřena dohoda o ukončení války, tzv. pakt ze Zanjónu.³⁴⁵ Dohoda zajišťovala Kubě jistý stupeň samosprávy a garantovala propuštění bývalých otroků a

³³⁶ Gott, Richard: *op. cit.*, str. 112.

³³⁷ *Ibid.*, str. 103.

³³⁸ Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos...*, str. 77.

³³⁹ *Ibid.*, str. 77.

³⁴⁰ Gott, Richard: *op. cit.*, str. 110-112.

³⁴¹ Quesada y Aróstegui, Gonzalo de: *op. cit.*, str. 184.

³⁴² Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 265.

³⁴³ Opatrný, Josef: *Kuba*, str. 48.

³⁴⁴ Gott, Richard: *op. cit.*, str. 114.

³⁴⁵ Zanjón, ostada poblíž Sibanicú východně od Puerto Príncipe (Camagüey). Viz blíže Gott, Richard: *op. cit.*, str. 114.

asijských osadníků působících v povstalecké armádě. Úřady neměly bránit nikomu, kdo se rozhodl zemi opustit. Nicméně ne všichni povstalci byli s paktem spokojeni. Mezi nimi i Maceo, který argumentoval, že „nemůže být míru bez nezávislosti a bez úplného zrušení otroctví“.³⁴⁶ Maceo vyjádřil svůj postoj k situaci v „protestu z Baraguay“, kde také naznačil své pokračování v odboji. Válka skončila na všech frontách v květnu 1878. Tentýž rok odešel Antonio Maceo do exilu.³⁴⁷

Je složité určit přesný počet čínských bojovníků v povstalecké armádě. Podle některých badatelů se mohlo jednat až o 2 000 až 5 000 mužů, dokonce i více. Číňané se vždy pohybovali v kompaktních jednotách pod velením bílých důstojníků nebo jedním z nich.³⁴⁸

³⁴⁶ Gott, Richard, *op. cit.*, str. 114.

³⁴⁷ *Ibid*, str. 115.

³⁴⁸ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 267.

Číňané na Kubě po roce 1874

Po úspěchu mezinárodní mise, která velkým dílem napomohla k ukončení žlutého obchodu, byla 17. listopadu 1877 konečně podepsána dohoda mezi zúčastněnými zeměmi, tedy Čínou a Španělskem. Tzv. pekingská dohoda byla uveřejněna na Kubě 28. června, 1879.³⁴⁹ V souladu se zněním dokumentu se definitivně zakazovalo, po skončení desetileté války, znovuoobnovení obchodu s kulií.³⁵⁰

Text mimo jiné stanovoval právo každého čínského občana na emigraci, samotného nebo s celou rodinou, s důrazem na vyloučení jakéhokoli násilí. Všem čínským poddaným, kteří se rozhodnou emigrovat, bylo zaručeno vystavení řádného cestovního dokladu. V šestém článku se připomnělo jmenování čínských konzulů jak v Madridu tak v Havaně. V havanském přístavu se konzul Liu Lian-yuan spolu s vicekonzulem Chang Shin-yinem³⁵¹ vylodili 29. října, 1879. Články 9 a 14 uváděly, že smlouvy kulií podepsané před datem zveřejnění dohody na ostrově, jsou platné. Současně však nařizovaly španělským úřadům učinit nové sčítání čínských občanů a odevzdat kopii tohoto seznamu čínskému konzulátu, aby se přesně vědělo, kolik Asiátů na Kubě žije a kde. Další klausule se týkaly přepravy emigrantů a jejich repatriace. Byly zde zahrnuty i speciální případy, ve kterých náklady spojené se zpáteční cestou měla hradit španělská vláda.³⁵²

I v čase, kdy bylo téměř jisté, že žlutý obchod se chýlí ke konci, se zámožní obyvatelé Kuby a bývalí zprostředkovatelé importu kulií nevzdávali myšlenky na obnovení prosperujícího podniku. V čele jednoho z projektů, který se naštěstí již neuskutečnil, stál opět, po třiceti letech, Julián Zulueta. On spolu s ostatními přívrženci tohoto záměru se sešli 24. dubna 1877. Pravděpodobně stále doufali, že budoucí pekingská dohoda jim v jejich činnosti nijak nezabrání, nebo se vůbec neratifikuje. Jejich návrh tentokrát spočíval v rekrutování svobodných obyvatel Číny, kteří by na Kubu přijeli vykonávat především zemědělské práce. Plánovaná společnost měla zajistit dopravu Asiátů na ostrov a zájemcům poté prodávat jejich budoucí zaměstnance za 150 pesos, přičemž by tuto částku novým kuliům postupně odečítali z platu. Z původních osmi pesos, by pobírali jen polovinu. Tentokrát byla platnost první smlouvy stanovena

³⁴⁹ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 72.

³⁵⁰ *Ibid.*

³⁵¹ Chang Shin-yin byl synovcem Chin Lan-pina. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 313.

³⁵² Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 307-313.

na tři roky. Neměl-li by pracovník na zpáteční jízdenku dostatek financí, musel by se okamžitě nechat najmout na další dva roky. Po šesté smlouvě, tedy po třinácti letech, se počítalo, že by měl právo zůstat na Kubě bez další povinnosti podepsat nový kontrakt.³⁵³ Taková byla představa kubánských plantážníků, kteří si nepřipouštěli, že by mohl nastat konec přílivu levné pracovní síly. Kromě redukce smluvní lhůty se jimi zamýšlený návrh od předešlého systému příliš nelišil.

Poslední projekt navrhující dovoz kuliů na Kubu se objevil v roce 1882. Tehdy jej měla zajistit společnost China Merchant's Steam Navigation a spol., ovšem statkáři za stanovených podmínek neprojevíli o Číňany velký zájem.³⁵⁴

I po zrušení žlutého obchodu se několik Číňanů rozhodlo k dobrovolné emigraci na Kubu. Jednalo se o Asiaty, kteří přijeli buď přímo z Číny nebo ze Spojených států. Z původních kuliů a dalších Číňanů, kteří přišli na Kubu ať již z jakýchkoli důvodů, se jich na ostrově v roce 1899 nacházelo pouhých 15 000.³⁵⁵

Z uveřejněných informací pocházejících ze sčítání lidu v roce 1899,³⁵⁶ jsme sestavili tabulku povolání, která Číňané vykonávali nejčastěji. Některá zaměstnání jsme vybrali proto, abychom lépe přiblížili způsob jejich života na ostrově. Vycházíme zde z počtu 15 000.

Povolání	Množství	Množství z celkových 15 000 v %
dělníci	8 033	53,55
sluhové	2 754	18,36
obchodníci	1 923	12,82
podomní prodejci	471	3,14
vetešníci	301	2,01
vlastníci plantáží	42	0,25
krejčí, natěrači, ševci, řezníci, klempíři, rybáři, herci	~ 25	0,16

³⁵³ Ibid, str. 310-311. Text tohoto projektu byl uveřejněn 5. července 1877 v Revista Económica. Viz blíže Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 311.

³⁵⁴ Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos...*, str. 314.

³⁵⁵ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 92.

³⁵⁶ Ibid, str. 92.

Po osamostatnění Kuby od španělské nadvlády se čínský element na ostrově postupně vytrácel. Důležitou roli zde hrály i neustále přísnější restrikce v oblasti přistěhovalectví. Jediní, kteří na ostrově, z tisíce dovezených Asiatů, zůstali, byli potomci bývalých kuliů. Ti se rodili z oficiálních či neoficiálních svazků Číňanů s běloškami, černoškami nebo mulatkami.³⁵⁷

V době, kdy byl ostrov pod dohledem amerických vojenských úřadů, od roku 1898 do května 1902, se na Kubě přijala i stejná imigrační opatření týkající se Číňanů, která platila ve Spojených státech. Toto tzv. Military Order No. 155, neboli vojenské nařízení číslo 155, znamenalo, že v zemi byl povolen pobyt pouze čínským diplomatům, obchodníkům, studentům a turistům. V roce 1902 přijala stejné nařízení i nově zvolená kubánská vláda. Vzhledem k jeho nepřilíživému dodržování, přijížděly na Kubu ročně stovky Číňanů. O jejich vstupu na kubánskou půdu však neexistují žádné přesné statistiky. Čínský konzulát zaznamenal, že v letech 1903 až 1907 se jich na ostrov dostalo 1 324, zatímco sčítání lidu z roku 1907 přineslo poněkud odlišnou informaci. Podle něj dorazilo na Kubu mezi lety 1902 a 1907 pouhých 318 čínských občanů. Z celkového množství 11 857 se jich přímo v zemi narodilo 11 217. Výsledná zpráva ze sčítání lidu uskutečněného v roce 1919 si rovněž poněkud protiřečila. Na jednom místě uvedla počet 10 300 Asiatů a na jiném 16 146.³⁵⁸

Poptávka po pracovní síle, i přes neustálý příliv přistěhovalců obzvláště ze Španělska a Kanárských ostrovů, v zemi přetrvávala. V roce 1906 vyčlenila kubánská vláda jeden milión dolarů na podporu bílého přistěhovalectví. Nicméně s druhou americkou intervencí tento plán padl a znovu ožil teprve v roce 1911. Aby se alespoň dočasně vyřešil neustálý problém s pracovní silou, stalo se zvykem, že si statkáři směli na ostrov během sezóny přivést na výpomoc nezbytné množství Haiťanů a Jamajčanů. Podmínkou ale bylo, zajistit jim na konci sklizně návrat do jejich vlasti.

V roce 1917, po vstupu Kuby do 1. světové války, se problém spojený s nedostačujícím množstvím pracovní síly ještě zintenzívnil. Kuba potřebovala pro spojence vyrobit dostatek cukru a alkoholu, k tomu se jí však nedostávalo pracovníků. Trvala tedy na odstranění restrikcí týkajících se přistěhovalectví. Nakonec byl přijat zákon, který povoloval import obyvatel jakékoli národnosti, s platností na dva roky po ukončení 1. světové války.³⁵⁹ Do země proudily nejen tisíce obyvatel ze sousedních

³⁵⁷ Ibid, str. 94.

³⁵⁸ Ibid, str. 95-97.

³⁵⁹ Ibid, str. 97.

ostrovů, nýbrž i z Číny. Podle informací, jež zaznamenal čínský konzulát, dorazilo na Kubu od roku 1917 do roku 1924, 16 005 čínských občanů. Tento počet zahrnoval jen ty, kteří přijeli s pasem studenta či obchodníka, podle nařízení z roku 1902. Čínské úřady se obecně stavěly proti emigraci čínských smluvních dělníků a snažily se jí zamezit, byly ale bezmocné.³⁶⁰

V polovině roku 1920 vrcholil cukerní boom na Kubě, kdy se jedna libra cukru prodávala za více než 20 centů. V té době se rozšiřovaly plantáže a velmi silně se nedostávalo dělníků. Tehdy se v denících objevovaly zprávy o invazi Číňanů na Kubu a jejich počet se odhadoval až na 150 000.³⁶¹

Konec dvacátých let a s ním světová krize naopak zapříčinila odchod mnohých Číňanů z ostrova, ti mířili především do New Orleans. Podobně se zachovali i na počátku let třicátých a krátce po působení Ramóna Grau San Martína v prezidentském úřadě.³⁶²

Po ustavení kubánské republiky se hovoří o tzv. druhé čínské přistěhovalecké vlně, ovšem záznamy vykazující počet Číňanů na ostrově se značně liší. V roce 1924 se sice jejich množství odhadovalo na 150 000, téhož roku ale i o sto tisíc méně. O šest let později se uváděl počet 70 000 ale i 30 000. Žádný z těchto údajů není jistý, ale zdá se velmi pravděpodobné, že i nejvyšší odhad není dostatečně vysoký.³⁶³ Třicátá léta byla tedy ve znamení odlivu Číňanů, uchylovali se do své vlasti, ale mnozí počítali s návratem na Kubu, kde jim v tom, v dané době, místní zákony nebránily.

V roce 1942, podle záznamů, žilo na celém ostrově pouhých 18 484 čínské občanů. Nejvíce se usazovali ve velkých městech a jejich okolí. Více než polovina z registrovaných Asiatů, tedy 9 570, pobývala v Havaně, další větší skupina se shromáždila v Santiagu de Cuba a okolí, přesně 1 086. V Camagüeyi mělo své bydliště 601 Číňanů, v Ciego de Avila 525 a v Cienfuegos 453.³⁶⁴

V následující tabulce jsou zachyceny kubánské provincie s evidovanými Číňany v zemi. Vycházíme z informací, které uvedl Duvon Clough Corbitt ve své publikaci *A Study of the Chinese in Cuba, (1847 – 1947)*.³⁶⁵ Obohatili jsme je procentuálním přehledem.

³⁶⁰ Ibid.

³⁶¹ Ibid, str. 101.

³⁶² Ibid, str. 104-105.

³⁶³ Ibid, str. 105.

³⁶⁴ Ibid, str. 106.

³⁶⁵ Ibid.

Provincie	Počet registrovaných čínských obyvatel	Počet registrovaných čínských obyvatel v %
Havana	10 121	54,76
Oriente	2 881	15,59
Camagüey	2 215	11,98
Las Villas	1 966	10,64
Matanzas	984	5,32
Pinar del Río	317	1,71

Čínští obyvatelé obvykle podnikali v potravinářství. Vedli koloniály, prodávali ve stáncích ovoce a zeleninu, vlastnili restaurace. Někteří se živili jako podomní prodejci ovoce a zeleniny, kterou pěstovali na okrajích měst.³⁶⁶

V čínské čtvrti bylo tehdy k dostání téměř výlučně čínské zboží. Čínské jídlo, oděvy, léky, galanterie. Podobně v čínském stylu byly zbudovány holičské salony, existovala kina, kde se promítaly filmy v čínském jazyce, dále se zde nacházely tzv. čínské rodinné společenské kluby, Casino Kow Kong, domov pro starší občany i škola. Mezi nejdůležitější instituce čínské kolonie patřila obchodní komora, která byla umístěna nedaleko čínské čtvrti, na jedné z hlavních havanských tříd. Na tomto místě měli Číňané k dispozici knihovnu, společenskou místnost, kanceláře a zasedací síň.³⁶⁷

Hlavní cíl rodinných společností bylo chránit své členy. Jejich aktivity zahrnovaly širokou škálu zařízení. Jednalo se o kluby, společenská centra, knihovny, pošty, střediska sociálního zabezpečení, úřad práce a místa k uctívání předků, vše v jednom. Společnosti zajišťovaly i pohřby. Dbaly o to, aby byl vykonán řádný obřad a následně se staraly o kosti zemřelého, než mohly být převezeny do mateřské země.

Hlavní činností Casina byla péče o čínský hřbitov. Dále pomáhal domovu pro starší občany a škole. Kow Kong byla společnost, jež za měsíční poplatky svých členů, které se pohybovaly od 1,25 dolarů za jednotlivce do tří dolarů za manželský pár, poskytovala kromě jiného kompletní lékařské služby včetně hospitalizace.

V Havaně též vycházela tři čínská periodika. Jedno zaměřené čistě na obchodní sféru další dvě na politické záležitosti. Na ostrově vysílalo i několik čínských rozhlasových stanic.³⁶⁸ Jejich hudební programy se těšily velké přízni jak u čínských tak kubánských posluchačů.³⁶⁹

³⁶⁶ Ibid, str. 107.

³⁶⁷ Ibid, str. 108.

³⁶⁸ Ibid, str. 109-110.

³⁶⁹ Linares Savio, Maria Teresa: *Expresiones de la cultura china en Cuba: El teatro, la música*, CATAURO, revista cubana de antropología, año 2/No. 2/2000, Fundación Fernando Ortiz, La Habana, str. 44.

V roce 1932 tvořilo nejvíce čínských obchodních podniků v kubánské republice 1 803 obchodů s potravinami, 799 stánků s ovocem a zeleninou, 656 prádelen, 312 restaurací aj.³⁷⁰

I přes svůj hluboký zájem o politiku ve své vlasti, se Asiaté odmítali vměšovat do národní politiky na Kubě. Chovali se velmi zodpovědně, snažili se nepřekračovat zákony, aby nemuseli mít co do činění s místní policií. Rasovým předsudkům se nevyhnuli ani v této době. Čelili diskriminaci jak ze strany bílé tak barevné populace. Sami ale barevnými spoluobčany nanejvýše opovrhovali.³⁷¹

Postupně od roku 1933 se prosazoval zákon, který ustavoval, že nejméně padesát procent jakéhokoli podniku musí tvořit Kubánci. Nacionalizační proces se nevyhnul ani čínským podnikům. Nařízení přimělo některé Číňany, kteří chtěli nadále respektovat zákon a zároveň si své podniky zachovat, zažádat o kubánské občanství. Nicméně i poté se usilovně snažili neztratit kontakt se svou domovinou.

Procento kuřáků opia navzdory obecnému mínění nebylo na Kubě tak vysoké a policejní razie na opiová doupata se spíše organizovaly ve vzdálených předměstích, než přímo v čínské čtvrti. Avšak obliba v hazardních hrách mezi čínskými usedlíky přetrvávala.³⁷² Nebylo proto divu, že se účastnili kubánské národní loterie a mnozí její prodejci se rekrutovali právě z řad Číňanů.³⁷³

V roce 1942 zaznamenal čínský konzulát přítomnost pouhých 56 žen mezi celkovými 18 484 čínskými občany. Sestavil dále tabulku, jež ukázala, že ze stejného počtu bylo 11 529 mužů zaregistrováno jako ženatých. Tento stav tedy napovídá, že muži si hledali partnerky i mimo svou komunitu. Z těchto manželských svazků vznikaly dva základní druhy rodin. První byl ten, kde oba rodiče byli čínského původu, tudíž vychovávali své potomky v duchu svých tradic. Jejich synové a dcery se v prostředí, ve kterém vyrůstali, naučili jak čínsky tak španělsky, byli bilingvní. Díky svým rodičům měli přístup do všech společností, které čínská komunita organizovala. Na rozdíl od nich, potomci smíšených rodin toto právo ztratili. Etnická jednota založena na přísném dodržování kulturní ochrany jakožto prostředek na obranu etnika a hospodářství zakazovala asimilaci se zbytkem společnosti. U potomků pocházejících ze smíšených manželství zpravidla zanikla znalost čínského jazyka, což mělo za následek ztrátu

³⁷⁰ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 112.

³⁷¹ *Ibid.*, str. 113.

³⁷² *Ibid.*, str. 114.

³⁷³ *Ibid.*, str. 110.

kontaktu s rodinou z otcovy strany a úplné začlenění takového potomka do kubánské kultury díky rodinným vztahům ze strany matky.³⁷⁴

Po dvou imigračních vlnách čínských obyvatel na Kubu, se pomalu jejich přítomnost vytrácela. Nepřicházeli do země mladí, kteří by nahradili své stárnoucí krajany.

Abychom lépe demonstrovali tento jev, zařazujeme zde tabulku uveřejněnou v Corbittově *A Study of the Chinese in Cuba, (1847 – 1947)*.³⁷⁵

Věková skupina	Množství
10 - 20	74
21 - 30	553
31 - 40	6 745
41 - 50	8 618
51 - 60	1 983
61 - 70	487
71 - 80	24

Během světové války se migrace mezi oběma zeměmi na čas pozastavila. Po jejím skončení se mnozí, zejména starší občané, chystali na návrat do svobodné vlasti, ale vítězství komunistické strany v Číně je od jejich úmyslu odradilo.³⁷⁶ Nicméně ani situace na Kubě na počátku 60. let minulého století se nejevila v očích zámožnějších Číňanů, kteří viděli své obchodní zájmy v nebezpečí, nijak příznivě. Raději se tedy rozhodli z ostrova odejít.³⁷⁷

³⁷⁴ Chang, Federico: *La inmigración china en Cuba; su asociatividad y tradiciones ético-espirituales: presencia étnica*, DEBATES AMERICANOS, revista semestral de studios históricos y socioculturales, No. 12, La Habana, Enero – diciembre, 2002, str. 71.

³⁷⁵ Corbitt, Duvon Clough: *op. cit.*, str. 115-116.

³⁷⁶ *Ibid.*, str. 116.

³⁷⁷ Ještě v roce 1970 žilo na Kubě 5 892 čínských občanů. Viz blíže Guancho, Jesús: *Componentes étnico (sic) de la nación cubana*, Colección La Fuente Viva, Ediciones Unión, Ciudad de La Habana, 1996, p. 86. Citováno podle Chang, Federico: *op. cit.*, str. 70.

Závěr

Přes čtvrt století jsme sledovali vývoj žlutého obchodu, který zpočátku nevzbudil velký zájem u jeho „odběratelů“. Většina statkářů, poté, co porovnála čínského dělníka s otrokem, si stěžovala na nevýkonnost a především neposlušnost Asiatů. Když ale vrcholila nouze o pracovní sílu a naskytlo se opětovné řešení v jejich dovozu, zámožní plantážníci ani dodavatelé již nezaváhali a v obchodu je tentokrát nic nezastavilo, dokonce ani později vypuknutí desetileté války. Ze svobodných pracovníků, o kterých se předpokládalo, že přijeli na ostrov dobrovolně, což se ve většině případů nepotvrdilo, se postupem času za podpory zákonných opatření stávali doživotní otroci. Přirovnání k této nesvobodné pracovní síle není v ničem přehnané, naopak mnohdy se s Číňany zacházelo ještě hůře. Jejich boj za svobodu trval téměř tři desetiletí. Teprve v roce 1873 se o nelidských podmínkách, v jakých byli nuceni na ostrově pracovat a žít, doslechl i čínský císařský dvůr, který v roce 1873 rozhodl o vyslání mise na Kubu, která měla tento stav prošetřit. Závěrečná zpráva z šetření přinesla dlouho očekávané rozhodnutí o ukončení žlutého obchodu. V roce 1877 byla podepsána tzv. pekingská dohoda, která zpečetila konec tohoto obchodování s lidskými bytostmi.

Komisaři přijeli na ostrov s jasným cílem, zjistit skutečné podmínky, za jakých byli čínští obyvatelé ve své vlasti rekrutováni, importováni na Kubu a zde nuceni pracovat i žít. Na základě autentických výpovědí chtěli vyšetřovatelé přimět čínského vladaře k jednání o zrušení žlutého obchodu. Soudíme, že právě mezinárodní složení komise rovněž napomohlo k definitivnímu řešení. S jistotou můžeme konstatovat, že pan Macpherson ani pan Huber na Kubu nepřijeli činit žádné kompromisy. Od čínského zástupce, vyslance mandžuské dynastie, si kuliové moc neslibovali. Měli ještě v živé paměti krvavé potlačení tchajpchingského povstání, jehož někteří účastníci byli prodáni právě na Kubu.

V dotazníku komisařů se neobjevila ani jedna zmínka o počtu uprchlých Číňanů během provozování žlutého obchodu, ani se více nerozváděla otázka čínských bojovníků, kteří stanuli po boku kubánských povstalců. Domníváme se, že toto byl záměr inspektorů, kteří si nemohli dovolit prezentovat kulie jako rebelanty, kteří si kruté tresty a nelidské zacházení zaslouží. Své dotazy částečně přizpůsobili, aby se co nejvíce přiblížili svému původnímu plánu. Musíme však zdůraznit, že mnohé

přizpůsobovat nemuseli. Kuliové se se svými nezáviděníhodnými zážitky odvážně svěřovali, ukazovali jizvy po bití a bičování, vyprávěli o svých přátelích, kteří se této návštěvy již nedožili. Nespravedlivá obvinění, neúnosná práce, násilí ze všech stran a především pokusy o únik z pekla na zemi v podobě sebevražd byly na denním pořádku. Z poskytnutých svědectví jsme zjistili, že 262 dotázaných Číňanů se stalo svědky 1252 případů úmrtí, z nichž více než polovinu představovaly sebevraždy. Způsoby, jakými se Číňané o život sami připravovali, též vypovídají o nelehké situaci, v níž se nacházeli. Nejčastěji se věšeli, topili, trávili opiem či si podřezávali hrdla. Největší problém spočíval v nekonečném prodlužování původních osmiletých smluv a v bezmocnosti kuliů, již španělská legislativa spolu s kubánskými regulacemi prohlubovala.

Pro zvýšení důvěryhodnosti celého vyšetřování se jeden ze závěrečných dotazů týkal toho, zda-li byli kuliové během svého vypovídání zastrašováni či jinak odrazováni. Pouze z několika petic se inspektoři dozvěděli, že někteří plantážníci nenechali své zaměstnance vypovídat. Stávalo se také, že místo čínských dělníků, jejichž svědectví si komise nejvíce cenila, posílali statkáři čínské kuchaře či domácí služebnictvo. Stejně tak z šetření vyplynulo, že před příjezdem mezinárodní mise, se některá depósitosa na vzácnou návštěvu předem připravila a to tak, že svým „nájemníkům“ poskytla postele, obuv a přiděl rýže.

Po ukončení šetření již nebylo možné dále před nelegálním držením kuliů na ostrově zavírat oči. Závěrečná etapa žlutého obchodu, který od roku 1847 zaznamenal import a prodej 124 873 čínských smluvních dělníků, byla završena uzavřením dohody mezi Španělskem a Čínou v roce 1877.

Jak jsme již v úvodu předeslali, v letošním roce 2007 již uběhlo 160 let od vylodění prvních čínských dělníků v havanském přístavu, nechť tedy poslouží naše práce i jako malá připomínka jedné neveselé kapitoly v dějinách Kuby. Přítomnost čínských obyvatel na tomto ostrově neznamenal pouze hořkou zkušenost pro hlavní aktéry, avšak byla i důležitým přínosem pro kubánskou společnost. Číňané ji obohatili o významný prvek nejen v oblasti gastronomie a služeb ale i kulturně a filosoficky, tedy v jiném pohledu na svět, který nebyl ve své době pochopen.

Bibliografie:

Prameny:

Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *The Cuba Commission Report, A Hidden History of the Chinese in Cuba, The original English-Language Text of 1876*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1993

Sekundární literatura:

Abdala Pupo, Oscar Luis: *Los chinos en el oriente cubano, Apuntes sobre la presencia china en el siglo XIX*, Santiago de Cuba, 2003

Bergad, Laird W.: *Cuban Rural Society in the Nineteenth Century, The Social and Economic History of Monoculture in Matanzas*, Princeton University Press, 1990.

Corbitt, Duvon Clough: *A Study of the Chinese in Cuba, (1847-1947)*, Asbury College, Kentucky, 1971

Fairbank, John F.: *Dějiny Číny*, Lidové noviny, Praha, 1998

Gott, Richard: *Kuba, Nové dějiny*, BB/art s.r.o, Praha, 2005

Hung Hui, Juan: *Chinos en América*, MAPFRE, Madrid, 1992

Jiménez Pastrana, Juan: *Los chinos en las luchas por la liberación cubana (1847-1930)*, Instituto de historia, La Habana, 1963

Kol. autorů pod vedením L. V. Simonovskaja: *Dějiny Číny od nejstarších dob do současnosti*, Svoboda, Praha, 1978

Liščák, Vladimír: *Čína*, Libri, Praha, 2002

Martinez-Alier, Verena: *Marriage, class and colour in nineteenth-century Cuba, A study of racial attitudes and sexual values in a slave society*, the University of Michigan Press, 1989

Marx, Karel: *Kapitál, kritika politické ekonomie, díl první*, Praha, 1953

Moreno Friginals, Manuel: *Cuba/España, España/Cuba, Historia Común*, Crítica, Barcelona, 1995

Moreno Friginals, Manuel: *El ingenio*, Crítica, Barcelona, 2001

Opatrný, Josef: *Amerika v proměnách staletí*, Libri, Praha, 1998

Opatrný, Josef: *Antecedentes históricos de la formación de la nación cubana*, Iberoamericana pragensia supplementum, 3/1984, Universidad Carolina Praga

Opatrný, Josef: *Kuba*, Libri, Praha, 2002

Ortiz, Fernando: *Cuban Counterpoint, Tobacco and Sugar*, Duke University Press, London, 1995

Pérez de la Riva, Juan; Deschamps Chapeaux, Pedro: *Contribucion a la historia de la gente sin historia*, Editorial de ciencias sociales, La Habana, 1974

Pérez de la Riva, Juan: *La isla de Cuba en el siglo XIX vista por los extranjeros*, Editorial de ciencias sociales, La Habana, 1981

Pérez de la Riva, Juan: *Los culíes chinos en Cuba (1847 – 1880), Contribucion al estudio de la inmigracion contratada en el Caribe*, Editorial de ciencias sociales, La Habana, 2000

Pérez, Louis A. Jr.: *Cuba, Between Reform and Revolution*, Oxford University Press, 1988.

Polišenský, Josef a kol.: *Dějiny Latinské Ameriky*, Svoboda, Praha, 1979

Thomas, Hugh: *Cuba or the Pursuit of Freedom*, London, 1971

Časopisecké publikace:

CATAURO, revista cubana de antropología, año 2/No. 2/2000, Fundación Fernando Ortiz, La Habana

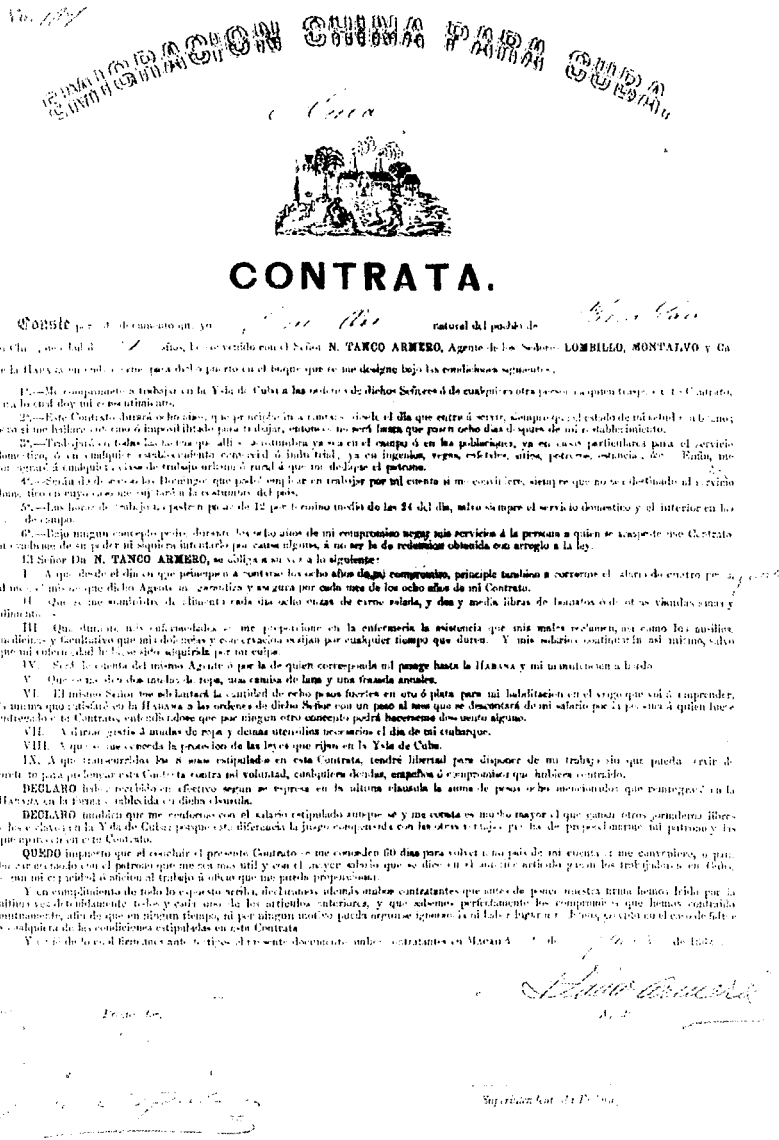
DEBATES AMERICANOS, revista semestral de studios históricos y socioculturales, No. 12, La Habana, enero-diciembre/2002

Internetové zdroje:

<http://www.cinsky.cz/index.php?page=clanek&id=29&lang=cs>, 20. 11. 2006

Príloha:

I. Pracovní smlouva z roku 1866

Pramen: Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *The Cuba Commission Report, A Hidden History of the Chinese in Cuba, The original English-Language Text of 1876*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1993, str. 158.

II. Cédula de vecindad z roku 1869

Cada número		AÑO de 1869.	
ISLA		GOBIERNO de	
CUBA.			
Señas generales.			
		CEDULA DE VECINDAD	
		PARA CABEZA DE FAMILIA	
Edad		<i>Medellín</i>	
Estatura			
Pelo			
Ojos		natural de <i>Chica - Cuba</i>	
Naris		empadronado en <i>San Juan - Villa</i>	
Barba		vive en la calle de <i>Cat... ..</i>	
Cara		número <i>Amoros</i> de <i>San Juan</i> de 1869.	
Color		El INTERESADO. El Gobernador.	
Señas particulares.		 	
YA SIN ENMIENDA.		Pagó 250 milésimas	

Pramen: Kol. autorů pod vedením Scott, Rebecca J.: *The Cuba Commission Report, A Hidden History of the Chinese in Cuba, The original English-Language Text of 1876*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1993, str. 160.